

CARÀCTERS

ÉS UNA REVISTA DE LLIBRES

I AQUEST N'ÉS EL NÚMERO **89**

Entrevista a Maria Lacueva, per Purificació Mascarell.

Articles de Clara Berenguer, Fanny Tur, Vicent Usó, Josep Vicent Frechina, Katuscia Darici...

Voro Contreras: «Dolor, alegria i tresors inesperats a l'Àfrica» (sobre *Indestructibles*, de Xavier Aldekoa).

Vicent Almela i Artíguez: «Una violència omnipresent» (sobre *Orestes a Newtown*, d'Elies Barberà).

Lourdes Toledo: «Aurora Bertrana, ara més que mai».

Salvador Ferrer Alemany: «Ribera-Heras o de l'admiració» (sobre *Ribera i jo: Un diari*, d'Artur Heras).

Maria Josep Escrivà: «No hi ha bocí de terra que no amague alguna cosa formidable» (sobre *Històries naturals*, de Martí Domínguez).

Ivan Brull: «Temps i psique» (sobre *La gota negra*, de Cèlia Sánchez-Mústich).

Àngels Moreno tria Louise Dupré.

Pàgines centrals dedicades a Isidor Marí

SEGONA ÈPOCA - 2019

SEGONA ÈPOCA 2019

núm. 89.

Edita:
Publicacions de la
Universitat de València

Direcció:
Begonya Pozo

Coordinació:
Francesco Ardolino, Isabel Canet Ferrer,
Mireia Ferrando, Júlia Ojeda,
Antònia Ramon Villalonga, Vicent Usó

Col·laboradors i col·laboradores:
Vicent Almela, Eloi Bellés, Clara Berenguer,
Berna Blanch, Ivan Brull, María Cabeza,
Irene Camargo, Josep Camps,
Isabel Canet, Salvador Cardús,
Voro Contreras, Meritxell Cucurella-Jorba,
Katuscia Darici, Joan Deusa,
Maria Josep Escrivà, Xavier Ferré,
Salvador Ferrer, Sico Fons,
Josep Vicent Frechina, Maria Fullana,
Aina Garcia, Francesc Gisbert,
Teresa Iribarren, Maria Lacueva, Iban L. Llop,
Lluís Llor, Isidor Marí, Àlex Martín,
Purificació Mascarell, Lluís Miret,
Clara Monzó, Àngels Moreno,
Alfons Navarret, Maria Palmer,
Meritxell Plana, Damià Pons, Laura Rambla,
Josep Manuel San Abdón, Pau Sanchis,
Jaume Sebastià, Marta Segarra,
Marc Senabre, Lourdes Toledo,
Fanny Tur, Vicent Usó

Disseny:
Albert Ràfols-Casamada

Redacció:
C/ Arts Gràfiques, 13 - 46010 València
Tel.: 96 386 41 15 - Fax: 96 386 40 67
E-mail: caracters@uv.es
<http://caracters.uv.es> - <http://puv.uv.es>

Il·lustracions d'aquest número:
Maribel Castells

Distribució:
Gea Llibres (València i Castelló),
tel. 96 166 52 56
Gaia Llibres (Alacant), tel. 96 511 05 16
Midac Llibres (Catalunya), tel. 93 746 41 10
Palma Distribucions (Illes Balears),
tel. 97 128 94 21

Maquetació i Impressió:
ARO / Set i Set Impressors SL

PVP: 5 euros
ISSN: 1132-7820
Dipòsit legal: V. 3755-1997

CARÀCTERS

LLIBRES RECOMANATS

Olga Tokarczuk

COS

Traducció de Xavier Ferra

Soc manejadissa, petita i ocupo poc. Tinc un esòmag petit, no gaire exigent, uns pulmons forts, una panxa i els músculs dels braços forts. No prenc cap medicament, no porto ulleres. Em tallo el cabell a màquina, un cop cada tres mesos, gairebé no falg servir cosmètics. Tinc les dents sanes, potsar no gaire alineades, però les tinc senceres. Tinc el fetge bé. El pàncreas, bé. El ronyó dret i el ronyó esquerre en un estat excel·lent. L'òrta abdominal ja està bé. La bufeta, correcta. Tinc la imaginació espacial desenvolupada, quasi eidètica, però una lateralitat molt pobre. Estan psicològica. Seves gramàtic. Sols compraria llibres de tapa tova, per poder-los deixar a les andanes. No col·lecciono res.

Rafa...

Tot i tenir com a eixos principals els temes del viatge i del cos, *Cos* no és una novel·la convencional, sinó un conjunt de textos de dimensions, propòsits i fórmules disperses. I si el lector no té mai la sensació d'estar davant d'un aplec informe, sinó tot el contrari, és gràcies a la narradora polonesa Olga Tokarczuk, una Xahrazad moderna, culta, irònica i dotada d'una veu lírica i profunda, carregada alhora de sinceritat i de desconcert davant les coses incomprensibles del món i de la condició humana.

L'autora ha estat guardonada amb el premi Nobel de Literatura 2019, juntament amb l'escriptor austríac Peter Handke.

De tots els homes i dones memorables i de ressò universal nascuts a Mallorca, n'hi ha dos que per grandesa, ofici i coratge romanen en el bessó del segle XX: el savi especialista en pensament i llengües orientals Joan Mascaró i el banquer contrabandista Joan March, nascuts ambdós a la petita localitat de Santa Margalida. Sebastià Alzamora recupera la seva memòria per recrear la relació que s'estableix entre aquestes personalitats tan antagòniques, però que convergeixen en un mateix desig de llibertat i expansió personal. *Reis del món* ens fa retornar a la gran literatura d'Alzamora, que sempre il·lumina per la seva bellesa i intel·ligència.

Un capellà arriba a les terres obagues de Puiggraciós per refer l'ermita enderrocada pel pes del temps. El que l'espera allà és l'apatia, el recel i els mals pensaments dels habitants d'aquestes contrades. *Els sots feréstecs* és Modernisme pur. La màgia del bosc amb tots els seus éssers, la natura amb els seus colors vius i formes indefinibles, o bé la lluita eterna i cansada entre el bé i el mal, impregnen la trama d'aquesta novel·la imprescindible que Lapslàtzuli Editorial ens convida a visitar. Una obra de la literatura modernista de Raimon Casellas (Barcelona, 1855 - Sant Joan de les Abadesses, 1910) amb coberta de l'il·lustrador gironí Cesc Pujol.

Maribel Castells. Vaig créixer a un poble petit de Mallorca prop de les muntanyes, on passava molt de temps explorant, construint coses, dibuixant i llegint tot tipus de llibres. Si fa no fa, el mateix que continuo fent, però trenta anys més vella. Utilitzo les imatges i paraules per parlar d'alegria, natura, vida senzilla, identitat i sentit de la pertinença: temes que sento propers i que connecten de manera invisible les meves idees. Des de 2017 treballo com a *freelance*, amb la mirada posada en la il·lustració infantil, editorial i d'estampats.

Maria Lacueva: «Necessitem una nova historiografia literària que vertebre i cohesione el corpus textual creat per les dones»

Maria Lacueva ha escrit un assaig tan fascinant com imprescindible, *Les dones fortes* (Institució Alfons el Magnànim - Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, 2019), on recupera la història i la veu de les narradores en valencià durant els foscos anys del franquisme. Reivindica la perifèria (les dones) de la perifèria (la producció en llengua pròpia al País Valencià) i situa en el centre del seu interès uns textos oblidats per la historiografia literària hegemònica. És una tasca que ens acosta a un calidoscopi de mirades femenines sobre una època no tan llunyana. Aquestes «dones fortes» reclamen ara reedicions filològiques, investigació i nous lectors. Lacueva els ha obert el camí.

—*Maria Beneyto, Beatriu Civera, Carmelina Sánchez-Cutillas, Maria Ibars, Sofia Salvador...* Amb *Les dones fortes* et proposes rescabalar aquestes autores de l'oblit que han sofert durant dècades. Per quines raons van quedar a la perifèria del cànon literari en català i per què ara ens trobem en un bon moment per a ressituat-les?

—M'alegra molt observar que, actualment, hi ha cert interès per aquesta temàtica perquè, quan vaig començar la meua recerca, ara fa uns deu anys, no era ben bé així, sinó tot el contrari. Les escriptores valencianes de postguerra eren considerades com a elements prescindibles des de la historiografia literària catalana, una discriminació que pateixen, encara, la majoria d'autores. La literatura d'autora, a punt de començar la tercera dècada del segle XXI, continua sent una excepció, tant dins del cànon català com dins de l'universal. Només cal observar, per exemple, l'ínfima presència d'aquest corpus en els currículums escolars o universitaris. La sospita de la manca de rigor que això implica és cada vegada més generalitzada, i es comença a percebre com a irregular allò que, fins ara, ha estat la regla: la invisibilitat del llegat femení. Queda molt per fer, és cert. Però també estic convençuda que no hi ha marxa enrere.

—*Com a experta en el corpus textual de «les dones fortes», per quin títol hauria de començar algú que no sap res d'aquesta nòmina d'autores valencianes i s'hi acosta per primera vegada?*

—Dependrà sempre dels interessos personals, perquè cadascuna d'elles presenta trajectòries molt diferents. Això sí, totes mantindran com a element central i definitori el punt de vista femení. *La dona forta*, de Beneyto, o *Entre el cel i la terra* i *Una dona com una altra*, de Civera, reflecteixen la condició de les dones valencianes urbanes, de diferents condicions socials, durant els anys cinquanta i sei-

xanta; *L'últim serf* o *Vides planes*, de Maria Ibars, se centren en les de les classes populars de la Marina. Sánchez-Cutillas, per la seua banda, farà memòria dels anys immediatament anteriors a la guerra, i per això situarà els seus records a Altea, on va passar bona part de la seua infantesa.

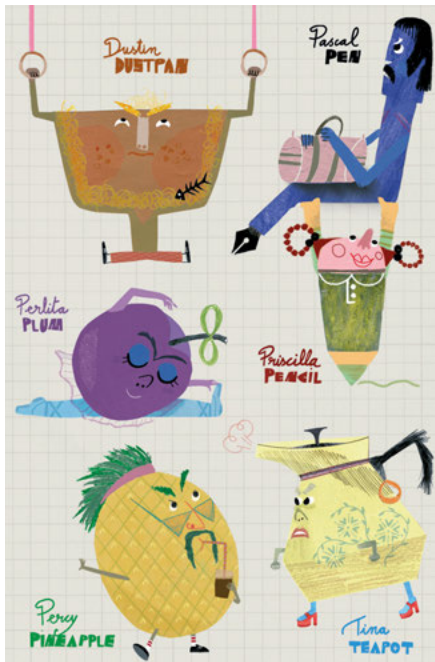
—*El teu estudi se centra en textos narratius escrits per dones durant el franquisme. Com va actuar la censura davant d'aquestes obres? Quines estratègies van emprar les escriptores per tal de crear en un context que limitava, o directament impedia, la llibertat d'expressió?*

—Només he pogut consultar els expedients de censura que es troben accessibles, però són suficients per a comprovar que es va actuar amb elles igual que amb tot-hom. És cert que van obtenir el permís de publicació sense gaires problemes malgrat tractar explícitament temes com l'avortament, el lesbianisme, la prostitució, la crítica anticlerical, etc. Tinc la meua teoria al respecte: crec que, per sort, es va infravalorar la «perillositat» d'aquestes obres perquè, al cap i a la fi, qui llegiria una novel·la en català escrita per una dona?

—*Entenc que l'anomenada «quarta onada» feminista que estem vivint afavoreix la recepció crítica d'aquestes autores. Però quina posició*

Foto: arxiu personal

van tenir elles davant de la lluita feminista? Varen exhibir un compromís concret o guardaren una certa distància?

—Amb les dades que he pogut reunir i deduir, no sempre és fàcil extreure conclusions al respecte. En general, totes tenen consciència de l'asimetria social entre homes i dones i de les nefastes conseqüències que implica, i així ho transmeten a les seues obres. Ara bé, ho fan des de sensibilitats diferents: algunes s'acosten a unes posicions feministes més tradicionals, mentre que d'altres són crítiques amb corrents anteriors, però fan una aposta per un feminisme que avui en diríem de la diferència. Hem trobat algunes declaracions públiques on deixen entreveure un cert distanciament al respecte; a parer meu, era el signe dels temps: totes elles van conèixer de primera mà el guany que va significar la consideració de la dona com a ciutadana i les reivindicacions feministes dels anys trenta, però els va tocar viure en una societat que havia demonitzat de manera radical tots aquells postulats. Per això, entenc que no devia ser gens fàcil mostrar-se identificada amb el feminisme ni, encara menys, dotar-se d'arguments —a partir, per exemple, de lectures— per a defensar-lo.

—Quina relació van mantenir elles amb els grans prohoms de la cultura valenciana amb els quals van compartir època? Fuster, Estellés, Sanchis Guarnier, Salvador...

—Com és ben sabut, durant la postguerra es va patir molt el mal de les capelletes, i aquestes autores no van poder deslliurar-se'n del tot; per exemple, Civera, Ibars i Salvador estaran més vinculades a Salvador i Nicolau Primitiu, especialment per l'editorial Sicània, mentre que Beneyto o Sánchez-Cutillas troben més afinitats amb el grup Torre de Casp, tot i que, posteriorment, les sinergies seran més marcades amb Fuster, Estellés o Guarnier. Això sí, totes van trobar aixopluc i van participar en Lo Rat Penat, com a escriptores, activistes culturals, mecenes, etc. El que és una llàstima és que a penes hi va haver contacte entre elles, tot i que es coneixien, i només trobem algunes amistats en tàndem que no es van eixamplar més enllà.

—Després de llegir la producció narrativa de Beneyto, Civera o Ibars, deus haver pogut detectar concomitàncies entre elles i també, sens dubte, una llunyania estilística respecte a la narrativa actual. A parer teu, quins trets d'escriptura les poden fer atractives per a un lector contemporani?

—Com explicava abans, les trajectòries d'aquestes escriptores són diverses, i també els seus estils; resulta realment impossible trobar etiquetes comunes en aquest sentit. Diria que l'obra que més s'acosta als paràmetres estètics actuals és *Matèria de Bretanya*, de Sánchez-Cutillas, que també és l'última que es va escriure, poc abans de morir Franco. L'atractiu d'aquestes novel·les són les solucions literàries que troben per a contar les històries posant-hi al centre el punt de vista femení; això implicava introduir temàtiques i personatges aleshores inèdits en la nostra literatura, i la manca de referents en aquest sentit és palesa. Ara bé, el ventall d'idees, situacions i psicologies amb què construeixen els seus relats matisa enormement la percepció general que es té de l'època; qui s'acoste a elles avui dia, a més de trobar-s'hi amb moltes sorpreses, entendreà infinitament millor la nostra història recent.

—En l'àmbit hispànic, i amb èxit, diverses iniciatives editorials i projectes transmèdia estan recuperant la memòria i l'obra de les anomenades Sinsombrero, les artistes de l'Edat de Plata de la literatura espanyola. Què s'hauria de fer des de l'àmbit catalanoparlant per a reivindicar les nostres

autores? Quins reptes resten per abordar en la seua recuperació?

—En l'àmbit hispànic, i també en l'internacional, s'estan desenvolupant nombrosos projectes transmèdia que permeten exhumar documentació d'autoria femenina per posar-la a l'abast dels investigadors amb l'objectiu últim de fer-ne pedagogia i divulgació. Les genealogies femenines literàries encara es troben incompletes, certament, però en el cas concret de la catalana ja comptem amb suficients indicis i estudis per a demostrar que les dones han escrit literatura en català de manera ininterrompuda des de l'edat mitjana fins avui. És un corpus, però, que encara necessita una historiografia que el vertebré i el cohesione amb la història de la literatura que ja coneixem, la qual en sortirà matisada i enriquida. Els reptes editorials, en aquest sentit, són clars: edició i reedició d'aquestes obres i dels treballs que les estudien i les divulguen al carrer o a les aules, fins i tot amb col·leccions específiques. D'altra banda, iniciatives com el programa d'À Punt Valentes, que dedica alguns capítols a escriptores, exposicions o webs especialitzades sobre autores o períodes concrets, funcionen francament bé. S'han fet coses interessants i cal donar-los suport i impuls per seguir endavant, perquè encara queda molt per fer.

Purificació Mascarell

Deia l'escriptor nord-americà Ernest Hemingway, establert a l'illa de Cuba durant les dècades dels quaranta i cinquanta, que el mar era dolç i encisador en algun lloc, però que també tenia un vessant ben cruel. Aquesta citació em recorda la lectura de *Macondo Beach*, un conjunt de catorze relats breus amb els quals Sebastià Bennasar (periodista, poeta, assagista, traductor, director de col·leccions, organitzador de festivals i un dels novel·listes més atractius i prolífics de la literatura catalana actual) va guanyar el VIII Premi de Narrativa Marítima Vila de Cambrils Josep Lluís Savall 2018.

El llibre s'ho val perquè els relats resulten tots encisadors i aventurers, intrigants i fascinants, amb un tema central que els uneix, el mar, ja sigui l'Atlàntic o el Mediterrani, vist des de múltiples òptiques i perspectives: mariners perduts a alta mar, personatges anònims de tota mena, vaixells enfonsats, històries de pesca i de naufragis, personatges que habiten dins d'un far, escriptors i traductors que busquen la inspiració en localitzacions paradisiàques, etc.

Les geografies que mostra Bennasar són tan turmentoses com idíl·liques, ja sigui en forma d'illes, arxipèlags, mars o ports, i estan farcides de temàtiques que el preocupen i l'inquieten, des de la solitud de l'individu o els amors i desamors fins a les reflexions sobre els oficis de l'escriptor i la precarietat cultural al nostre país, sobre la qual afirma: «Sobreviure als voltants amb la literatura és com pujar a l'Everest. Ja ho he provat, però sempre torno enrere.»

Els paisatges del mar

Sebastià Bennasar
Macondo Beach
 VIII Premi de Narrativa Marítima
 Vila de Cambrils
 Josep Lluís Savall 2018
 Cossetània Edicions, Valls, 2019
 101 pàgs.

També el llibre ofereix tota una galeria de personatges pintorescos: pintors frustrats, mafiosos de l'Est, traductors pencaires, excèntrics professors universitaris, faroners malalts d'amor.

A més de tot aquest engranatge narratiu, val a dir que a la majoria dels relats els gèneres s'entrecreuen; hi predomina la literatura de viatges (no puc evitar pensar en Jules Verne o Mark Twain en nombrosos paràgrafs), però n'hi ha més, com ara el negre i policíac (un dels seus predilectes) i d'altres de caràcter històric, fantàstic i d'aventures. A més, qui coneix l'escriptor sap que les ubicacions mostrades no són debades, ja que n'hi ha d'autobiogràfiques, visitades i vitals: la Mallorca nadiua (cala Bóquer, es Colomer, Formentor), el Portugal tan estimat i enyorat, les Açores (aquell arxipèlag encisador), la Costa Brava, la Costa Daurada (Salou) i més enllà, fins a Vinaròs.

El llibre destaca també pel seu lèxic farcit d'onomàstica marítima: embarcacions de tota mena (vaixells, iots, naus, llanxes, llaüts, bots) amb els seus capitans, el món del surf i la vela esportiva, babords i estribords, ormejos, arpons, canyes, ganxos, àncores i fils de pescar, fars, ones, politges i caps de fibló, flotes de pescadors i clubs nàutics, taurons, tintorereres, bonítols, déntols i peixos impossibles sota travessies d'insomni per alta mar.

I finalment, no podem deixar de mencionar els particulars homenatges cinematogràfics, literaris i musicals, autèntiques dèries de l'escriptor: des del suara esmentat Ernest Hemingway, com a homenatge principal (amb *El vell i el mar* com aquella obra mestra on l'escriptor «estava decidit a reconciliar-se amb la literatura i amb la vida de forma totalment clara»), fins a models de referència com Stendhal, Marcello Mastroianni, The Doors, Bob Marley, Antonio Tabucchi, António Lobo Antunes, Sophia de Mello Breyner Andresen, Rui Zink, Miquel Costa i Llobera, Camilo José Cela, Jorge Luis Borges, Witold Gombrowicz, Françoise Sagan, Fred Vargas i Roberto Bolaño, entre molts d'altres. Un d'aquells llibres de relats que es llegeixen d'una tirada i que no vols que s'acabin; uns contes on et quedaries a viure (almenys jo), on el mar i els diferents paisatges i formes responen a un pou insondable de somnis complets i d'altres encara per complir.

Àlex Martín Escribà

novetats

www.bromera.com bromera

Una obra que aborda un episodi trist de la nostra història recent: el robatori de criatures just després del seu naixement.

Un relat fosc i angoixant en forma de *thriller* històric que retrata els darrers dies de la Comuna de París.

Una obra sobre l'amor, el sexe, l'art, la cultura i, en definitiva, sobre les passions que mouen les persones.

Una novel·la dolça a estones i, en altres moments, àcida, que funciona com a visibilitzador de la malaltia mental.

Una nouvelle... vague

Marià Veloy
Contra els homes d'acció
Més Llibres, Barcelona, 2019
144 pàgs.

Marià Veloy és un narrador amb una personalitat molt marcada, com demostra a la seva darrera novel·la, *Contra els homes d'acció*, publicada per Més Llibres. Filòsof de formació i editor autònom de professió, ha publicat assajos i llibres infantils d'encàrrec. En novel·la va debutar el 2011 amb *Königsberg* (Pez de Plata), un text sorprenent, polièdric, agosarat, divertit i molt treballat. Tan personal de fons i superlatiu de forma que resulta desconcertant, dit en positiu, com algunes pel·lícules de David Lynch; però on el cineasta posa inquietud i morbositat, Veloy hi posa humor i uns cops de brotxa d'alta cultura inusuals. Va repetir a Pez de Plata, el 2013, amb la recomanable *Después de Rita*, intimista, inquietant, concisa i depurada. Un text ple d'angoixa, d'asfíxia, de la buidor que deixen els pares morts. I dels esforços per assolir allò que volem, allò que somiem. Abans, el 2012, havia publicat a Cossetània *100 motius per ser perico*, en què demostra la seva gran capacitat imaginativa, si se'm permet la ironia.

Marià Veloy és un home de tracte amable, generós de rialla, que prefeix escoltar a parlar, però, quan parla, argumenta de manera precisa. Ha estat crític literari al suplement *Cultura de l'Avui*, al *TimeOut* i en aquesta mateixa revista, *Caràcters*.

Contra els homes d'acció narra la nit i matinada que comparteixen l'Oswald —nom de guerra d'un noi de personalitat complexa que treballa d'acomodador de cinema— i l'Alberta, una jove que està fent la tesina sobre l'obra *El gos*, de l'escultor Giacometti. Tots dos eren parella fins fa pocs mesos. Ara, els separen un policia, una determinació i una pistola carregada.

Veloy ens serveix aquesta trama hipnòtica i seca en glops molt breus, en què alterna el punt de vista d'un dels dos protagonistes. També s'hi alternen el present i el passat. L'autor confessa: «És un joc literari, lúdic, per influència de Queneau, Perec i altres autors que fan jocs formals que m'agraden. El lector no té per què entrar; la lectura no li ha d'exigir res que no vulgui. Però sí que afecta el ritme, que empeny a seguir llegint. Aquest era el repte i un factor de la novel·la negra que m'interessava, perquè sol atrapar el lector.»

És una obra breu, el que anomenem *nouvelle*, amb una aroma francesa. «Volia fer una novel·la negra, però vaig agafar el model del cinema francès de Jean-Pierre Melville; m'agradava més que el del Vázquez Montalbán quan, a través de Pepe Carvalho, feia descripcions d'una realitat social», comenta Veloy, que s'imagina l'Oswald interpretat per un Alain Delon, de jove. Per tant, acceptant la influència cinematogràfica, podríem dir que és una *nouvelle... vague*.

És una obra dramàtica, tot i que amb pinzellades subtils i elegants d'humor, del que et fa somriure. L'humor és un element habitual en Veloy. També és una faula amb personatges arquetípics —el policia, el fugitiu, la *femme fatale*...— en què Veloy aboca una reflexió moral, una pregunta sobre els límits de la lleialtat. Un concepte que, en principi, és positiu, però que dut a l'extrem no és tan clar que ho sigui, de positiu.

És una obra d'idees, de fons polític, que en cap cas esdevé un pamflet. Comença amb una citació de Leonard Cohen: «Els somiadors cavalquen contra els homes d'acció.» I introdueix el lector en la Barcelona preolímpica dels que, en aquell moment, s'oposaven a un model de Barcelona que, finalment, s'ha consolidat.

Diu l'autor: «L'Oswald és un idealista i vol canviar la societat. I es pregunta fins a quin punt ha de ser lleial a aquesta idea, si val la pena arriscar la vida o no.» Per aquest motiu, i per seguir l'atractiva activista francesa Clementine, entra en un petit grup de terroristes novells, Els Aviadors: quatre nois de vint-i-pocs anys que ho volen tot i ho volen ara, amb un idealisme gairebé romàntic i totalitzador. Les coses es poden canviar, però? Veloy conclou: «Crec que sí. Cal prendre consciència i fer petits canvis perquè, com deia el Capità Enciam, "els petits canvis són poderosos".»

Lluís Llorca

El color de la Història

John Carlin i Oriol Malet
Mandela i el general
Comanegra, Barcelona, 2019
120 pàgs.

La narració retrata la història de Sud-àfrica en l'auge de l'apartheid i el terror que això suposa. Parla de sang i de guerra des de la perspectiva d'un dels generals que van participar en un dels moments i episodis més importants del país al llarg del segle XX. La trama ens explica les vicissituds de Nelson Mandela i la revolució que va liderar, però ell no és l'encarregat de transmetre'ns el missatge. Perquè, de fet, estem parlant d'un còmic biogràfic en el qual es relata la trobada del periodista John Carlin amb el general Viljoen. És el general blanc qui explica la revolució que va liderar Mandela —amb tot el que va significar per als habitants negres del país, que fins abans de la seva arribada al govern es trobaven en una situació de desigualtat i esclavisme (més o menys) disfressat. Així, Carlin es dedica a presentar-nos la sortida de Mandela de la presó, els moviments totalitaristes vigents en l'època i la caiguda del règim, i ens explica les seves trobades amb Mandela fins al moment en què aquest últim accedeix al govern. El recorregut per la història del líder sud-africà és, al mateix temps, el de la transformació (mental) del general Viljoen i del mateix país.

Amb tot, el que importa aquí no és la trajectòria política dels personatges representats, sinó la visió que Carlin ens ofereix d'aquest canvi des d'unes tres dècades de distància. El replantejament polític del general en relació amb Mandela s'evidencia ja a la primera pàgina, i el llibre s'encarrega de donar llum tant a la revolució que aporta l'expresoner com a la capacitat que demostra de dur a terme tot aquest recorregut des d'una perspectiva pacifista.

Si ens aturem en l'aspecte temàtic, el text ja és extraordinari per la manera

Metaliteratura en estat pur

Xavier Mas Craviotto
La mort lenta
Premi Documenta 2018
L'Altra Editorial, Barcelona, 2018
256 pàgs.

---

de donar vida als esdeveniments narrats; ara bé, com a obra visual, resulta formidable la força que expressa per contar gràficament allò que no s'està dient, i que, tot i així, podem interpretar a través de la representació visual. Així doncs, la imatge representa de manera excel·lent l'evolució que la trama pretén traçar. El còmic està perfectament il·lustrat, amb un realisme que marca la intensitat del relat que ha de transmetre. I encara més, perquè el que resulta captivador va més enllà del relat en si i desborda fins l'emmarcament que porta a terme el color. Si fa no fa, aquesta novel·la gràfica és dibuixada essencialment en blanc i negre, i l'element monocromàtic fa destacar de manera brillant els tocs de color groc i vermell que vehiculen un simbolisme fora de qualsevol ambigüïtat. El vermell reforça les escenes de violència —implícita i explícita— de la mateixa manera que mostra els signes i els conceptes lligats al totalitarisme. També apareix en metàfores que juguen amb la visió de la mort que va assolant el país, com la imatge d'Àfrica, que ocupa una plana sencera, sense més explicació, amb un roig intens que tenyeix progressivament el país, o la representació, subtil però evident, del vermell que posa en relleu els diaris (o, més ben dit, les notícies que reporten) o les pintades racistes.

El groc es presenta d'una manera molt més generalitzada i ajuda a la creació d'un camp de visió concret per a l'espectador: serveix tant de fons, per destacar un dibuix central, com per convertir-se en una forma que ressalta en un fons sense color.

La narració d'un fet històric tan crucial és, naturalment, complicada, i l'obra parteix del treball d'investigació que va portar a terme John Carlin amb les seves entrevistes al general Viljoen i al mateix Nelson Mandela durant la seva època de corresponsal a Johannesburg. D'altra banda, el còmic no obtindria aquests resultats si no comptés amb el treball de Malet, l'il·lustrador d'aquest llibre, que porta a terme una representació històrica magnífica al mateix temps que juga amb el simbolisme i la construcció de la pàgina. Malet narra amb la representació per construir un imaginari que el lector inevitablement descobreix i interioritza. I converteix la nostra lectura en un plaer.

Meritxell Plana

Si diem que aquesta és una novel·la poc convencional, estarem dient, en realitat, que *La mort lenta* és una novel·la que defuig una mica les tendències comercials que sol marcar o imposar el mercat.

Amb tot, però, som al segle XXI, i resulta difícil —després de totes les innovacions i provocacions literàries del segle XX— considerar cap obra com a cosa totalment original i mai vista. No és una crítica, però. Tampoc pensem que fora aquest el propòsit de l'autor.

El primer que ens sobta de l'autor és la seua joventut. Sens dubte, tindrà un interessant futur literari si s'hi dedica, com sembla que és la seua intenció.

Xavier Mas ha estudiat Filologia Catalana; va quedar finalista, amb dèsset anys, del Premi Literari Jordi Sierra i Fabra, i ha guanyat diversos premis de relats i poesia, com el Premi Gabriel Ferrater d'Òmnium Cultural Baix Camp 2017. Amb *La mort lenta*, la seua primera novel·la, va guanyar el Premi Documenta 2018.

Quant a la novel·la en si, ens hi parla de dos germans —Aram i Lena— que conviuen junts en un apartament de Sants i que, inevitablement, hi viuen molt condicionats per un trauma tan fort com és la mort dels seus pares en un accident de trànsit.

L'Aram, el germà gran, és un xicot introspectiu, reservat i estrany que sembla tancat en una bombolla de dubtes i reflexions filosòfiques sobre el sentit de la vida i la mort. La Lena, la menuda, sembla evitar, precisament, qualsevol reflexió per por, potser, de trobar-hi certes incòmodes i no desitjades.

I després hi ha un tercer personatge, la Laia. Una jove, exparella de l'Aram, que entra (o torna) a l'apartament amb l'amenaça de trencar la relació de

dependència fraternal i solidaritat instal·lada des de la mort dels progenitors.

Sobta també l'estructura de la novel·la, innovadora i poc convencional, que comença per l'epíleg, continua amb els capítols vint-i-u i cinc, i acaba, finalment, amb el pròleg. Després aniran alternant-se els diferents capítols, bo i fent saltirons avant i arrere; ens inviten —a la manera del clàssic de Julio Cortázar, *Rayuela*— a ser llegits segons l'ordre de preferència del lector.

Potser, però, la veritable protagonista d'aquesta novel·la és la veu narradora. Una veu omnipresent i quasi aclaparadora que ens invita contínuament a imaginar-nos la narració que tot seguit ens descriu. Imagina't, imagina't, ens explica contínuament de manera gairebé obsessiva i malaltissa. Angoixa, por, reflexions sobre la vida o la mort, i preguntes i més preguntes.

«Imagina't un estiu. Imagina't un estiu xafogós. Imagina't un estiu xafogós d'aquells que s'arrapen a la pell i fan suar, i atordeixen les mosques, i fan tremolar l'asfalt quan el mires fixament. Imagina't les herbes mortes, i el cel immens, sense núvols, i el so penetrant i monòton de les cigales com d'esmolgar ganivets.»

«És breu, avui, el silenci. Breu com una nit d'estiu o com el vol de l'abella que ja ha clavat el fibló a la pell distreta d'un banyista. Avui el silenci de sempre no serà tan llarg, perquè una nova veu l'emplenarà, i les veus que sempre callen hauran de despertar-se i hauran d'acoblar-s'hi com un cos s'acobla a un altre sobre un llit de llençols blancs.»

Ens parla aquesta veu, també, de com la mort tràgica dels pares va palesar, en certa manera, el fracàs d'aquell matrimoni que sobrevivia per la inèrcia de la vida, i en diferents *flashbacks* i salts temporals ens mostra diversos moments de la infantesa dels fills o del festeig de l'Aram i la Laia, i la seua posterior fugida (la de la Laia) a Suïssa per una relació sentimental amb una altra dona.

Metaliteratura sobre la literatura. Un recurs innovador i moderníssim que, en realitat, existeix pràcticament des dels inicis de l'escriptura de ficció. Un recurs que dona frescor i vigor a qualsevol obra, i que ens manté a l'aguait des de la primera fins a la darrera paraula d'aquesta molt bona novel·la.

Felicitacions, doncs, a l'autor i als lectors.

Gramàtica de la fantasia

Hi ha escriptors que per motius laborals o familiars vivim fora dels Països Catalans i continuem creant la nostra obra literària en català. D'una manera o altra intentem estar al corrent de tot el que es cou a la terra que vam deixar un dia i gràcies a les xarxes socials i als mitjans de comunicació ens és possible fer-ho. Ara bé, de lluny estant, hi ha la percepció que les coses tampoc no han canviat tant: Barcelona continua sent el centre del mercat literari i cultural, i la resta de ciutats fan el que poden; hi ha els grupuscles que s'estimen i els que s'odien d'igual manera, així com els entusiasmes i les decepcions de centenars, possiblement, d'escriptors que engreixen els catàlegs de les col·leccions de les editorials. Hi ha llibres i autors que semblen que són la novetat exquisida, la nova veu que cada tres o quatre mesos irromp en el panorama literari català, i que serà substituïda per una altra veu molt més nova i trencadora. És per això que he rebut la lectura de *L'estilita* com el glop d'aigua fresca d'una font antiga, la primera novel·la o, per ser més precisos, la novel·la curta d'Uri Costak.

L'estilita comença amb una tempesta i una columna que sosté l'estàtua del

---

Uri Costak
L'estilita
Amsterdam Llibres, Barcelona, 2019
152 pàgs.

---

llegendari cavaller Italo Rodari. Tota l'economia i la repercussió històrica i social del poble giren al voltant de l'estàtua del noble cavaller i de la seua llegenda fins que una nit la caiguda d'un llamp esmicola l'estàtua del cavaller. Aquest fet extraordinari hauria significat la ruïna econòmica del poble si no haguera estat perquè, poc temps després, mentre l'administració local decidia la manera de solucionar el buit provocat pel llamp, aparegué a dalt de la columna «un home de cabells blancs, eixut, vestit amb quatre parracs i assegut en la posició del lotus, amb les cames plegades com un iogui». Tota la narració girarà al voltant de la figura d'aquest personatge i de com, des de l'immobilisme més absolut i gairebé sense proferir paraula, modificarà no només els fets, pensaments i sentiments dels habitants del petit poble de Gyors de la Montagne, sinó de tot el món.

Uri Costak irromp en la narrativa catalana als quaranta-sis anys amb aquest peculiar llibre, una novel·la en què les dosis de senzillesa i d'ironia estan ben mesurades, i en què tot el que hi ha és just i precís, sense desorb. Pel que he pogut esbrinar gràcies a les xarxes socials i entrevistes en mitjans de comunicació, Costak és llicenciat en Periodisme; ha treballat com a reporter a *La Vanguardia* i com a guionista a la Cadena Ser, i també s'ha dedicat a l'àmbit de la comunicació empresarial i institucional. A més a més, sembla que no és el primer text de creació que escriu, però sí el primer que ha pogut concloure.

La lectura de *L'estilita* m'ha portat als meus quinze anys, quan vaig llegir *El baró rampant*, d'Italo Calvino. En aquell llibre, Cosimo Piovasco di Ron-

dò s'enfila a un arbre i mai més no posa un peu a terra. Des de dalt dels arbres tindrà la perspectiva justa per analitzar i raonar sobre el sentit de la vida i el comportament dels éssers humans. Igual que em va passar amb la lectura de la novel·la de Calvino, amb la novel·la d'Uri Costak he trobat el plaer de la lectura, de no tenir por de parar, de gaudir de manera senzilla amb un text aparentment senzill, d'aïllar-me completament del món que m'envolta i de reflexionar-hi. He pogut gaudir de la història narrada de manera precisa, sense mancances ni excessos, en què el narrador ofereix al lector els recursos necessaris perquè complete l'obra.

En un món que corre sense que sapiguem realment cap a on anem, en què la por a perdre ens corca per dins, aquest relat ens convida a la reflexió, i a entendre que el canvi, per negatiu que pugui semblar, no sempre ha de conduir necessàriament a la derrota. Com diu l'alcalde Laville: «A vegades s'ha de perdre, encara que només sigui perquè torni a quedar clar per a tothom on es troba la victòria.»

Iban L. Llop

Com trencar tòpics amb solucions enginyoses

L'alcoiana Lirios Bou ha publicat el seu primer àlbum il·lustrat a Andana Editorial. Coneguda per la seua experiència com a il·lustradora de llibres de text i contes infantils d'editorials com Santillana o Bromera i en revistes com *Namaka*, *Descobrir* o *Principia Kids*, a *Ramir el boxejador* Bou no sols és autora de les il·lustracions, sinó també del text. El relat, traduït per Marina Rossich, s'ha fet un lloc en el catàleg d'una editorial que destaca per les traduccions d'autors reconeguts dins el gènere, com Benji Davies, Anuska Allepuz i Oliver Jeffers.

El llibre segueix les característiques habituals d'aquest tipus de publicacions, amb una història breu ben integrada en il·lustracions grans i vistoses per als infants. El protagonista és en Ramir, el boxejador més jove d'una estirp de campions. Un personatge tan original que constitueix el principal atractiu del llibre, ja que tracta d'afrontar el repte de satisfer les aspiracions dels altres sense renunciar a tenir una personalitat pròpia i diferent de la dels seus predecessors. Si aquest missatge ja és suficient per a donar peu a un relat interessant, l'assumpció d'un segon repte per part del protagonista

enriqueix considerablement el sentit profund de la narració: Ramir és un boxejador que està en contra de la violència, i és des d'aquest convenciment que ha de procurar assolir l'objectiu de ser campió.

Com se les enginya el protagonista per aconseguir un propòsit que d'entrada sembla impossible? El relat de Bou és una porta oberta a l'ús de la imaginació, a la construcció d'alternatives que trenquen estereotips i a la necessitat de posar fi a l'individualisme per adoptar comportaments que convoquen la col·laboració de l'amistat. La subtilesa i la suavitat acaben sent armes més poderoses que cap manifestació de força. Un argument convincent que crida a l'optimisme dins d'un món on tot és possible.

Però Ramir no sols és atractiu pel seu caràcter; també està molt ben resolt des del punt de vista gràfic. És un personatge d'aspecte dur i forçut, amb uns braços increïblement voluminosos, però amb cara rodona d'infant i unes cames primes i peludes que introdueixen una altra característica fonamental del llibre: el sentit de l'humor. Tant el relat com els dibuixos es nodreixen d'aquest recurs per aconseguir la complicitat de lectors i lectores, convidant-los a somriure. Un detall que no pot passar desapercebut de cap manera és el gran cor que Ramir porta tatuat al braç esquerre i que simbolitza la seua millor qualitat: l'estima pels seus semblants. De fet, no sols gaudeix del suport de la família, sinó de tota una colla d'amics estrafolaris que l'ajudaran a reeixir en la seua intenció de triomfar sobre la violència que impera en la boxa. Tots ells són retratats amb la mateixa estètica dolça i àgil que caracteritza el treball d'il·lustració del llibre i que dota el treball de Bou d'una personalitat pròpia i clara-

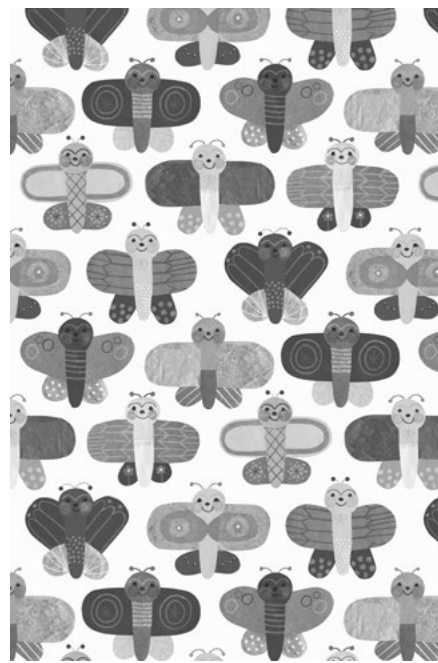
ment reconoscible. El joc entre els traços lineals, de vegades discontinus, i les tints planes amb un predomini dels colors càlids, ocres, grocs i taronges —equilibrats amb diversos tons del verd, i compensats amb la inclusió del blanc del paper com un element perfectament integrat en el tractament de fons i figures—, proporciona una gran expressivitat amb economia de recursos. Malgrat aquesta contenció ornamental, hi ha detalls graciosos per tot el llibre que intensifiquen el sentit de l'humor predominant: els retrats dels avantpassats, la samarreta de motius tropicals que vist el protagonista en contra de les convencions, el cartell de *Million Dollar Baby* (una aclucada d'ull a la pel·lícula de Clint Eastwood), l'immens munt de llibres que el boxejador té a la cambra de dormir o els guants particulars que usará per a vèncer els seus adversaris.

El llenguatge fresc i entenedor, la combinació de minúscules i majúscules per destacar certes idees i les denominacions còmiques dels personatges fan que la lectura resulte amena per als més menuts de casa.

Isabel Canet Ferrer

Lirios Bou
Ramir el boxejador
Andana Editorial, Picassent, 2018
40 pàgs.

Jugar a l'imaginari

Màrius Serra i Oriol Comas i Coma
Jugar-s'hi la vida
Amsterdam Llibres, Barcelona, 2019
336 pàgs.

Despuntant dins el relleu de la literatura catalana actual, Màrius Serra ens presenta una obra plena, que enllaça el misteri i l'encant. *Jugar-s'hi la vida* esdevé una novel·la negra, on a partir de la mort de dues persones —en un principi no se sap quina és la relació que hi ha entre elles—, comencen a desenvolupar-se una sèrie d'esdeveniments. Però, certament, no és sols una novel·la negra; *Jugar-s'hi la vida* descriu perfectament l'imaginari sobre el qual corre l'obra. Els paisatges de les diferents ciutats que s'hi troben es respiren i veuen nítidament des de la lectura. És, també, una novel·la d'imaginari.

Aquesta mort sobre la qual transcorre l'obra acosta i reuneix els diferents personatges que hi respiren sense saber que tots plegats hi tenen relació. El sucés mortal, situat al carrer del Carme de Barcelona, mou la vida dels personatges entre el barri del Raval i el de Ciutat Vella. Entre carrers, cantonades, bars, trobades, passejades pensatives i reflexions telefòniques, els protagonistes van cosint el teixit on es contextualitza en un primer pla l'obra.

No obstant això, *Jugar-s'hi la vida* no sols s'ubica a Barcelona, sinó que té presència a Lisboa. És en aquesta relació entre les dues ciutats on veiem porcions d'història carregades de lírica i de literatura, sense acabar de saber on s'acaba la realitat i on comença el somni. D'aquesta manera, conjugant el passat i el present, l'actualitat i la història, la digitalització i l'analogia, Màrius Serra ens transporta a la Revolució dels Clavells, fita destacada i capital de l'Europa del segle xx.

Concretament, aquesta connexió entre les dues ciutats la trobem a partir d'un fet que revoluciona la història de la novel·la de la mateixa manera que

va revolucionar el món en el seu moment, i és que Oriol Comas i Coma (personalitat real que esdevé personatge a la novel·la), seguint les investigacions del crim, es troba amb una foto, aquella mítica imatge que totes recordem, d'una senyora col·locant un clavell a la baioneta d'un militar. A partir d'aquesta relació, la novel·la adquireix un caràcter diferent: endinsa profundament el lector en l'obra i el submergeix en la magnitud de la lectura per fer-lo entrar en la flaire lisboeta.

Seguint amb aquesta línia, tot recordant el personatge d'Oriol Comas i Coma, hi ha un aspecte clau a *Jugar-s'hi la vida* que es va repetint com un mantra al llarg de tota la novel·la. I és que, recordem-ho, Màrius Serra i Oriol Comas i Coma (tant en la novel·la com en la realitat) guarden una estreta relació amb el joc, ja que professionalment la seua vida ha anat encarada en aquest sentit. Cal afegir que Màrius Serra també hi apareix, a la novel·la, però el seu personatge és mort. Amb tot això, hi ha un aspecte, un valor, que es posa en relleu i de manifest de manera intermitent: la diferència entre el joc pel joc i el joc pel guany, singularitat característica que Comas i Coma té sempre ben present. Aquesta intermitència progressiva que no cessa, en referència a les atmosferes del joc, manté una relació compromesa dins la novel·la, per les diferents situacions que van vivint i dirigint els personatges.

D'aquesta manera, el joc és la clau de la novel·la; és el que vertebrava la història, el que controla els personatges; és un instrument usat i de referència, però... és sa, jugar? I de quina manera? I fins a quin punt? Tot s'hi val? Tots aquests aspectes es van desfilant i perfilant al llarg de l'obra, i inciten a una lectura on l'atzar esdevé còmplice, fins al punt de ser el vòrtex on es troben les víctimes de l'accident.

Els obstacles, el misteri, la intriga, la tensió, la incertesa, el dubte, l'enginy, la ironia, el sarcasme, el joc, l'humor, la complicitat, l'atzar, l'amor i l'amistat formen part de *Jugar-s'hi la vida* de la mateixa manera que els personatges la respiren i li donen forma.

Aquesta perspicàcia i el domini de l'ús del llenguatge per part de Màrius Serra conviden a una àvida lectura que no deixa indiferent el lector i ens captiva des del minut zero.

Aina Garcia Carbó

Una road movie a cavall

Josep Franco
Els hereus de la derrota
Premi de Narrativa
Antoni Bru Ciutat d'Elx 2018
Edicions Bromera, Alzira, 2019
248 pàgs.

Josep Franco ens presenta *Els hereus de la derrota*, una novel·la d'aventures situada en els anys posteriors a la batalla d'Almansa (1707) amb tots els ingredients per atrapar el lector des de la primera pàgina: religió, amicitat, amor, sexe, poder, repressió... Després de diverses peripècies situades entre Sueca i València, Andreu Artal viatja fins a Arles del Tec, a la Catalunya del Nord, a fi de dur a la capital de la Ribera Baixa les relíquies dels Benissants (sant Abdó i sant Senén) perquè «vigilen el terme, eviten les tempestes i les pedregades i ens ajuden a trobar el camí del paradís». A partir d'aquest argument l'autor s'endinsa de ple, amb una qualitat literària més que admirable, en les contradiccions i els claroscurs de la Il·lustració valenciana. Ja només per això val la pena llegir aquesta *road movie* a cavall —com l'anomena l'autor— que recrea les penúries patides pels suecs a partir de l'aplicació del Decret de Nova Planta i l'aparició de fenòmens naturals carregats de desgràcies: «Com si Déu Nostre Senyor no en tinguera prou amb les pestes i els terratrèmols [...], ens ha enviat, també, un maleït Borbó que és pitjor que les set plagues que assolaren Egipte...»

La parella central de personatges de l'obra (formada per l'erudit mossèn Sebastià i l'orfe Andreu Artal, que acaba esdevenint un metge de prestigi després que el mossèn l'hagi recollit dels carrers de València i li hagi ofert protecció, coneixements i educació) encarna les fortes contradiccions de l'època (com el conflicte entre religió i ciència o entre incultura i il·lustració), que feren que els homes investigassin en tots els

campes del coneixement i volguessin rescatar l'obra de figures com Joan Lluís Vives, malgrat el fre de la Inquisició i el Decret de Nova Planta. És una virtut de l'autor contextualitzar amb tants matisos el moment històric de la novel·la, també pel que fa al paper de les dones. A més de beates i monges apareix un personatge, Magdalena Esteve, amb grans coneixements mèdics; amb tot, pel fet de ser dona i vídua, és titllada de bruixa i es veu obligada a viure amb la seva filla de manera marginal i en la misèria més absoluta.

Per la seva temàtica, el capítol «De com els interessos dels poderosos amarguen les vides dels humils» és especialment significatiu, no només per l'argument concret de l'obra, sinó pel to universal que li atorga. En aquest sentit, el mal i altres formes d'opressió pròpies de l'època que intuïm en el títol es palesen en l'existència d'esclaus, representada pel negre Toni, o en la rellevància de la Santa Inquisició, personificada en la figura d'Antoni Fabra, que ja utilitzava les notícies falses per aconseguir els seus objectius repressors.

L'autor de Sueca té una llarga trajectòria en literatura històrica i en literatura juvenil. Ha guanyat el Premi Andròmina de narrativa dues vegades (1983 i 2016), el Premi Ramon Muntaner de literatura juvenil (1988) i el Premi Far de Cullera de novel·la històrica juvenil (2006), per posar alguns exemples significatius. És el que en diríem un autor amb ofici, amb segell propi i amb una marcada influència del seu compatriota Joan Fuster. *Els hereus de la derrota* manté característiques de moltes de les seves obres anteriors, com són el retrat de la seva terra (la Ribera del Xúquer), la situació temporal, el segle XVIII de maulets i botiflers, i un lèxic riquíssim i ple de dialectalismes que és una delícia per als sentits dels lectors.

Amb segell de qualitat, amb aquest llibre es consolida el que ja podríem anomenar un subgènere literari propi de les nostres lletres, el de les obres que recreen la Guerra de Successió i les seves conseqüències arreu del territori, com *L'última canonada*, de Pere Morey, o *Victus*, de Sánchez Piñol. Aprendre història valenciana amb el gaudi de la bona literatura: això és *Els hereus de la derrota*.

Sebastià Sansó Jaume

NOVETATS DE LA VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Mestres de mestres

150 anys de formació de mestres valencianes

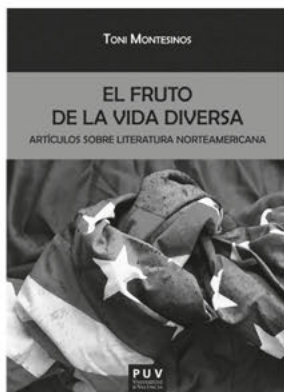
M. del Carmen Agulló Díaz

Blanca Juan Agulló

El fruto de la vida diversa

Artículos sobre literatura norteamericana

Toni Montesinos

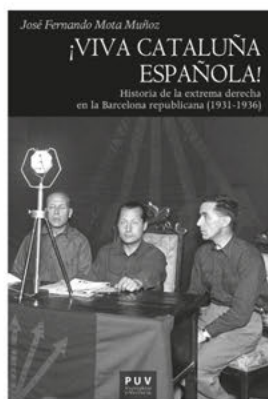

Comunicar i marcar la diferència

Testimonis de joves periodistes valencianes

A. Carratalá Simón, D. Palau Sampio,

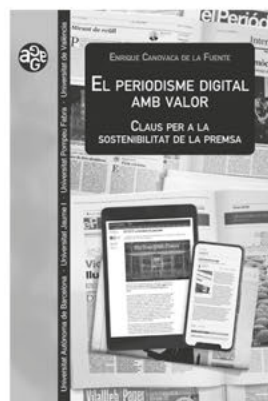
R. Minalles Lucena i J.L. Gómez Mompert

¡Viva Cataluña española!

Historia de la extrema derecha en la Barcelona republicana (1931-1936)

José Fernando Mota Muñoz

El periodisme digital amb valor

Claus per a la sostenibilitat de la premsa

Enrique Canovaca de la Fuente

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA PUV

c/ Arts Gràfiques, 13 ~ 46010 València ~ Tel. 963 864 115 • <http://puv.uv.es> ~ publicacions@uv.es

Dues escriptores africanes (singulars)

En els darrers mesos, han arribat a les llibreries dues propostes arrelades a l'Àfrica, i signades per dones, que voldria destacar. Una d'elles, Nnedi Okorafor, és una escriptora d'ascendència igbo, una de les ètnies de Nigèria; l'altra, Kaouther Adimi, va nàixer a Alger. Les dues, però, viuen fora: Okorafor, als Estats Units; Adimi, a França. Però cap de les dues no ha renunciat ni a parlar de la seua terra ni a adoptar-ne el punt de vista.

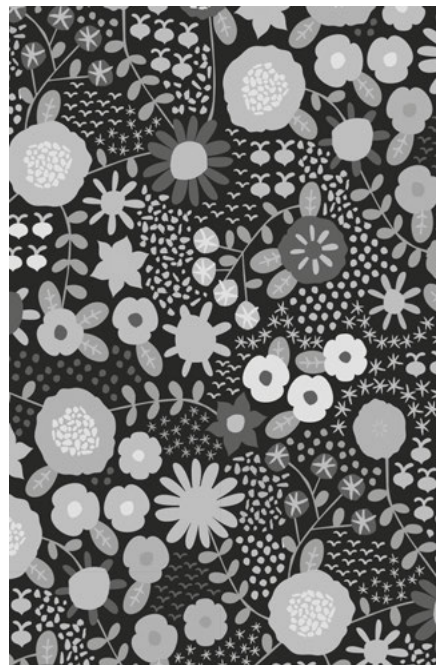
Okorafor ha escrit llibres infantils i juvenils i narracions de ciència-ficció. Una ciència-ficció, però, ambientada a l'Àfrica i on apareixen guerres tribals, ablacions de clítoris o la denúncia de la situació marginal que, en certs llocs del continent, pateixen els albins. Tot això amanit amb una clara perspectiva de gènere. Uns ingredients singulars que podem trobar en *Qui tem la mort*, la novel·la que ha traduït Blanca Busquets per a Raig Verd.

L'obra explica la història d'Onyesonwu, que significa precisament «Qui tem la mort». L'acció se situa al cor de l'Àfrica en un futur postnuclear. Allà hi ha dos grups ètnics, els nuru i els okeke. Els primers tenen la pell de color marró grogós, i els segons, marró fosc; i els primers —basant-se en les escriptures d'un llibre sagrat, el Gran Llibre— decideixen exterminar els altres. Onyesonwu, de fet, pertany a una tercera categoria: és ewu, una mena de mestissa, fruit de la violació d'una dona okeke per un home nuru. Els ewu tenen la pell del color de l'arena i pigues a les galtes, i no són ben vists ni pels nuru ni pels okeke.

Però la protagonista del llibre, tot i ser ewu, ben prompte descobreix que té capacitats que els altres no tenen. Per exemple, la de convertir-se en qualsevol animal, sobretot en voltor. O la de fer retornar certs animals de la mort. I la de fer revertir l'ablació del clítoris que van patir ella i tres amigues i que a la novel·la s'anomena l'Onzè Ritu. Així que, tot i el doble rebuig que rep per ser ewu i per ser dona, s'entestarà a aprofundir en aquestes capacitats i

conèixer els Grans Punts Místics, que només estan a l'abast dels iniciats en el món de la bruixeria. Per fer-ho, haurà de visitar la terra salvatge (el territori dels esperits) i assistir a la seua pròpia mort. I, després, emprendre un llarg viatge a través del desert per buscar l'home que va violar la seua mare i la va engendrar, i que és, també, un bruixot molt potent.

Més que una novel·la de ciència-ficció, diria que *Qui tem la mort* és un relat fantàstic. O, fins i tot, de realisme màgic africà. Una obra que fa servir la fantasia per descriure millor el món real i les seues deficiències. És això el que aconseguix Okorafor, denunciar la violència que pateix el continent africà: les guerres, les morts, les violacions de dones o les mutilacions. I ho fa a través d'una prosa àgil, d'un imaginari exuberant i d'uns personatges amb una personalitat irresistible, que t'arrossegueu amb ells i et porten a territoris que els lectors europeus no estem acostumats a trepitjar. Una narració que, sense necessitat de paranys, acaba resultant addictiva.

El segon títol que volia destacar és *Les nostres riqueses*, de Kaouther Adimi, publicat per Edicions del Periscopi en traducció d'Anna Casassas. L'obra transcorre l'estiu de 2017, quan un estudiant rep l'encàrrec de buidar una llibreria d'Alger, que ja ha tancat i on instal·laran una tenda de bunyols. És una llibreria menuda i situada en un barri obrer, i els veïns —tot i no destacar per l'avidesa lectora— no volen que es perda, així que miraran de boicotejar subtilment l'estudiant. La llibreria la va fundar, l'any 1936, Edmond Charlot, un agitador cultural francès, amb una idea que avui ens resulta familiar, però que aleshores devia semblar extravagant: convertir-la en un centre cultural. I, de fet, per aquell local hi van passar autors com Antoine de Saint-Exupéry, André Gidé o un jove Albert Camus, a qui Charlot, que també va fundar una editorial, li va publicar una obra primerenca: *Révolte dans les Asturies*, una peça teatral que havia estat prohibida per la censura. La novel·la barreja personatges i fets reals, un dels quals és la mateixa existència de la llibreria, que, després de 83 anys, encara avui obre les portes cada dia al carrer Hamani d'Alger.

L'autora intercala diverses línies argumentals: una d'elles se centra en les peripecies de l'estudiant que intenta buidar de llibres els prestatges del local i, de retruc, ens permet conèixer la vida del barri, i també alguns veïns, entre els quals el vell dependent de la llibreria, ara retirat, que no deixa d'acudir-hi cada dia; una segona línia ens presenta extractes dels diaris del mateix Charlot, ficcionats per l'autora a partir dels diaris originals; i, finalment, pren la paraula una mena de cor de tragèdia grega, que demostra ser el poble d'Algèria, i a través del qual accedim a una visió dels fets que van sacsejar el país durant bona part del segle XX, però presentats des d'una òptica nova, la dels algerians que van haver de sentir-se com si foren estrangers a casa seua.

Vicent Usó

De la selva a València: convertir un llibre en un festival d'il·lustració

La història de Kembo, un lleó vegetarià que viatja des de la selva africana fins a un circ europeu i conclou el seu periple a Hollywood per a convertir-se en l'emblema de la Metro-Goldwyn-Mayer, havia de ser forçosament escrita per Carlos Pérez. Tot i que la seua timidesa el va portar a signar moltes de les seues obres literàries amagat rere un pseudònim, en aquesta ocasió es va aventurar i va publicar el seu nom unit al de Miguel Calatayud, creador de les imatges que il·lustren l'àlbum *Kembo: Incidente en la pista del Circo Medrano* (Kalandraka, 2010). Baba Kamo és, per tant, el país d'on prové aquesta bestioleta insòlita i rebel, i la tria d'aquest nom per a un festival i fira del llibre il·lustrat s'alçava com un homenatge a aquests dos autors valencians que amb els seus treballs sempre han tractat de situar els llibres il·lustrats i les il·lustracions en el nivell artístic que els correspon.

Així, compartint aquest desig de Pérez i Calatayud i basant-se en l'obsessió i la determinació de Kembo, Baba Kamo és un projecte que certament va nàixer amb l'objectiu de fer visible el treball d'editors, autors i il·lustradors, però també, i d'una manera transversal, de difondre i promoure la tasca de tots aquells col·lectius que estan directament o indirectament implicats en el món del llibre i la lectura. L'Associació de Professionals de la Il·lustració Valenciana (APIV) i la Fundació pel Llibre i la Lectura (FULL), juntament amb la col·laboració d'altres entitats, són els impulsors i els coordinadors d'una iniciativa amb caràcter anual que el darrer mes de desembre va celebrar la segona edició al Centre del Carme Cultura Contemporània de València, i que es consolida ja com una cita ineludible a tindre en compte el cap de setmana d'abans de Nadal.

En termes generals, i per a conèixer la personalitat d'aquest projecte, Baba Kamo sempre busca anar més enllà de ser una fira del llibre tradicional; per

això es va concebre, d'una banda, com la instal·lació de l'única fira especialitzada en llibres il·lustrats del País Valencià. Un gran mercat editorial situat al claustre gòtic del Centre del Carme, obert al públic en general durant tres dies. Amb tot, juntament amb aquesta exposició comercial d'aparadors il·lustrats d'editorials, llibreries i segells d'autoedició tant d'ací com d'arreu de l'Estat espanyol i, fins ara, també de Portugal, era especialment important professionalitzar l'esdeveniment mitjançant l'organització d'una agenda d'entrevistes personals per a la revisió de dossiers d'il·lustració. Va ser tan important l'èxit de la convocatòria del 2018 que en la segona edició el nombre de trobades concertades es va disparar considerablement —de setanta a més d'un centenar— i, a més de les editorials especialitzades que participaren en aquestes reunions, també hi va estar present l'agència de representació Pencil Il·lustradores.

D'altra banda, i paral·lelament, Baba Kamo havia d'oferir també en el seu programa tot un seguit d'activitats complementàries, tant de caràcter divulgatiu com acadèmic i d'esbarjo, que continuaren aportant valor a la

il·lustració i el llibre il·lustrat i que engrandiren la fira. Tallers infantils, taules redones, espectacles de dibuix i concerts han complementat una programació heterogènia a la qual se sumen també les jornades de formació per al professorat organitzades en col·laboració amb el CEFIRE Específic de Plurilingüisme i, com a novetat, el taller per als membres del Col·legi Oficial de Bibliotecaris i Documentalistes de la Comunitat Valenciana. Tot i això, l'exposició d'il·lustració editorial «Babalunga i Kamolongos», amb cent deu il·lustradors procedents de disset països diferents en la convocatòria del 2019, ha estat

també un dels atractius a tindre en compte, i és alhora la plataforma des d'on sorgeix l'autor de la imatge de l'edició següent mitjançant la selecció d'un jurat d'experts en la matèria.

L'ambició per fer de Baba Kamo una fira i un festival de referència motiva que en cada edició es repense la proposta i es consideren noves opcions, com ara la decisió d'ampliar l'oferta amb una programació en què s'extrapolen els límits temporals i l'aposta pels convidats internacionals, dues decisions amb què s'encarava el 2019. Sarah Mazzetti, per exemple, guanyadora del Premi Internacional d'Il·lustració de la Bologna Children's Book Fair – Fundació SM 2019, s'estrenava en aquest propòsit i arribava a València uns dies abans per a oferir una classe magistral dins del programa del Màster d'Il·lustració Professional de l'Escola Barreira A+D. Amb la italiana, Randall Casaer, Brecht Evens, Birgitta Sif i Marta Altés, entre altres, són els noms que participaren en la darrera edició de Baba Kamo, amb els quals es reafirmava gratament que aquesta és una proposta que València necessitava i anhelava. Tothom a rigir, doncs, i a esperar que arribe desembre de nou.

Le fiabe sono vere

Lucia Pietrelli
Lítica

Editorial Males Herbes, Barcelona, 2019
104 pàgs.

Calvino deia que creia en les rondalles, perquè són reals. Més o menys el mateix devia voler dir Cortázar quan afirmava que la literatura del realisme no podia prescindir de la fantasia. La frontera entre allò que és real i allò que no ho és té en Pietrelli una visitant assídua. Ho hem vist en narracions i en llibres de poemes anteriors, però potser és a *Lítica* on la tendència és més subratllada.

La fórmula inicial de les rondalles és, habitualment, una invitació a aquell que llig o escolta per a deixar de banda els paràmetres habituals i estar disposat a transigir amb fets extraordinaris. Algunes d'aquestes fórmules sonen inquietants: «això era i no era» és una expressió paradoxal que posaria en guàrdia qualsevol filòsof, i qualsevol gat amagat en una capsa. Així, després d'un paràgraf en què ja ens ambienta en un poble envoltat de boira, amb bosc i sense riu ni nom, comença *Lítica*: «Diuen que la germana és —i no és— d'una bellesa fràgil.»

En un llibre de poemes anterior, *Ortíques*, Pietrelli encreuava la Blancaneu dels Grimm amb na Magraneta de Jordi des Racó per treure'n uns poemes punxeguts que ja deien coses com aquesta: «Qui vol conèixer l'altre / si el pensament / no es pot posseir.» Amb *Lítica* aprofundeix en aquesta idea amb la història de dues germanes, i del seu trànsit cap a la vida adulta, a través del descobriment del sexe i de la mort. I també de la constatació de la dificultat de «conèixer l'altre». Tant és si l'altre és Gael, la parella de carn i ossos de la germana, o ella mateixa per part de la germana petita. Les paraules i els gestos són enganyosos i tenen significants diferents per a cada individu, i és per això que és tan difícil la coneixença i, per tant, l'amor. Un amor buscat (i no trobat) més enllà de la penetració.

La prosa de Lucia Pietrelli és esmolada i evanescent alhora. Les paraules han estat seleccionades amb molta cura i això es nota. I són capaces de fer ressaltar el més mínim detall o d'embolcallar-lo amb la boira del bosc i la rebel·lia preraphaelita de l'heura desfermada. Cada paràgraf, de fet, funciona gairebé com una unitat independent sense deixar d'estar connectat amb la resta del text. El lirisme de la prosa de Pietrelli, una de les principals virtuts d'aquesta narradora poeta, juga a favor d'una manera de dir i de no dir (de ser i de no ser) que pot desconcertar el lector, però que alhora ens endinsa en una dimensió del relat més profunda.

És en aquesta dimensió on viu l'abisme que s'obri entre les dues germanes quan la gran es transforma i afegeix a la seua bellesa fràgil la sang menstrual d'una nimfa del bosc. «Amb l'adolescència, es tornà més opaca i la conversa se'ns moria.» La germana petita viu aquestes transformacions de prop i de lluny alhora. El joc dual entre l'adolescent i la nena, entre l'amor i el sexe, la vida i la mort, es multiplica en un joc de miralls que no sempre reflecteixen allò que miren.

La germana s'allunya cada vegada més dels éssers vius i s'obsessiona amb una estàtua de pedra que troba al bosc, el Noi de Marès, perquè «el temps no s'aguantava dret» i perquè «hi ha massa pensaments pel món». Les paraules i els cossos ja no són suficients, perquè és impossible conèixer-los, i això porta la protagonista a un atzucac.

El conflicte central de *Lítica* és aquesta batalla entre el temps i els cossos, o dit d'una altra manera, entre el pensament i la paraula. La germana voldria tenir accés directe als pensaments sense la mediació de les paraules i busca la manera d'aconseguir-ho, mentre busca recer en l'home de pedra, sense temps, ni cos, ni paraula. Sense vida.

Pietrelli construeix un món ensonyat i irreal, boirós, que beu de molts referents lligats al fantàstic entès com una ampliació de la realitat (les rondalles, l'*Alicia* de Carroll, Mary Shelley, les *Metamorfosis* d'Ovidi, el preraphaelisme, o els *Viatges i flors* de la Rodoreda), per a explicar-nos unes relacions molt reals, tan reals com la vida mateixa, perquè les rondalles són certes.

Pau Sanchis

Un creuer on res no és el que sembla

Rafa Gomar

Vidres en la moqueta

Lletra Impresa Edicions, Gandia, 2019
212 pàgs.

Rafa Gomar és un narrador amb molt d'ofici. Ha conreat especialment el conte, però de tant en tant torna a la novel·la i ens ofereix obres com *En blanc i negre* (1995), *Rin* (2004) o *Andròmines* (2009). Enguany fa deu anys d'aquesta darrera novel·la, que va guanyar el Premi Octubre de narrativa, i potser era el moment de treure'n una de nova.

L'argument de *Vidres en la moqueta* serà familiar per als lectors de l'autor gandià, ja que narra un creuer pel Rin. Aquest mateix argument ja el va utilitzar a la novel·la *Rin*, però totes dues no poden ser més diferents. A *Rin*, els que viatjaven eren adolescents plens de vida, feromones i desitjos, disposats a menjar-se el món. A *Vidres en la moqueta*, els que viatgen són tres parelles de mitjana edat, quasi tan rics i poderosos com amargats i rancuniosos. El creuer pel Rin recorrerà en cinc dies la distància fluvial entre Amsterdam i Estrasburg, travessant el cor de la rica i b(v)ella Europa, un paisatge idíl·lic i pròsper reconstruït sobre les runes d'una guerra, unes ideologies i uns odis llunyans, i ja quasi oblidats. O això volem creure. Perquè el feixisme continua habitant en les idees, els hàbits i les rutines de molta gent d'aparença respectable, i perquè servint les copes al bar o fent massatges al gimnàs trobem les víctimes i els refugiats de guerres europees ben recents, lluitant per oferir un somriure que dissimule la por i la ràbia dels vençuts.

Vidres en la moqueta conta la història d'un petit i superficial viatge exterior i d'un llarg i profund viatge interior. És una novel·la que va més enllà de l'anècdota i que ens narra una vida en aparença càlida, còmoda i burgesa com una moqueta, però on no tot és com aparenta ser. Tothom sap que

les moquetes són difícils de netejar, perquè algunes taques són indelebles i perquè petites runes d'allò que s'ha trencat solen romandre amagades entre les capes de la suau superfície, com els petits i esmolats vidres que ningú veu, però que esperen, insignificants i pacients, l'hora de ferir.

Vidres en la moqueta indaga una de les més habituals i nefastes conseqüències del poder: la capacitat de fer mal. Diverses representacions del mal van apareixent al llarg de la novel·la: la violència conjugal, la tortura, la corrupció, la guerra... Hi ha persones respectables que construeixen la seua respectabilitat sobre el seu poder o, cosa equivalent, sobre la possibilitat reconeguda de fer mal. Però també la conseqüència del mal es personifica en les víctimes. Alguns personatges concrets es pregunten per què els ha tocat a ells i, sobretot, com podran fer front a la seua condició de víctima. Venjant-se?, oblidant-se?, rebel·lant-se? En tot cas, i com es diu a la novel·la, «es fa ben palès el desequilibri abismal entre la fragilitat de la bondat i la potència de la maldat». Una veritat òbvia i desafortunada. Una batalla desigual on la bondat sembla no tindre res a fer contra el poder de la maldat. Però la vida, de tant en tant, dona segones oportunitats, i sobreposant-se a un entorn de poder, rancor i violència, sorgeixen l'amabilitat, el respecte i l'amistat —o fins i tot qualsevol forma més o menys intensa de bellesa o de bondat que ens atorga un bri d'esperança.

Vidres en la moqueta és una novel·la intrigant i commovedora, escrita amb un llenguatge directe i una mirada incisiva, de vegades crua i d'altres lírica. Conta un viatge, una anècdota, una història distreta amb tocs de suspens; però, tot i que al rerefons hi ha temes profunds i qüestions transcendents, el que destaca és la forma, l'estil, la capacitat de Rafa Gomar per a narrar una història de manera efectiva. La història avança amb un temps i un ritme que semblen el del creuer fluvial, lent i regular, ideal per a observar tant el paisatge exterior com l'interior, tant del vaixell com dels personatges. Un viatge que observem des de diferents punts de vista, des de diferents protagonistes que anem coneixent més i millor a mesura que la travessia avança cap al seu darrer port.

Lluís Miret

La venjança és un plat que se serveix fred

Jordi Nopca

La teva ombra

Premi Proa de novel·la
Edicions Proa, Barcelona, 2019
512 pàgs.

Estiu de 2011. Pere, un jove estudiant d'antropologia i frustrat director de cinema, coneix al Sónar, un festival de música progressista barceloní, Kate Longmoor, una jove violinista anglesa, amb qui mantindrà una intensa relació amorosa. Amb aquest episodi, aparentment banal, s'inicia *La teva ombra*, una de les millors novel·les publicades el 2019, que proposa al lector una indagació sobre els límits de la infidelitat i la venjança.

Sense intentar desmuntar en excés l'argument —cosa no gens fàcil—, *La teva ombra* exposa les complexes relacions entre dos germans: l'esmentat Pere, de caràcter fràgil i vitalista, i que encara viu amb els pares; i Joan, tres anys més gran, astut i ressentit, emancipat de la família, i que exerceix de mestre en una escola de Rubí. Nopca estructura la novel·la en tres parts interrelacionades. A la primera, «Diòxid de carboni», assistim a la narració, per part del Pere, de la seva història amb la Kate i del trencament amb la Laura, la seva parella fins llavors; tot plegat culmina amb l'anada del jove a Anglaterra quan s'assabenta de la mort de la violinista en tràgiques circumstàncies. Allí, a la petita localitat de Reading, visitarà freqüentment la seva tomba (en unes pàgines d'un volgut regust romàntic) i escriurà un llibre en què exposarà els moments que van compartir. La segona part, «Una nit romàntica», és narrada per Joan i gira al voltant de la venjança que decideix executar contra el seu germà quan s'assabenta que surt amb la seva antiga parella, la Laura, i engelosit decideix utilitzar la seva nova amant, la Kate, per provocar el trencament entre tots dos. La tercera i darrera part, «Els amors morts», notablement més breu que les anteriors, continua

amb Pere com a narrador i tanca la història amb un final sorprenent però potser no inesperat, i que no deixarà el lector sumit en la indiferència. De fet, les dues primeres parts estan plantejades com un joc de miralls en tant que expliquen uns mateixos esdeveniments des de dues perspectives ben distintes. Un calidoscopi que atrapa el lector amb uns dosificats cops d'efecte que, en mans de Nopca, esdevenen, gairebé sempre, versemblants. Ara bé, no podem afirmar que la visió que s'exposa dels fets sigui completa, ja que sempre es pot retreure —nosaltres, però, no ho farem— que, per acabar de tancar el cercle, s'hi hauria d'incorporar la versió de les dues noies de què s'enamoren els germans. Aquesta solidesa en la construcció narrativa es fa evident en el complex exercici d'estil que representa donar veu als dos relats: un, el de Pere, marcat per la ingenuïtat i l'*amour fou*, i amb uns tocs de fantasia (els cucs que envaeixen la cuina del pis dels pares); i l'altre, el de Joan, d'un to confessional, que revela una malaltissa gelosia (l'autor ha assenyalat que un dels referents de la novel·la és *Crim i càstig*, de Dostoievski).

Si bé el pes de l'acció recau sobre les dues parelles de joves, Nopca ens ofereix una galeria de personatges secundaris que, com en tota bona pel·lícula, brillen en les escenes en què apareixen: els pares dels protagonistes (el retrat familiar que es descriu a les pàgines inicials és impagable), les amigues de la Kate i de la Laura, o el matrimoni d'ancians que formen la Maria i el Josep, els veïns d'escala del pis en què viu Joan. Tampoc podem passar per alt les constants referències musicals i cinematogràfiques, ben imbricades a la trama. O el retrat que s'ofereix dels premis literaris i que l'autor, com a periodista cultural, coneix a la perfecció: Pere aconsegueix amb *Diòxid de carboni* (recordem, la primera part del nostre llibre) el Premi Josep Pla i, de passada, provoca un nou atac de gelosia al seu germà (escriptor frustrat de literatura juvenil), que intentarà vanament escriure'n una rèplica. Obra ambiciosa (les més de 500 pàgines de què consta arrosseguen sense parar el lector), *La teva ombra* ha guanyat el primer Premi Proa de novel·la i ha posat el llistó ben alt. Superar-lo en properes edicions, segurament, no serà una tasca gens fàcil.

Josep Camps Arbós

Poemes contats

Jesús Giron ja ha fet un camí important dins de les lletres valencianes; en estos darrers anys ha estat guanyador de diversos premis literaris que han acreditat el pas ferm amb què camina dins de l'àmbit poètic.

És membre fundador de LletrAEdeteta, un col·lectiu d'escriptors de la comarca del Camp de Túria que es dedica a promoure activitats al voltant de la literatura: recitals, presentacions de llibres, reunions literàries, homenatges a poetes il·lustres de la nostra terra, etc. Bon activista cultural, manté el blog de difusió de la poesia *El cau de Calpurni*, on publica poemes propis i d'altres poetes, així com traduccions al català d'autors hispans, italians, francesos i portuguesos.

Amb *El bosc de bambú*, ha rebut el 19è Premi Literari Betúlia de Poesia Memorial Carme Guasch de Badalona.

Publicat per Viena Edicions, el llibre està treballadíssim pel que fa a l'acabat, amb un format distributiu del seu interior que facilita i fa agradable la lectura; de fet, és un llibre en què cal destacar el muntatge. Ja al primer colp d'ull, crida l'atenció l'acompanyament amb escriptura xinesa d'algunes expressions del text, com els títols dels poemes o les divisions de les set parts que componen el poemari.

El bosc de bambú és un llibre d'allò més singular; ens mostra una poesia diferent, totalment atípica en comparació amb els costums i les modes de la majoria dels poetes actuals. No és una frase feta: aconsegueix un vocabulari propi, definit amb molta claredat i amb una profunditat que és l'ànima vertadera del llibre, més enllà inclús d'un treball poètic acurat, d'un ritme que el fa harmoniós de llegir, ple de bellesa i detalls, que ens sobta amb situacions inesperades per al lector acompanyades d'una tensió lírica i una profunditat de significació, sovint molt present en els escrits orientals i a la qual no estem, en general, massa avesats.

En llegir els textos tenim la sensació que estan contant-nos

Jesús Giron Araque
El bosc de bambú
19è Premi Literari Betúlia
de Poesia Memorial Carme Guasch
Viena Edicions, Barcelona, 2019
110 pàgs.

---

una història, una anècdota, un fet curiós. Jesús ens va sorprendent vers a vers per la riquesa de les imatges, i sentim la curiositat interior d'arribar al final i saber el desenllaç d'estos —subratlle l'expressió— poemes contats, plens d'una imaginació exquisida.

El llibre ens apropa, amb subtils pinzellades, al pensament i la forma d'expressió d'una cultura tan rica com la xinesa. És un text que torna sempre a buscar i a trobar les veritats absolutes: la vida i la mort. No trobarem una uniformitat temàtica en el concepte; sí la reflexió fonamentada sobre la vida, sobre el fet de l'existència en si, més que el plantejament del perquè de l'existència.

Trobarem en els textos prosa poètica i estrofes llargues i curtes, de composició diversa pel que fa a la forma. No hi ha una sola manera d'arribar al resultat final, però sí un aire comú, una mateixa manera de tractar el vers, una personalització d'estil i una manera de treballar que marca amb claredat la veu poètica de l'autor.

Vull remarcar, per la dificultat que té fer amb mestria este tipus d'estrofa, la part que Jesús titula «Fulles de te», on treballa amb 25 composicions de dos versos el joc tan oriental de resumir el poema, de sintetitzar la paraula, atrapant i fent cristal·litzar la idea, l'instant i la bellesa en dues línies que combinen la sorpresa, el concepte i la rotunditat. Permeteu-me'n sols un tast: «El lector és un rellotge d'arena, / l'arena és el poema que llig.»

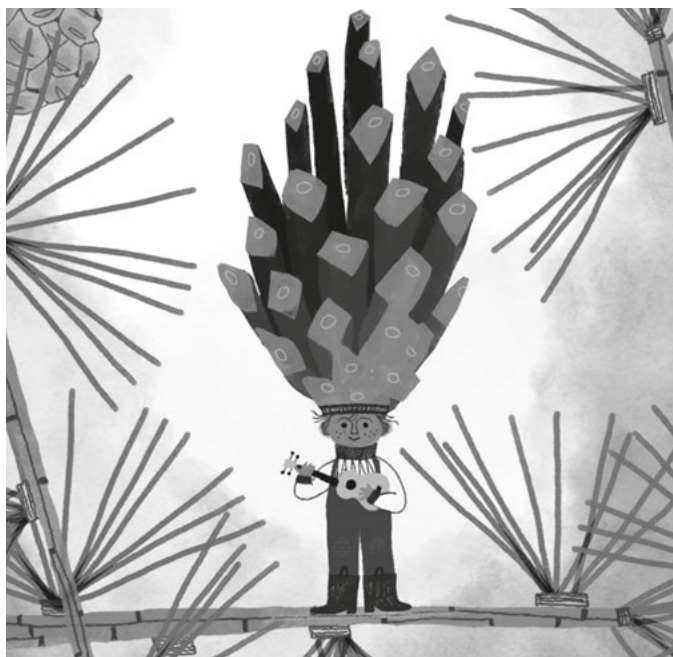
Cal destacar també, per eloqüents, les nombroses citacions que encapçalen els poemes; són precioses i paguen la pena per elles mateixes, a banda de fer la seua comesa real de complementar el text i donar cos i acabat al conjunt del llibre. Estes citacions estan tretes de la lectura de poemaris i antologies de poesia xinesa en diversos idiomes, que el nostre autor ha traduït al valencià.

El llibre està fonamentat en textos, llegendes i tradicions antigues. Jesús les pren com a punt de partida per a apropar-nos al riu desbordat que corre per les pàgines d'*El bosc de bambú*.

Ens parla de personatges i èpoques diverses; alguns són ficció, altres són realitat. Ens ho aclareix en l'epíleg, on ens fa una mínima taula explicativa amb noms i circumstàncies.

Com més lliges el llibre, més t'agrada; és per a assaborir-lo sense pressa. Pots obrir-lo per qualsevol pàgina i gaudir, ja que cada poema i cada història tenen vida pròpia: són complets, independents del conjunt que els cus i unifica, i d'una tendresa literària que té cura del detall i ens deixa, després de llegir-los, les ganes de més.

Berna Blanch

Como todos nosotros, poeta precario,
trabajas de lo que caiga del cielo.

MIQUEL ROSSY, *Poetry Spam* [Volum 1]

Una nit, a finals de febrer de 2019, em va telefonar. Més o menys per aquella època Ausiàs March agonitzava en un llit, tement el seu ingrés a l'infern. Jo no vivia a l'infern. Vivia a la platja de Gandia, que a l'hivern és un escenari postapocalíptic. Tres quilòmetres de finques humides i desocupades. En aquell escenari em dedicava a escriure poemes, esperant, com diu Miquel Rossy, que *caiguera del cel* alguna oferta de feina. A les nits eixia al balcó de casa i escoltava la mar en l'obscuritat mentre mantenia llarguíssimes converses telefòniques amb Juma Barratxina, que vivia a Matadepera. Parlàvem, sobretot, de poesia. Crec que els dos travessàvem moments vitalment difícils. Una d'aquelles nits em va telefonar quan eixia de treballar d'una presó de dones a Barcelona. Crec que estava molt malament, no recorde per quin motiu. Recorde que em digué: «Joan,estic escrivint poesia social.» Pocs dies després —potser ja el tres de març— vaig emprendre dos viatges desesperats amb un destí a la vegada nefast i afortunat: un fou l'escriptura del poemari *Camelot, o la poesia social*, que es pogué publicar a Bromera; l'altre fou la creació de la *Poetry Spam: Revista anti-poètica de treballadorXs precariXs i desocupaXs*. Parlaré ara del segon.

Amb Juma Barratxina consideràrem la creació d'un espai on poguérem publicar els textos de poetes com nosaltres; poetes amb *tot el vent* en contra, sense recursos per dur endavant la seua obra; poetes que escrigueren en hores de feina, sense possibilitats d'arribar a tocar la societat literària, de ser percebuts. Ara per ara, crec que el mateix material del qual es nodreix la literatura per atacar el cor del temps (l'idioma) també podria tindre aquesta última característica. Volíem plantejar una aposta per trobar les veus dels poetes que escriuen, també a la desesperada, en un territori comú. Però al mateix temps també volguérem que aquest espai no poguera instal·lar-se, és a

Revista *Poetry Spam*

dir, que no tinguera l'oportunitat de formar part del cicle de poder que representa la societat literària. Decidírem, llavors, crear una obra col·lectiva en tres actes, una obra de cambra, un projecte que aglutinara totes les possibilitats dels espais digitals amb tres úniques publicacions, al llarg de tres anys (2019-2020-2021) i en tres llenguatges virtuals, diferents respectivament (visual, sonor i audiovisual). Encara que no soc un entusiasta de la lògica hegeliana, vaig pensar que aquest triple moviment podria funcionar. Molt resumidament, exposaré ací l'aposta de la nostra revista:

1) El primer volum (2019) havia d'emprar el «llenguatge visual», així que decidírem publicar-lo en una xarxa social. Per això triàrem Tumblr, una xarxa on els textos van barrejats amb el material GIF (que substitueix la il·lustració) i on també tenen una certa elasticitat, ja que poden «compartir-se» per separat en altres xarxes socials. Aquest primer número ha sigut publicat en octubre de 2019 a l'enllaç següent: <https://revistapoetryspam.tumblr.com/>.

2) El segon volum (2020) havia d'emprar el «llenguatge sonor», la qual cosa es materialitzarà en un disc d'*electro-overs*, on els poemes es recitaran amb música electrònica. Per això, creàrem una convocatòria per a un conjunt de músics i poetes que han enviat el seu material i que darrerament han col·laborat per crear un número de poesia alternatiu. Aquest *Volum 2* serà de lliure descàrrega i romandrà publicat a Spotify, Soundcloud o YouTube l'estiu de 2020, i es presentarà a diferents raves i festes alternatives tant a València com a Catalunya i les Illes.

3) El tercer volum (2021), llavors, emprarà el «llenguatge audiovisual». Per tant, parlem d'una pel·lícula, un film estructuralment poètic, és a dir, un llargmetratge on intervindran almenys quatre directors, els quals hauran de transformar al llenguatge audiovisual els textos que els poetes enviaran a la revista. El format, com ocorre amb els volums primer i segon, consistirà en una convocatòria on els poetes podran enviar lliurement les seues obres; aquestes seran interpretades recíprocament pels directors i directores (tal com en el segon volum han fet els DJs). El film també serà publicat a les xarxes, probablement, a finals de 2021.

En l'actualitat, hem aconseguit que més de 70 poetes i músics (200 obres) ens envien les seues propostes per participar al *Volum 2*. No hi haurà un quart volum, perquè, en poques paraules, sols hem volgut fer un punt de trobada per als poetes d'una generació perduda, transparent. Però, potser, tota generació és transparent. Som, en definitiva, una falla que espera el seu foc. No comptem amb cap suport institucional i no hem vingut a instal·lar-nos. Els volums de la *Poetry Spam* no es poden comprar, però tampoc no es poden ocultar. Potser un dia, fins i tot, desapareixeran, com desapareixerà tota la literatura que hi ha. És, com la resta de treballs literaris, un crit més contra la desaparició.

Els cossos compartits

David Caño

Un cos preciós per destruir
Premi Jocs Florals de Barcelona 2019
Edicions Proa, Barcelona, 2019
98 pàgs.

Trenta-un poemes orgànics, com el títol —contradictori, suggeridor— indica: un cos encara jove que no sobreviurà al setge dolorós de l'experiència homosexual proscriu, amb la pell i la saliva, els cabells i la sang sempre presents: un tot i un no-res verbalitzats fins i tot contra les mateixes paraules, quan les paraules ja no tenen res a dir.

El primer poema, «Tot», és una mena de consigna que engloba, per fer-los entenedors, els poemes que vindran; «Pasifae», el següent, ens introdueix ja en algunes claus que després s'ampliaran: l'«abisme endimoniat» eròtic a què remet el mite (la imatge és molt poderosa i transgressora, tot i que clàssica: un brau i una persona fent l'amor), desaparèixer per sempre més dins el cos de l'animal i dins el mateix laberint, la platja nocturna plena de desigs i perills, de la qual es torna amb la saviesa de les faules infantils, amb el desencís que envolta el paisatge derruït, devastat per totes les guerres (Beirut, Varsòvia, Berlín...) on s'inscriu l'experiència hostil viscuda en primera persona, ja des de l'adolescència sense esperança («sense destí o supervivència», com ens diu l'autor).

És també un amor boig, que et duu al «buit de la demència», que et fereix inevitablement, perquè aquesta és una condició de la seua escalfor, de la seua vitalitat imantadora.

Però és també l'amor, aquest amor no domesticat, qui conjurarà la destrucció dels cossos salvatges, indomables, que s'estimen, i espantarà la mort.

Perquè el contacte dels cossos, més que no pas les paraules buides o les paraules que cal revifar, serà un ressò que se sentirà en cada poema.

La imatge de la xiqueta descalça (que recorda la de *La llista de Schindler* i la de totes les guerres en què està immersa la humanitat) ens interroga enmig de la desolació i es transforma en un símbol carregat de pessimisme quan no hi ha res per donar-li, cap somni per dibuixar-li l'avenir.

Són poemes marcadament urbans —malgrat alguna fugida escadussera cap a la natura: Olot, Portbou, «Entre muntanyes»...—, tenyits d'un erotisme dramàticament esculpit, perquè hi trobem cossos amb relleu, amb color i sabor, escultòrics, que es poden tocar; perquè tocar-se significa viure, amb la nit tremolant com a teló de fons d'una mort anunciada no sols en el suïcidi o amb la sida: l'amor fa l'amor amb la mort durant tot el poemari per tancar un cicle amb el recull poètic anterior, *Nictàlgia* (2017) —com l'autor ens explica en l'epíleg—, de vegades amb una violència visceral o embogida, entre records esporuguits d'infantesa i pel·lícules i imatges estimades com a referent (Jim Jarmusch, Caravaggio, Safo, Pasolini...).

El tancament del cicle suposa assumir la realitat amb totes les seues fosques antítesis, les que vivim dia a dia en un món com més va més injust, autoritari i repressor, amb el clarobscur com el cristall per on es percep aquest univers esmicolat i calidoscòpic, com les tenebristes, com les vampires, amb tot el dolor i el riure que acompanya el fet de viure sense ser immortal, perquè són cossos preciosos, que senten i se senten, amb consciència i mirada pròpia, com els animals no humans.

Sembla que l'autor parle mitjançant els cossos (sensualment i sexual) com els únics elements que encara tenen sentit quan les paraules han perdut el sentit primigeni en un món violent ple d'incongruències.

Hi ha una mena de conclusió cap al final del recull, que replega, orgullosa, llambrenca, totes les contradiccions aparentment nafrades: «No t'avergonyeixis de res. / Tens dues ànimes enfrontades / i un cos preciós per destruir.»

Aquest poemari de David Caño va ser guardonat amb els Jocs Florals de Barcelona l'any 2019, amb un jurat presidit per Manuel Forcano i format per Jordi Marrugat, Ponç Pons, Josep Lluç, Maria Josep i Mireia Calafell.

Maria Fullana

Navegar per a escampar la vida, companyes

Maria-Mercè Marçal

Cançó de fer camí
Sembra Llibres, València, 2019
40 pàgs.

Agafar l'àlbum il·lustrat *Cançó de fer camí* entre les mans és omplir-se els ulls d'un càntic feminista passat, present i futur, per a totes les edats.

Al poema es ressignifiquen els símbols habitualment negatius i associats a la feminitat, per a dotar-los de força positiva. La nit, la lluna i les bruixes són potència i vida. *Cançó de fer camí*, com el conjunt de l'obra de Maria-Mercè Marçal, és un trencament amb la tradició literària clàssica androcèntrica. Ací, l'autora es reapropia d'allò que és popular per subvertir-ho i crear un llenguatge que done veu a les realitats de les dones.

Aquesta veu que ofereix mots a totes, però, és aquella que necessita, per a parlar, la seua experiència: «Vida i poesia fan la trena, indestruïble». Per a Marçal, les paraules creen la vida, i a l'inrevés.

Així, quan es publicà aquest poema, dins *Bruixa de dol* (1979), Marçal tenia un paper molt actiu en el moviment feminista. El 1976 havia participat en les primeres Jornades Catalanes de les Dones, al Paranimf de la Universitat de Barcelona, i el maig de 1977 acudí a la Primera Trobada Internacional de les Dones a París. A més, havia fundat el Front de les Dones del PSAN. La vida la portava per espais on possibilitats impensades es posaven damunt la taula.

La seua pràctica política s'estenia també a l'àmbit privat, on les intenses relacions amb les seues amigues suposaven el brou de cultiu de les reivindicacions que defensarien plegades. Navegaven juntes cap a la llibertat, com al poema. No és gens estrany que Marçal ja traduïra al català el mot *sisterhood* en la seua accepció actual («Helena, Maria Aurèlia, Montserrat...», *Regió 7*, novembre de 1991). I és que

la col·lectivitat i la sororitat són l'existència i el futur, la força per poder caminar que viu i transmet l'autora.

En aquelles trobades, públiques i privades, tractaven temes com l'avortament, la llibertat sexual, la repressió policial o les lleis masclistes, segons la biografia de Marçal. És senzill adonar-se que són temes que hui en dia, salvant les evidents distàncies, encara estan vigents: les reivindicacions de les *pañuelos verdes* a l'Argentina, els atemptats contra la llibertat sexual i de gènere que es repeteixen, la repressió policial contra les integrants dels piquets de les vagues feministes, i unes lleis i una justícia masclistes amb casos com els de les combatudes sentències de *manades* que es perpetren arreu.

La perspectiva feminista de Marçal és encara ara imprescindible. I, per sort, troba un moment en què els feminismes compten amb una suma constant de dones en la lluita per la vida. Moviments com el 8M i les mobilitzacions massives contra el sistema patriarcal, capitalista i racista en què vivim, bé són les «cinc-centes», les «mil», a què ens empena aquest àlbum.

Moltes ja sabem que només juntes aconseguirem construir un món sense opressions ni violències per motius de gènere, de classe, de nació o de raça. La veu, però, ha de continuar escampant-se.

Ara que la poesia es troba amb els entrebancs d'un món cada vegada més allunyat de la literatura i ancorat en la immediatesa visual, la força comunicativa d'aquesta proposta de Sembra Llibres la converteix en l'opció perfecta per a difondre el missatge. Les il·lustracions de Carolina T. Godina componen un relat amb dones diverses que traspua tendresa. La imatge no només il·lustra la paraula, la imatge crea. També amb els ulls haurem de buscar la barca que ens conduirà a «la nostra nit», metafòricament i literalment (busqueu-la!).

Així, davant una peça que ens ajuda a dibuixar el camí; que aporta referents lingüístics, literaris i simbòlics alhora que models de rebel·lia i existència; que ens arrela en una *genealogia femenina*; que ens insta a crear un món on puguem ser allò que vulguem ser..., només es pot dir: agafem la barca i expliquem-nos aquest conte una vegada i una altra, companyes.

María Cabeza Oliver

editorial afers

Xevi CAMPRUBÍ
La revolució de la impremta
La contribució de la tipografia al desenvolupament de la Catalunya moderna
210 pp.

Jordi CASASSAS YMBERT
Pervivència de Catalunya
La formació de la societat catalana i de les seves identitats a l'època contemporània
358 pp.

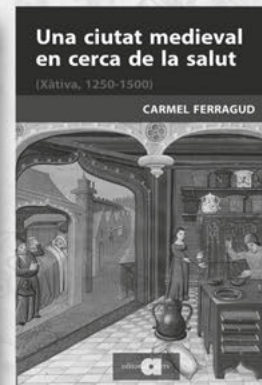
Gemma TORRES DELGADO
La virilitat d'Espanya a l'Àfrica
Nació i masculinitat al colonialisme al Marroc
252 pp.

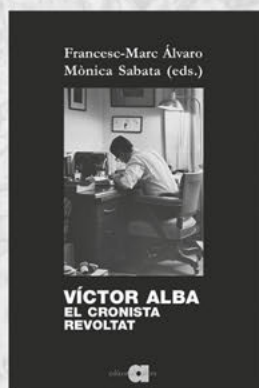
E. UCÉLAY-DA CAL, J. PICH, A. GONZÁLEZ (eds.)
L'aparença d'un poder propi
La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme
334 pp.

Ferran GARCIA-OLIVER
Els murs fràgils dels calls
Jueus i jueves dels Països Catalans
376 pp.

Carmel FERRAGUD
Una ciutat medieval en cerca de la salut
(Xàtiva, 1250-1500)
200 pp.

Francesc-Marc ÀLVARO
Mònica SABATA (eds.)
Víctor ALBA
El cronista revoltat
242 pp.

Afers 94
Populisme en l'extrema dreta al segle XX
288 pp.

Gustau MUÑOZ
La vida dels llibres
238 pp.

Informació i subscripcions: Editorial Afers, s.l. / Apartat de Correus 267
46470 Catarroja (País Valencià) / tel. 961 26 93 94
E-mail: afers@editorialafers.cat / <http://www.editorialafers.cat>

Alguns principis i els bons finals

Maria Carme Arnau
En el principi la set i la sal
Premi Òmnium Cultural
del Vallès Oriental 2018
Editorial Meteora, Barcelona, 2019
72 pàgs.

Sempre és difícil cartografiar nous mapes. Per això, intentarem trobar les pistes d'un itinerari que ha anat bastint Maria Carme Arnau al llarg de les estacions poètiques que ens han conduït fins a aquest poemari. Cada vegada, la seua mirada fendeix més incisivament sobre el fet humà, i és que la seua obra té un caràcter essencialment humanístic i reflexiona al voltant de tots aquells moments que ens han fet replantejar-nos la nostra mateixa existència. Què som?, cap a on anem?, què ens basteix i què ens condiciona?: són preguntes que la filosofia ha tractat de respondre i que, sortosament, la nostra autora ens llança al rostre i ens fa fer, en vista de la nostra petitesa davant d'un abisme que no pot rebre altre nom que vida. Vida i sentiment, vida i paisatge, vida i arrels: allò que hi ha al nostre darrere ens permet de seguir avançant, i el que trobarem darrere de cada porta no és més que un vague reflex del que haurem bastit a cada pas, com un nou camí envers l'Ítaca que a cadascú la sort ens té reservada... I per què paraules? És possible una resposta que siga capaç de mostrar l'avançat pensament d'Arnau?: només el fet poètic pot mostrar-nos tot el que el mateix univers amaga sota una fina línia que marca la diferència abissal entre sobreviure i extingir-se. La paraula, doncs, esdevé una referència immediata i inevitable: gràcies a les paraules, la humanitat ha aconseguit avançar i sobreviure; gràcies a la paraula som el que som. I, alhora, també esdevé una clara condemna: gràcies a ella no hem estat capaços de recrear un món alternatiu, qui sap si millor... Però les paraules que el títol amaga (el principi, la set, la sal)

seran les que ens hauran de sorprendre a dins d'un poemari que sabem contundent i eficaç: no és en va que la nostra autora ha après del solatge que la vida li ha posat al davant, i que el seu ofici poètic és ja una realitat manifesta. I què hi trobarem, a dins d'aquesta pell? Hi ha una estranya profunditat que ens aproxima a la manifestació d'estar vius, que ens transmet els fets que hom ha tingut tantes vegades a tocar però que, amb la seua ajuda, podem concretar en paraules i en versos: «Com explicar-te els orígens / o la joia de viure / aquesta set habitada», per exemple, serveix com una mena de lema o màxima filosòfica que ens aproxima a l'entrega a què hom ha de condicionar el seu camí, a la manera d'un nou Siddharta... Però això només és un primer tast en aquesta profunda bellesa que el llibre ens promet i que ha d'aconseguir dur-nos a una realitat molt més alta, com una mena de revelació alquímica que tan sols és donada als visionaris i, per descomptat, als poetes... I llavors hi ha poemes amb moments especialment feliços, que no fàcils, mitjançant els quals se'ns obliga a mirar la fosca directament: «on només soc / un interrogant / d'incerta resposta». Lluny queden les imatges d'una mar en calma que permeta somniar: ara concebem que la mar «és la remor / dels naufragis». I les cançons de bressol amaguen ombres incertes amb preguntes que no sabrem respondre... Un poemari bastit amb el simbolisme propi d'algué que ha sabut que el camí poètic ha de cosir-se a colps de timó per sondejar amb el preu la part més fonda que trobarem a dins de l'ànima. Així, d'una manera gairebé magistral, l'autora ens mostra que la set i la sal poden erigir un camí que barreja el que hi ha d'ert en un camp de batalla espiritual i el sentiment que cada final amaga un altre —tot i que incert— origen. Definitivament, un colp d'atzar i de saviesa ens ha regalat un poemari que considerem essencial per entendre l'obra poètica de la nostra autora. Ara, davant d'un món tan personal i fantàstic, només ens queda respirar els subtils relleus que les seues paraules ens brindaran. I intentar posseir el secret que fa dels seus versos una de les experiències poètiques més espectaculars del panorama literari actual dins la poesia valenciana.

Alfons Navarret

Una violència omnipresent

Elies Barberà
Orestes a Newtown
XXII Certamen de Poesia
Marc Granell Vila d'Almussafes
Edicions 96, la Pobla Llarga, 2019
28 pàgs.

Amb *Orestes a Newtown*, el poeta Elies Barberà va ser guardonat amb el XXII Certamen de Poesia Marc Granell Vila d'Almussafes.

Orestes a Newtown està format per catorze poemes que van desplegant davant nostre tot un mostrari de violència a partir de la figura mitològica d'Orestes i del jove Adam Lanza. Orestes, fill d'Agamènon i de Clitemnestra, representa, tot i assassinar la pròpia mare, la fi d'una història de sang, d'una manera d'entendre la justícia com a venjança que va encarnar el seu pare; Lanza, per la seua banda, era un jove dels Estats Units de vint anys que l'any 2012 va entrar armat a l'aula de l'escola Sandy Hook de Newtown (Connecticut), on la seua mare feia classe, i va començar a disparar. Aquesta massacre va significar l'assassinat de vint-i-vuit persones, entre les quals la seua pròpia mare. Constitueix, com assenyala el poeta, un pas més en «l'estirp dels assassins», la seua continuació.

L'obra va resseguir les figures de l'heroi mitològic i de l'homicida nord-americà des del moment del matricidi, descrit al primer poema, el qual serveix per presentar el fil argumental que cosirà els poemes i aquestes dues figures, agermanades i alhora contraposades: «definint-te / en la gesta, Adam Lanza, et transfigures / en Orestes, el malfadat». A partir d'ací, van apareixent davant del lector episodis i personatges mitològics com Apol·lo Lòxias, Tirèsias o les Erinies, que s'entrellacen amb tot un imaginari cultural nord-americà que va des de la figura del President fent un discurs sobre la permissivitat amb les armes («i fas valdre el fusell Bushmaster / que a mans la

Terra llarga

Pàtria et lliurà») fins als referents cinematogràfics de l'Oest, com el *saloon*, els *cowboys*, les diligències o el setè de cavalleria, així com els superherois de Marvel o els conegudíssims «Tom i Jerry estomacant-se». Sense oblidar, és clar, referències al Vietnam i el napalm, un dels moments àlgids de l'horror causat pels Estats Units en la història recent que perviu en la retina del món: «La carn de la natura en flames.» I aquest relat, cal dir-ho, es va bastint de manera hàbil, sense que grinyole en cap moment el seu joc d'espills amb la mitologia grega, escrit amb una llengua rica, farcida d'imatges potents que serveixen per consolidar encara més la veu poètica d'Elies Barberà, singular i crítica, reflexiva, amb una trajectòria premiada que ja fa uns quants anys que va construint-se amb, a parer de qui escriu aquesta ressenya, moments especialment remarcables, com l'emotiva i evocadora reivindicació del paisatge de la seua infantesa que va dur a terme amb el llibre *Aixàtiva, Aixàtiva* (2008), o bé el retrat sense concessions de la vida entre l'asfalt de la metròpoli contemporània que va suposar *Allà on les grues nien* (2009).

En definitiva, la lectura dels versos del poeta i actor xatí establert a Barcelona ens sacseja perquè ens mostra el marc cultural que, cada vegada més, ens empresona, i que va més enllà de la violència gratuïta que es filtra per cada escletxa. Com l'autor mateix avisa en la nota que precedeix els poemes, li resulta complicat d'escartir «quina mena de cosa exactament és aquesta que va penetrant, gota a gota, des de fa dècades, en la nostra forma de viure i es va estenent com una taca d'oli que es fa difícil eixugar». Després de llegir aquest llibre, no tindrem cap nova certesa lluminosa per aferrar-nos-hi, no veurem alleujat el nostre malestar; ben al contrari, el sabrem part essencial d'allò en què ens estem convertint com a ciutadans dins d'estructures socials dominades per una violència omnipresent, però serem més conscients de la necessitat de revoltar-nos i deixar de reverenciar acríticament els valors d'«aquell altar de cranis que són els EUA» i que van soscavant els fonaments del vell somni europeu, colonitzant sense treva les nostres maneres de ser i estar en el món.

Vicent Almela i Artíquez

Pau Vadell i Vallbona
Terra llarga
LaBreu Edicions, Barcelona, 2019
104 pàgs.

Francesc Garriga, a *Camins de serp*, es qüestiona la capacitat recursiva del llenguatge: «Què dir que sembli nou? / I com donar més vida a les paraules / de sempre?» Sota el seu mestratge, però tot desafiant aquesta cavil·lació, Pau Vadell no deixa cap tros erm: vet aquí un nou aplec de poesia, *Terra llarga*. Amb 35 anys i una dotzena de títols publicats, molts dels quals han estat guardonats, podem afirmar que som davant un autor prolífic a qui el temps li preocupa ferm, com es detecta amb la lectura del llibre de poemes, tot i que el gestiona prou bé: a més d'escriptor és *traficant* cultural i literari (en mots vadellencs), historiador, traductor, coordinador de la Casa Blai Bonet, director d'AdiA Edicions i vicepresident de l'AELC a les Illes Balears. Sens dubte, és una peça clau dins l'engranatge del circuit literari català actual, el nom del qual és verbalitzat freqüentment en aquests espais. Just per posar un exemple de la seva omnipresència, fins i tot als cercles artístics més perifèrics, més marginals, val a dir que l'altre dia, segon dijous de desembre de 2019, a les 22.55 h, el seu nom ressonava entre taules de marbre i parets de vidre a Sa Travessa, en una trobada de mig Taller Lluàtic i altres exaltats.

N'hi ha prou amb un cop d'ull a alguns dels títols dels seus reculls per constatar-ne la dèria pel cos: *Quan salives*, *El cos que habitam*, *Sadoll de seny*, *Carnatge*, *Sang cremada* o *Esquenes vinclades*. Aquesta fal·lera és una constant dins la seva obra, i ben palesa també a *Terra llarga*. El cos a voltes és metafòric i a voltes és metàfora, però, arrel i branca, ho envaeix tot amb una presència espessa. En el cas de l'obra que ens ocupa,

el jo líric es reconeix inspirat, sensible a la fantasia del silenci, susceptible de la bellesa del món. S'afirma posseïdor d'un interior de profunditats abismals. Això no obstant, d'altra banda, assumeix la gran dificultat que presenta la materialització d'aquesta infinitud interna: «estrofa que evidencia / el parany esmolat de la llengua». El cos esdevé frontissa entre dues esferes: la realitat barroera, pobra, limitada, i un jo immens, dotat d'una gran *lyric emotion* que vessa les fronteres naturals de la geografia corporal: «Em sent abisme, / sol que m'estella cegant / el film de la carn.» El cos secreta imaginació, supura sensibilitat poètica..., sucus que tanmateix no arriben mai a agafar la consistència volguda: «Intentar-ho per descobrir / que res és perfecte.» Així, la veu que ens parla a *Terra llarga* ens confessa la incapacitat. Reconeix la necessitat, sempre frustrada, de manifestar poèticament una sensibilitat lírica desorbitada. Malgrat tot, el subjecte es nega a abandonar la tasca literària, que no és altra que la tasca vital: «terra i fang / pols i pell / refer-se».

Escriure i viure incansablement, sense perdre l'esma, en un decurs perenne de broll inesgotable. Segurament empès per aquest principi, Pau Vadell escriu, escriu, escriu, en un degotament continu. Cal destacar el fet que, en bona mesura, *Terra llarga* és un text metapoètic. A l'apartat «Superposició d'estrats» s'amistancen cos, terra i escriptura: «Un broll de saliva / llisca per la barba / com ens cau la llavor / després de la sucada / de llet del pardal.» Bava, semença, literatura: la creació orgàstica. «És temps de vessar pel sexe.» Sembla que Vadell prioritza el plaer del procés, de l'acte sexual, de l'acte d'escriure. I la lectura també és fonamental, com a regeneració i genealogia. «La memòria col·lectiva va morint, la terra es fa llarga i oblidam els nostres poetes i els nostres mestres», diu Vadell a «Endreces», però ell els hi té ben presents, els mestres, a cada racó, a cada cantonada: «pèl vol pèl», i què és pèl sinó carn? I, arreu, tènue i matisada, fressa blaibonetiana: «En la forma de cos humà, que l'univers té, / la terra és el sexe on es congria la vida», que a *Terra llarga* esdevé «Fresca terra / amb herba de pubis / el mirall».

Maria Palmer i Clar

La memòria i les paraules

Laia Carbonell
Nibrós

Premi Ciutat de Manacor
de Poesia Miquel Àngel Riera 2019
Món de Llibres, Manacor, 2019
64 pàgs.

Sospite que Nibrós és un poble o una civilització abandonada o un cau de silenci. A Nibrós s'hi arriba per intuïció o deixant-se conduir per sons que no ens correspon a nosaltres recordar. Els versos de Laia Carbonell constrüïxen el relat fundacional d'un univers amagat rere les muntanyes on s'encreuen imatges minúscules amb l'herència d'una mitologia ancestral. Així, els habitants sense nom i sense veu, llunyans, conviuen amb l'evocació familiar d'una padrina i la concreció del dolor. Aquests vint-i-un poemes s'articulen amb la coherència d'un riu i avancen deixant-nos observar a distància, entreveient imatges distorsionades o íntimes. Ja se'ns advertix al poema VI (un dels pocs que escapa a la brevetat dominant del llibre): «Que jo no ho sé, que jo no hi era, / que només hi pas-sejàvem molt a prop.»

Nibrós es tix entre memòria i un sediment d'històries diluïdes en el temps, que venen a manifestar-se a través de la vivència d'un estiu particular, mentre el món es contempla des d'una mirada que no és totalment la de l'autora, sinó que pertany a un mapa desflorit. Enmig, la veu del jo fluctua entre la funció de cronista espectadora («Totes les filles han marxat del poble») i el sotmetiment del poema al jo evidenciat («Si baixo al cementiri / i els nens em veuen, / soc la boja del poble / que planta flors vora les tombes»). Des de la fundació que es produïx a la composició d'obertura, es percep la derrota solitària de l'home davant el silenci de la natura, que continua indiferent, fidel al regne de la vaca i les muntanyes. A poc a poc, la presència humana irromp entre les branques i la terra per deixar la seua empremta i buscar el lloc que li

correspon: de vegades, conciliador mentre tricota mirant per la finestra; d'altres, implacable amb la seua contemporaneïtat irreverent, que parla de psicòlegs, cotxes i turisme.

En la mitologia particular dels poemes, els carrers estan buits, i plens els cementeris, contrast erigit sobre una dicotomia ancestral entre puresa i civilització, que emergix subtilment a les escenes més quotidianes: «Unes cortines limitarien una mica el sol / però tampoc massa.» Els conceptes mundans adquirixen una certa aura de miracle quan entren en contacte amb la terra, de manera que fills i animals vessen la mateixa sang, es plora l'ànima dels arbres o el verb mateix absorbeix l'entitat de les bèsties («un matí que no mugeixi»). Aquest lèxic forma una terminologia precisa i suficient per a definir l'univers personal, un llenguatge a mida que permet establir un diàleg constant entre els diferents poemes. Les imatges es recuperen amb insistència en consonància amb el ritme del vers, que no descansa en la mètrica, sinó en l'oració intuïtivament dilatada i colpida per recursos de repetició, amb tendència a l'anàfora, el paral·lelisme, les derivacions o les figures fonètiques com l'al·literació, no sempre evident.

Mentre s'hi emfatitza la connexió que duu de la branca al taüt, la clarividència aparent de les formes elementals amaga potser una contradicció conscient. Alhora que atorga al poemari una circularitat irònica, apunta una reflexió entorn de la definició de la cultura. Si el llibre s'obria reptador amb una citació de Bernhard que ens advertia que «com més cultes es tornen les persones, més inaguantable és la seva xerrameca», de sobte apareix una pietat que, desposseïda del seu context original, sucumbix al davantal i la llengua de *Nibrós*. Un poble, al cap i a la fi, com aquests versos, «on la religió es fa amb les mans». Així, el paisatge es forma seguint un moviment que s'inicia contemplatiu en la magnitud ancestral de la natura fins a apropiarse progressivament a una pulsó íntima, que condiciona la percepció del mapa quotidià. Els versos de Laia Carbonell tracen camins envoltats de misteri pels quals el jo avança entre les ombres de símbols primitius i rostres borrosos. Camins d'origens incerts que conduïxen, però, a un destí únic: *Nibrós*.

Clara Monzó

El problema del poema de Jordi Julià

Jordi Julià
Les raons de Will

Premi València Alfons
el Magnànim de Poesia 2018
Edicions Bromera, Alzira, 2018
56 pàgs.

De fet, en dona prou, de problemes. Per començar, el problema del gènere. Com catalogariem *Les raons de Will*? («¿Qué me quieres, Julià?») Ara bé: és el manuscrit perdut d'un pròleg als darrers sonets shakespearians? Teatre en vers? Lírica narrativa? Comèdia culta i rimada? Autobiografia fictícia? Monòleg en sis actes? *Tractatus litterae*? Un *Jo confesso* en decasil·labs blancs? (Decasil·labs blancs!) Assaig metaliterari? Teoria mística del teatre? «Era un sortir de mi, un viure intens, / era un entrar convuls dins de l'entranya / per treure'n pensaments que no sentia / i sentir pensaments no imaginats, / encara amb els dits foscos, molls de tinta [...], / al final, quan ja pots tornar a ser tu, / encara amb el vestit i el gest d'un altre— / que és un verí que prens i que t'embriaga.»

El memorable discurs d'Olga Tokarczuk en rebre el Premi Nobel de Literatura 2018 ens pot resoldre el dilema: «Sempre m'he oposat intuïtivament a les ordres dels gèneres literaris, ja que porten a la limitació de la llibertat de l'autor, a una reticència cap a l'experimentació i la transgressió que, de fet, és la qualitat essencial de la creació en general. I exclouen completament del procés creatiu qualsevol excentricitat sense la qual l'art es perdria. Un bon llibre no necessita defensar la seua afiliació genèrica.»

El problema següent és que a Jordi Will li agrada molt picar-nos l'ullet intertextual: els centenars d'obres del Fénix de los Ingenios, Títir, Susanna, Catul, Cavalcanti i Petrarca són alguns dels personatges de la vida i miracles i raons de Will. Borges va preguntar una vegada: «¿Los fervorosos que se

L'amor, el cant, el ball

entregan a una línia de Shakespeare no son, literalment, Shakespeare?» Al cap i a la fi, no és metaliteratura tota literatura? No és, més aviat, vida?

«Creieu el que us convingui, sou ben lliures, / cap mal no em podeu fer perquè m'he fos / en pols sobre la pols sota la pedra, / dissolt en els meus mots, que són els vostres, / que compreneu perquè també heu patit / i els vostres dits coneixen com a propis / els llavis i les urpes del desig.»

Les raons de Will és també un problema sobre la identitat. Són sempre temps catastròfics per a la lírica, però és que ara també són temps ridículs de façana virtual, d'autoficció obsessiva i compulsiva, d'eixa superficialitat que tant exasperava Oscar Wilde; temps de tanta egolatria i tant de narcisisme que hom sempre està preguntant-se qui dimonis és. No és casual que Jordi Julià salude i s'acomiade amb versos del Bard i amb citacions de Carles Riba que tracten aquesta qüestió.

Tornant a Borges: si som el que hem llegit, qui és el vertader autor de les nostres obres? I si no importa el gènere textual, per què hauria d'importar el gènere personal? «Allò que val la pena són les obres, / que es muntin en escena, any rere any, / que hi hagi personatges que revisquin, / que continueu creient la humiliació / de qui reclama un tros de carn humana.»

No puc estar-me de portar ací George Steiner, un mestre que ens ha deixat un poc més orfes i que, per cert, va nàixer, casualment, un 23 d'abril. Steiner va reflexionar sobre les influències de Shakespeare, unes influències que sobreposa al món real: «Cada província pertany al món de Shakespeare, és un verdader mapamundi! Va crear Verona i Venècia quan ja existien. Va crear el que ja existia.»

No ha fet Jordi Julià això mateix? Crear Shakespeare i el seu món quan ja existien? «No puc predir el demà, però suposo / que el sol s'aixecarà i haurà de pondre's / i, com hi ha món, que el foc de la passió / continuarà cremant, per bé o per mal, / si hi ha una veu, uns ulls propers a un cos, / una olor, una idea, una esperança.»

El poema de Julià exemplifica les idees de Tokarczuk, de Borges, de Wilde i de Steiner en decasil·labs blancs (deca-sil·labs blancs!). Dona'ns més problemes així, Jordi, per favor.

Laura Rambla

Alda Merini
Balades no pagades / Ballate non pagate
Traducció de Nora Albert
AdiA Edicions, Calonge, 2019
232 pàgs.

«I començo a eixamplar-me en el destí.» AdiA Edicions publica, en edició bilingüe, *Balades no pagades* d'Alda Merini, amb traducció de Nora Albert i epíleg de Lucia Pietrelli, i les lletres catalanes només poden aplaudir un esdeveniment així. Per la bellesa gràfica de la col·lecció, perquè és una obra que colpeix, per la traducció —i per l'activisme que representa traduir a la nostra llengua un autor forà; en aquest cas, doble motiu: autora forana— i per la contundència a l'hora de disseccionar la poètica de la Merini del paratext final. Remarcable és, també, la precisió de les notes biobibliogràfiques que completen el volum.

Alda Merini va publicar *Ballate non pagate* el 1995 amb el segell Einaudi i l'any següent rebia el premi Viareggio de poesia amb aquesta obra. El llibre consta de dues parts clarament diferenciades; la primera la formen textos escrits entre 1989 i 1993, i la segona, textos escrits el 1994. Els escriu després d'haver-se quedat vídua del primer marit —pare de les seves quatre filles— i del segon —amb qui es va establir a Tàrent—, i després d'haver perdut la custòdia de les filles. Torna a Milà, al seu estimat barri del Naviglio —on viuria fins a la seva mort—, i comença a freqüentar el cafè literari Chimera. «Alda Merini va viure aquí la seva soferta conquesta —o més aviat la seva reconquesta— d'un lloc en el món del llibre»: així ho explicava al pròleg que vaig escriure a propòsit de *Deliri d'amor*. La curadora i prologuista de l'edició italiana de *Ballate* va ser Laura Alunno, que gestionava el Chimera; fou una de les (moltes) veus que van contribuir a la popularitat de la Merini.

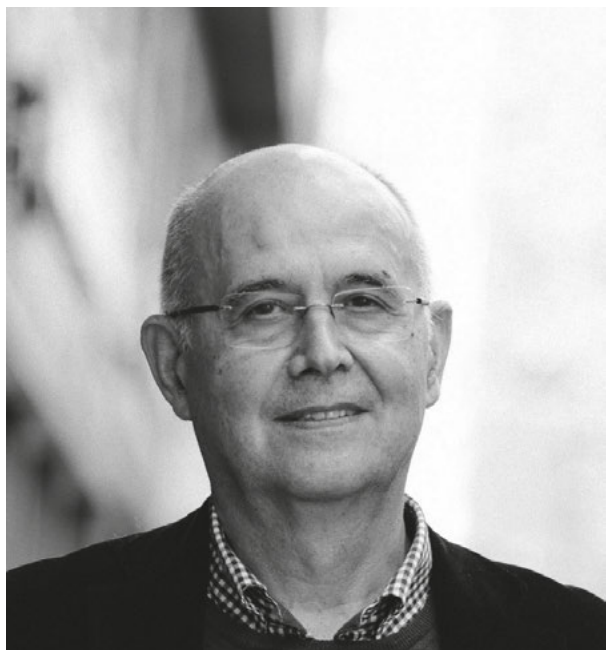
Perquè Alda Merini (Milà, 1931-2009) va començar com un cavall sicilià, va publicar quatre llibres, va aparèixer en antologies referencials, va ser oblidada del món editorial durant uns vint anys —sense mai deixar d'escriure—, va renéixer, va esdevenir popular, la seva figura es va mitificar i avui dia és gairebé un fenomen de masses.

Recordo una tarda de gessamins en un jardí de Mallorca. Preníem la fresca la Nora Albert i jo quan li vaig dir: «Si hagués de traduir un altre llibre de la Merini, traduiria *Ballate non pagate*.» La Nora em va respondre rient: «No ho facis. Ja l'he traduït jo.» Nora Albert tenia a punt l'original de la traducció el 2012, però a darrera hora l'editor que havia pres el compromís de publicar-la se'n va desdir. Ironies del destí: el setembre del 2012 vaig obtenir el sí definitiu per a la publicació de la meua traducció de *Clínica de l'abandó*, però durant els mesos i anys següents el meu editor també se'n degué desdir, perquè no em va tornar a respondre cap missatge ni em va tornar a atendre cap trucada. Silenci. Ostracisme. I així arribem fins al setembre del 2016, quan Albert publica la traducció de *La terra santa*, i fins a l'octubre del mateix any, quan jo publico la traducció de *Clínica de l'abandó*.

Ens hem acostumat tant a la indiferència que els aplaudiments i els reconeixements ens sorprenen i ens agafen desprevinguts, i aleshores deixem anar un *gràcies* amb pocs matisos. Perquè no és fatxenderia o voler-se atorgar mèrits que no ens pertocuen; és franquesa, senyors, franquesa. Que deriva de *franc*, que vol dir 'lliure'. Que té a veure amb llibertat i amb liberalitat, amb 'llarguesa en el donar', amb el fet d'expressar-se sense reserves, amb claredat.

I ballem cada dia per celebrar-ho. I avui ballem amb aquestes *Balades* que ens regala Nora Albert. I ballem perquè ens agrada molt ballar. I ballar és moure's i és no aturar-se i és arriscar-se a caure i és arraconar balladors i buscar-ne de nous. «T'ho prego, deixa'm partir: / el pensament de l'albada / és tan suprem en mi / que no em calen boscos / per poder caminar», resa un dels poemes de *Balades no pagades*, un canemàs on la Merini broda l'absència present d'éssers per ella estimats. Sempre l'amor, sempre el cant, sempre el ball.

Meritxell Cucurella-Jorba

SELECCIÓ BIBLIOGRÀFICA

LLIBRES

La nostra pròpia veu: Literatura de les Pitiüses (amb Jean Serra), Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa, 1984.

Els perfils del català: Varietats i registres de la llengua catalana (llibre i vídeo amb Daniel Cassany), extra núm. 4 de COM: *ensenyar català als adults*, 1990.

El debat autonòmic a les Illes durant la Segona República (amb Guillem Simó), Edicions Can Sifre, Eivissa, 1991.

Un horitzó per a la llengua: Aspectes de la planificació lingüística, Empúries, Barcelona, 1992.

Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana IV: àrea 3, lingüística social (edició de les actes), Universitat de les Illes Balears, Palma, 1992.

Conocer la lengua y la cultura catalanas, Federació Lull, Palma, 1993. Edició actualitzada en alemany: *Die Katalanischen Länder: Geschichte und Gegenwart einer europäischen Kultur*, Edition Tranvía, Berlín, 2003 i 2016.

Plurilingüisme europeu i llengua catalana, Universitat de València, 1996.

Jornades per a la cooperació en l'estandardització lingüística (organitzador i editor), Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2000.

La cultura a Eivissa i Formentera (segles XIX i XX), Documenta Balear, Palma, 2001.

Una política intercultural per a les Balears? Informe per al debat, Espai de Formació Cultural, Palma, 2002.

M. Villangómez Llobet: una presentació, Consell Insular d'Eivissa, Eivissa, 2013.

Pep Xico Bet (1876-1937): Vida i cançons (amb Josep Ribas, Hereva), Ed. Mediterrània, 2017.

L'Obra del Cançoner a les Pitiüses (1928): Municipi de Sant Josep de sa Talaia (materials inèdits de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya recollits a les Pitiüses per Baltasar Samper i Ramon Morey), Consell Insular d'Eivissa, 2017.

Les Balears en un context global, Institució Francesc de Borja Moll, Palma, 2018.

Poesia, llengua, país: Una mirada des d'Eivissa, Leonard Muntaner Editor, Palma, 2019.

POESIA

Illes a trenc d'alba, Col. El Turó, Caixa de Balears, Palma, 1997.

Enjogassats i dispersos, Edicions Can Sifre, Eivissa, 2006.

Una mirada enrere. Eivissa als inicis dels anys setanta (amb fotos de Toni Vidal), Editorial Mediterrània, Eivissa, 2010.

TRADUCCIONS

Sonets a Orfeu, de R. M. Rilke, Traducció al català, Columna Edicions, Barcelona, 1995.

Rainer Maria Rilke, Poemes escollits, Edicions Can Sifre, Eivissa, 2006

Vents, de Saint-John Perse, Premi Jordi Domènech de traducció de poesia, EUMO, Vic, 2009.

ARTICLES I CAPÍTOLS LLIBRES

«Die katalanische Sprache in Katalonien heute», a R. Sevilla et al. (eds.), *Katalonien: Tradition und Moderne*, Horlemann Verlag, Bad Honnef, 2004.

«Cultura, identitat i globalitat: la cultura i les cultures en la societat del coneixement» (amb I. Tubella), a I. Tubella i J. Vilaseca (coords.), *Societat del coneixement*, Editorial UOC, Barcelona, 2005.

«Globalisation and Linguistic Rights: Towards a Universal Framework of Linguistic Sustainability», *Transfer: Journal of Contemporary Culture*, núm. 1, 2006.

«Kataloniens Rückkehr auf die politische Bühne», a *Kataloniens Rückkehr nach Europa 1976-2006: Geschichte, Politik, Kultur und Wirtschaft*, LIT Verlag, 2007.

«La consolidació d'un estàndard oral: límits i condicions», *Quaderns del CAC*, núm. 28, 2007.

UN ESBÓS DEL CAMÍ FET

Vaig néixer a Eivissa el 1949 i sempre m'hi he sentit vinculat. L'afició musical de mon pare i el fet que el meu padrí fos Isidor Macabich —historiador, costumista i poeta— van afavorir que abans dels anys setanta ja m'hagués incorporat al moviment de la cançó catalana. Tot just llicenciat en Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona el 1972, vaig entrar de professor a la Facultat de Lletres de Palma, fins al 1980. Mentre hi dirigia el Departament de Llengua i Literatura Catalanes, vam poder posar-hi en marxa el pla d'estudis de Filologia Catalana i participar en la introducció del català al sistema educatiu.

L'any 1980, Aina Moll, com a directora general de Política Lingüística de Catalunya, em va proposar d'assumir el Servei d'Assessorament Lingüístic, un càrrec que vaig ocupar fins al 1988. En aquells anys vam sistematitzar els programes dels cursos de català per a adults, amb nous enfocaments comunicatius, i vam homologar els certificats corresponents amb els vigents en el conjunt d'Europa, amb la Junta Permanent de Català. El curs multimèdia *Di-gui, digui...* —projecte pilot del Consell d'Europa— va facilitar l'accés general al català. Vam promoure també l'estandardització de la llengua, amb el desplegament dels llenguatges d'especialitat, l'elaboració d'un llenguatge administratiu propi i uns criteris d'elocució que culminarien poc després amb la proposta d'estàndard oral de l'Institut d'Estudis Catalans, amb el qual vam crear el 1985 el Centre de Terminologia TERMCAT, que vaig dirigir de 1988 a 1997. El 1986 vaig coordinar l'Àrea de Lingüística Social del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

El 1989 vaig assumir la Subdirecció General de Política Lingüística de Catalunya, fins al 1996. Des d'aquest càrrec vaig intervenir en el desplegament del Consorci per a la Normalització Lingüística i la creació del Consell Social de la Llengua Catalana, concebut inicialment com un òrgan d'implicació i de concertació entre els principals agents socials en els objectius d'un pla estratègic: el Pla General de Normalització Lingüística. El mateix any 1989 vaig ser elegit membre numerari de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en la qual he ocupat diferents càrrecs i de la qual vaig ser president del 2010 al 2014.

Al llarg dels anys noranta em vaig interessar especialment per la situació del català en el context europeu i per l'ordenament equitatiu de la diversitat lingüística i cultural. Per aquest motiu em vaig implicar en el procés de la Declaració Universal de Drets Lingüístics de Barcelona (1996), del consell científic de la qual vaig ser el coordinador.

Del 1996 al 2014, en què em vaig jubilar, vaig ser professor de la Universitat Oberta de Catalunya, en la qual vaig iniciar i dirigir els Estudis d'Humanitats i de Filologia Catalana. Del 2006 al 2010 hi vaig dirigir també la Càtedra de Multilingüisme Linguamón-UOC, des de la qual vam impulsar diferents projectes de recerca, jornades i publicacions.

**Pàgines patrocinades per la Institució
de les Lletres Catalanes**

Quan la nostra veu no talli,
la tornarem a esmol·lar.

ISIDOR MARÍ, «La pedregada», a *Poetes eivissencs*, antologia a cura de Marià Villangómez, Eivissa, 1968

Porta el nom del seu padrí jove, el canonge, arxiver i cronista d'Eivissa, Isidor Macabich i Llobet.

La primera vegada que vaig parlar personalment amb ell jo tenia tretze anys, i segur que no ho recorda. Era el 1975; jo feia vuitè d'EGB, i Josep Piña, el professor d'Història del col·legi de monges on vaig fer el que aleshores es deia educació general bàsica, ens va encarregar un treball sobre conceptes tan desconeguts per a nosaltres com ara llibertat, democràcia, la monarquia que havia de substituir —en realitat continuar— el règim, etc., i ens va enviar al carrer a fer preguntes a determinades persones. A mi em varen «tocar» Joan Murenu i Isidor Marí, ambdós membres del grup musical Uc. El que em varen respondre em va quedar gravat. Fins aleshores no m'havia plantejat res, i el professor d'Història ens hi va enviar perquè obríssim els ulls, escoltèssim i penséssim per què una monarquia i no una república, per què no rebíem l'ensenyament en la llengua que parlàvem a casa, per què no vivíem en llibertat, cosa de la qual no érem ni conscients. Amb el temps vaig entendre el valor d'aquell treball «de camp» i de l'enquesta que vàrem haver d'elaborar abans de sortir a la recerca de respostes. Aleshores, per la casa dels meus pares hi havia un llibret titulat *Poetes eivissencs*, que recollia una tria de poemes i poemes en llengua catalana feta per Marià Villangómez i publicada l'any 1968. Aquest petit opuscle recollia, entre d'altres autors, tres composicions d'Isidor. Una d'elles era «La pedregada».

Just dos anys després, el 15 de juny de 1977, es varen celebrar eleccions generals i Isidor fou el candidat per les Pitiüses al Senat amb el Bloc Autonomista, candidatura unitària en representació del PCE, el PSD i el PSP, i amb el suport del PSOE, del Moviment Socialista d'Eivissa i Formentera

Isidor Marí va néixer a Eivissa

tera (MSEF) i de persones independents sense adscripció. La campanya va ser fresca, il·lusionadora i reivindicadora dels nostres trets identitaris: s'escoltaven mots com *llengua*, *cultura*, *territori* i *patrimoni*, que es completaven amb el lema «Llaurem una terra lliure». Es triaven el Parlament i el Senat que havien de redactar i aprovar la Constitució de 1978. Va guanyar la dreta representada per Abel Matutes Juan amb un 38,3 % dels vots, però la candidatura unitària del Bloc va aconseguir un 28,4 % dels sufragis i va quedar en segon lloc, per davant de la UCD, que aconseguí un 24 % de les paperetes. L'esquerra ho va tornar a intentar dos anys després i els resultats varen ser similars: Matutes va tornar a ser elegit, però aquelles primeres convocatòries electorals segueixen sent un referent per a l'esquerra pitiüsa. Jo encara era menor d'edat i no vaig poder votar, però record la campanya, els cartells, el missatge tan diferent respecte dels partits tradicionals i la il·lusió, tot i els pocs recursos, que tots els implicats varen posar en aquelles dues primeres cites amb les urnes. Després en vendrien d'altres, amb

altres candidats —algunes es varen guanyar, la majoria es varen perdre—, fins a arribar a l'actualitat, en què posar urnes al carrer ha esdevingut un delictes per obra i gràcia de la caverna i la interpretació lliure d'unes lleis redactades i aprovades, en teoria, per garantir drets i no per escapar-los. En aquesta ocasió, Isidor ha tornat a estar al costat de la llibertat i el dret a votar, com tots els demòcrates.

Entre aquelles dues cites electorals, i deu anys després d'aquell primer opuscle editat per Marià Villangómez, un jove poeta eivissenc nascut a Algèria, fill de l'exili i que nomia Jean Serra, editava *Poetes d'Eivissa*, que l'any 1981 veuria una segona edició que inclouria els comentaris epistolars encoratjadors de Joaquim Carbó i els elogis de Marià Manent, el qual acabava la seua carta afirmant que «un dels poemes que més m'han impressionat és "Bufen els anys, i es congria tempesta", d'Isidor Marí».

Al llarg de tots aquests anys m'he retrobat amb Isidor en diferents llocs i etapes, sempre amb el respecte al seu mestratge i a la seua aportació a la cultura catalana i a la catalanitat de les Illes. L'any 1999, després de la primera victòria d'un Pacte de Progrés a unes eleccions autonòmiques a les Pitiüses i a les Balears, des del Consell d'Eivissa i Formentera vàrem triar la seua cançó «Eivissa» —«Quina és la terra que jo més estimo? / és a Eivissa on he nascut, / és a Eivissa on he viscut, / d'ella jo me'n record quan estic lluny...»— com a himne de l'illa. Només va durar una legislatura.

Els nostres camins han coincidit moltes vegades, tant al voltant de l'Institut Ramon Llull i de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC) com en diverses celebracions de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) o durant la meua etapa al capdavant de la Conselleria de Cultura, Participació i Esports del Govern de les Illes Balears; i, evidentment, durant les seues freqüents estades a Eivissa, que ha aprofitat per fer donació a l'Arxiu Històric d'Eivissa i Formentera (AHEiF) tant de l'arxiu particular del seu padrí Isidor Macabich i Llobet com de part de la seua pròpia biblioteca. Gràcies per tot.

Fanny Tur Riera

Isidor Marí, a causa de les seues circumstàncies professionals, ha tingut una dedicació musical intermitent. Tot i això, la seua contribució a la cartografia sonora del país ha estat absolutament decisiva.

L'obra musical de Marí gravita entorn de dos eixos complementaris: aquell folk primigeni que vehiculà la contracultura nord-americana durant la dècada de 1960 i la tradició oral d'Eivissa i Formentera. Dos eixos allunyadíssims en aparença, però que Marí va saber encaixar quan convenia per crear un llenguatge híbrid i fascinant que assoliria tot el seu potencial expressiu en els tres discos que signà amb el grup Uc, al costat de Joan Marí Murenu i Victori Planells.

Marí pujà als escenaris molt aviat: amb setze anys, l'any 1965, havia format un duo amb Joan Murenu que feia versions de Peter, Paul and Mary, de Joan Baez i de Bob Dylan, els quals havia conegut gràcies al seu germà gran, beneficiari d'una beca per estudiar als Estats Units. Isidor i Joan, nom artístic de la parella, ja participaren en el primer concert oficial de la Nova Cançó a Eivissa, al costat de Francesc Pi de la Serra, Guillermina Motta i Guillem d'Efak, entre d'altres. L'any següent, traslladat a Barcelona per estudiar Filologia Catalana a la Universitat, Marí entra en contacte amb el segell Edigsa, on debutarà com a cantautor i enregistrarà quatre discos petits amb el nom d'Isidor. Uns treballs plens de provatures musicals que delaten influències poc sovintejades per la resta de companys d'ofici contemporanis.

La seua epifania, però, tindrà lloc poc temps després quan, reunit de nou amb Joan Murenu i amb Victori Planells, a qui havia conegut en Barcelona, revisa el cançoner tradicional pitiús des d'una òptica —tractament de guitarres i harmonies vocals— més o menys americana. *Cançons d'Eivissa* (Edigsa, 1974), el primer disc, proposava una Eivissa deslliurada de tòpics, arcaica i moderna alhora, dotada d'un caràcter poderós i genuí, arrelada, d'una banda, en la catalanitat històrica —representada al disc per alguna inoblidable balada— i, de l'altra, en una personalitat diferenciada que es manifestava a través d'un cançoner privatiu i robust: «Anàrem a Sant Miquel», «Jo tenc una

Eivissa, petit bocí... L'obra musical d'Isidor Marí

enamorada», «Com voleu, germans, que canti»...

El segon disc redoblaria l'aposta i la convertiria en canònica. Des de llavors, l'imaginari musical pitiús es fonamenta en aquests treballs inicialment transgressors. *En aquesta illa tan pobra* (Edigsa, 1976) es decantava per la cançó política popular de principis del segle xx, amb exemples tan corrosius com «Sa nostra ciutat d'Eivissa», «Des que no hi ha eleccions» o «En aquesta illa tan pobra», i deixava espai per a temes propis com la magnífica «Flors de baladre», segurament la composició més celebrada de totes les signades per l'autor.

Encara publicaria Uc un tercer disc abans que Marí abandonara la formació, *Una ala sobre el mar* (Edigsa, 1978), però el seu impacte fou menor que el dels seus predecessors. Uc continuà sense Marí durant molts anys fins a la seua dissolució definitiva aquest passat 2019.

Després de l'eixida d'Uc, i malgrat que mai abandonà del tot els escenaris, hagueren de passar molts anys per veure'l embarcat en una altra aventura

musical amb materialització discogràfica. La represa arribà al costat d'Eduard Estivill i Montse Domènech, membres històrics del grup Falsterbo 3 amb els quals fundà Falsterbo Marí, una sinergia natural que donà lloc a dos magnífics enregistraments: un de dedicat al públic infantil (*Salta un ocell*, K Indústria Cultural, 2001) i un per al públic adult (*Cor de crom*, Música Global, 2002), tots dos il·luminats per un deliciós tractament folk, unes belles harmonies vocals i un repertori on es repetien els referents habituals (Peter, Paul and Mary; els Beatles; Dylan; Donovan; Crosby, Stills, Nash & Young, etc.).

El fet de compartir el projecte Falsterbo Marí amb Estivill, un dels fundadors del seminal Grup de Folk, li permet resoldre un deute pendent quan aquest Grup de Folk reapareix el 2001: si, tot i compartir coordenades artístiques semblants, no havia arribat a formar-ne part en la primera singladura d'aquells l'any 1968, ara s'hi incorporava amb tota la naturalitat del món i participava activament en totes les gravacions de la tornada.

Ja reintegrat definitivament a l'escena, el 2006 publica un disc en solitari, *Ansa per ansa* (Discmedi), que es podria entendre com una prossecució evolucionada i madura del treball d'Uc, amb Eivissa novament com a únic punt cardinal de la brúixola. I, aconseguint una inesperada quadratura del cercle, el 2013 veia la llum el seu vell projecte de dedicar un disc íntegrament a l'obra de Bob Dylan, *Serà molt fort* (Discmedi), on presentava catorze acuradíssimes traduccions catalanes i, ben escudat per Joan Barbé i Jordi Clua, exhibia una insòlita ductilitat interpretativa en terrenys tan diversos com el folk, el rock o el jazz.

Darrerament ha insistit en l'exhumació de repertori eivissenc a partir de la recerca en els treballs de camp realitzats pels missioners de l'Obra del Cançoner Català a les Pitiüses durant el primer terç del segle xx. Fruit d'aquesta recerca són els volums *Pep Xico Bet (1876-1937): Vida i cançons* (Miquel Costa, 2017), publicat amb Pep Ribas, o *L'Obra del Cançoner a les Pitiüses (1928): Municipi de Sant Josep de sa Talaia* (Consell Insular d'Eivissa, 2017).

Isidor Marí, com una orquestra

Sí, Isidor Marí podria ser considerat una mena d'orquestra en la mesura que concentra en la seva persona una quantitat molt diversa de coneixements i d'habilitats, d'intencions i de registres melòdics, sempre al servei de la construcció d'una obra i d'una vida activa que té un sentit unitari i poderós, alhora heterogeni i ben cohesionat. El tret que caracteritza millor el nostre personatge és que, tot a la vegada, maneja amb una gran destresa i eficàcia els violins i els contrabaixos, la percussió i la veu, els clarinets i el trombó. I tant sap assumir el repte de la direcció, en solitari o col·legiada, com el de la seva dilució personal, activa i eficient en tots els casos, dins el funcionament d'un o altre col·lectiu que tenguim en els eixos de la llengua, la cultura i el país la seva raó de ser i de fer.

Ja fa més de quaranta-cinc anys que vaig conèixer Isidor Marí. Acabava d'arribar a Mallorca amb la finalitat d'impartir docència a la Facultat de Filosofia i Lletres. Ell i la seva família, el curs 1972-1973, començaren la seva dècada mallorquina. Des del primer moment, els qui el coneguèrem vàrem tenir l'oportunitat de comprovar que ja tenia una formació sòlida, unes conviccions fortes i un tarannà molt actiu i molt cooperatiu. I una insuperable perícia en la gestió de les relacions interpersonals. L'excel·lent jove professor de llengua i literatura catalanes no escatimà ni temps ni esforços per a contribuir que la Mallorca d'aquells anys s'orientàs pels camins de la democràcia i de la seva nacionalització lingüística, cultural i política. S'implicà en iniciatives literàries, fou un dels principals promotors de l'ensenyament de català i en català, va fer les seves primeres traduccions (Lautréamont), publicà nombrosos articles a revistes diverses, fou membre de la directiva de l'Obra Cultural Balear, participà en la gestió universitària i en les reivindicacions dels seus joves docents que professionalment malvivien en la intempèrie més absoluta, col·laborà en la creació de formacions polítiques de signe mallorquinista i pro-

gressista, escriví versos que traspuaven un bon domini de la forma i un enginy capaç d'oscil·lar entre el lirisme i el sarcasme... A més, assumí el repte d'encapçalar, dues vegades, una candidatura progressista al Senat per Eivissa, en un gest que és inherent a la seva persona: disponibilitat permanent, coratge, cap excusa per estalviar-se el fet d'haver-hi de posar la cara. La seva candidatura aconseguí uns resultats magnífics, en un context que era molt advers a la seva causa perquè havia estat modelat per quaranta anys de dictadura i per una xarxa de cacics ben organitzada. En paral·lel a tota aquesta activitat tan frenètica i tan fecunda, estant a Mallorca, aquell Isidor que ja havia enregistrat uns quants discos en solitari va ser uns dels creadors del grup musical Uc, un veritable revulsiu en aquelles Pitiüses que en qüestió de poquíssims anys havien vist com l'allau del turisme de masses i de les noves tecnologies de la comunicació capgirava la seva riquíssima cultura ancestral d'expressió oral. Uc va construir ponts entre la cançó tradicional —la manifestació genuïna d'una identitat secular— i tots aquells ciutadans que no volien consentir que les seves arrels culturals més fondes fossin foragitades dels projectes col·lectius de futur que s'anaven congriant com a desitjables. Uns connacionals eivissencs, i d'arreu dels Països Catalans, que trobaren en les cançons d'Uc moments per a l'emoció i per a la ràbia. Un dels himnes progressistes i de país de l'època va ser la seva «En aquesta illa tan pobra».

Després de la dècada mallorquina, Isidor Marí va afrontar un canvi de rumb vital i professional que tan sols estava a l'abast dels coratjosos. Residència familiar a Catalunya i implicació al màxim en la política de normalització lingüística que la Generalitat va començar a impulsar a partir de l'any 1980. El primer gran encert d'Aina Moll com a directora general de Política Lingüística va ser la tria d'Isidor Marí com el seu col·laborador principal. Hi va estar durant

setze anys, primer com a cap del Servei d'Assessorament Lingüístic i després com a subdirector general de Política Lingüística (1989-1996). La tasca feta a partir de l'impuls i de la implicació directa d'Isidor Marí va ser ingent. *Grosso modo*, va contribuir a la creació dels instruments estructurals —legislatius i politicoadministratius— que eren necessaris i a la formulació d'un corpus teòric i d'un relat operatiu que dotava de sentit i d'objectius concrets tot el procés de la normalització social de l'ús del català. És el mateix Isidor Marí dels anys setanta, però ara, a partir de l'exercici dels seus càrrecs institucionals, pot comptar amb les plataformes creades pels poders públics per a executar —mai no del tot, és clar, sempre hi ha limitacions— tot allò que com a sociolingüista teòric havia imaginat que era de realització necessària. L'obra duta a terme per un govern sempre té, certament, una dimensió col·lectiva; tanmateix, aquest fet no ens pot fer ignorar que en molts de casos les aportacions són perfectament individualitzables. De les iniciatives que va dur a terme el Departament de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya entre el 1980 i el 1996, n'hi hagué un gran nombre que varen tenir la inspiració, l'empremta i l'impuls d'Isidor Marí.

Un Isidor Marí que l'any 1989 va fer un nou gir professional a la seva vida en convertir-se en el director dels Estudis d'Humanitats i Filologia de la Universitat Oberta de Catalunya. I s'hi va estar vint anys desenvolupant aquesta tasca. En la seva persona, la UOC hi va trobar un professor amb un perfil insuperable: uns coneixements profunds de llengua i literatura catalanes, unes molt evidents habilitats didàctiques i també una gran destresa en el maneig de les noves tecnologies.

Aquest Isidor Marí que al llarg de més de quaranta anys va exercir de professor universitari, primer a Palma i després a Barcelona, o de responsable de primer nivell de la política lingüística institucional desenvolupada a Catalunya, a la vegada va anar escri-

vint articles, impartint conferències i cursos, organitzant i participant en iniciatives civils ben diverses, prenent part molt activa en el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, exercint de membre numerari —i de president, durant quatre anys— de la Secció Filològica, formant part de la junta directiva d'Òmnium Cultural, cedint el seu nom a llistes electorals de signe sobiranista...

I també va anar publicant llibres. Uns llibres que abasten un ventall molt considerable de temes, ben representatius de les seves múltiples inquietuds i de la seva condició d'intel·lectual tot terreny: la planificació lingüística, els models d'articulació interterritorial de la desitjable gestió compartida de la llengua catalana, els processos d'estandardització, la història de la literatura i de la cultura a les Pitiüses, el multilingüisme, l'acolliment lingüístic de la immigració, la cultura i la música tradicionals, els drets lingüístics universals, la història política eivissenca, el plurilingüisme equitatiu, la interculturalitat com a

model de gestió de la relació entre la llengua històrica del territori i la llengua dels grups lingüístics nous, els efectes de la mundialització sobre la diversitat lingüística i cultural... Igualment ha publicat reculls de versos propis i de traduccions (Rainer Maria Rilke i Bob Dylan), i ha fet enregistraments en solitari o amb el grup Falsterbo Marí. Aquesta tan abundant activitat intel·lectual i creativa, Isidor Marí sempre l'ha anada fent amb el màxim rigor, assumint en tot moment que el tractament de la complexitat de cada element que era objecte del seu estudi tan sols podia ser afrontat amb l'arma de la reflexió, amb el suport d'una extensa bibliografia internacional ben païda i amb el dibuix de la xarxa de vinculacions que hi ha entre el cas lingüístic i cultural català i tants d'altres casos d'arreu del món. Isidor Marí ha fet aportacions clares i pràctiques a l'objectiu d'afrontar democràticament i equitativament la gestió de tot un seguit de parelles de conceptes que són alhora reptes de la comunitat lingüísticocultural catalana i de la

totalitat del planeta: gestió democràtica o totalitària del fet lingüístic i del fet cultural, mundialització-diversitat, estandardització-variació, plurilingüisme-sostenibilitat, llengües nacionals - grups lingüístics, etc.

Ara Isidor Marí ja viu instal·lat en l'etapa de la seva jubilació professional. Tanmateix, el seu nou estat tan sols tindrà una conseqüència: els propers anys s'anirà incrementant considerablement la seva producció bibliogràfica, amb reculls d'articles de temàtica lingüística, amb els nous volums dedicats a la recuperació de la cançó tradicional de les Pitiüses, amb la biografia d'Isidor Macabich, amb tants i tants altres treballs que de ben segur que ja estan en dansa dins la fornada de la seva ment.

La llengua, la cultura i el país han tengut en Isidor Marí un servidor lleial, un estudiós molt solvent i un activista generós i altament eficient. Tota una vida, tota una obra.

Damià Pons

LA REVISTA DE DIVULGACIÓ
CIENTÍFICA DE LA UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

SUBSCRIV-TE ARA
MÈTODE

Preu Subscripció anual (4 números l'any): 33€ per a Espanya, 45€ per a l'estranger. www.metode.cat

Isidor Marí, un acadèmic total

En números rodons, Isidor Marí Mayans ha estat professor universitari, ben bé, una trentena d'anys. Primer, just després de llicenciar-se a la Universitat de Barcelona, a la Facultat de Filosofia i Lletres de les Balears, a Palma, on va dirigir-ne el Departament de Llengua i Literatura Catalanes. Després, una vegada acabat el seu pas de setze anys per l'Administració —cradat per Aina Moll— primer com a cap del Servei d'Assessorament Lingüístic i després com a sotsdirector general de Política Lingüística, va tornar a la Universitat. Ara a la UOC, hi va ser com a director dels estudis d'Humanitats i Filologia. És a dir, pràcticament el doble de temps a la Universitat que a l'Administració.

Assenyalo aquestes durades per poder sostenir dues afirmacions. La primera, que Isidor Marí, el professor Isidor Marí, ha estat sobretot un acadèmic, amb una producció extensa d'un indiscutible alt valor acadèmic. I la segona, que el nostre sistema universitari altament burocratitzat no està preparat per reconèixer el mèrit de qui, sense renunciar a una vocació universitària, manté un compromís social transformador, ja sigui des de l'Administració pública o des de tota la resta de vinculacions cíviques que Isidor Marí ha mantingut al llarg de la seva vida professional, algunes de les quals manté actives després de la jubilació formal.

Que Isidor Marí ha estat un acadèmic en el millor sentit de la paraula ho

demostren les seves recerques i publicacions, així com una intensa presència en congressos i jornades nacionals i internacionals. També ho fan palès les seves responsabilitats organitzatives i de gestió —i no tan sols docents i investigadores— sempre que ha estat vinculat a la Universitat. Assumir responsabilitats col·lectives per allà on passa és el resultat d'una actitud conciliadora i alhora resolutiva, dins i fora d'aquesta institució. Com la que va tenir quan va dirigir el Centre de Terminologia TERM-CAT, o quan va ser president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Tot, ocupacions per a les quals l'alta qualificació acadèmica és essencial, però també la qualitat humana i la capacitat de lideratge.

Però, com deia abans, la nostra universitat no està pensada per a aquests perfils que, des de la màxima exigència intel·lectual, no es resignen a les limitacions —d'altra banda, prou confortables— d'un conreu del coneixement al marge de la seva aplicació. Tinc la certesa que en un altre model d'universitat, més obert i flexible, el compromís d'Isidor Marí en responsabilitats vinculades a l'aplicació de les polítiques lingüístiques de les quals és expert, no tan sols no l'hauria obligat a fer un llarg parèntesi en la seva activitat acadèmica, sinó que hauria estat reconegut com un mèrit afegit i disputat. Des del meu punt de vista, si més no, si alguna cosa fa falta a la nostra Universitat, en tots els camps, són «isidors marins», que facin visible aquesta difícil simbiosi entre pensament i acció, o entre rigor científic i compromís ètic i cívic, i en siguin exemple.

Algunes biografies afegeixen la qualitat de cantautor a la de filòleg. Un pla de complexitat encara més gran i poc digerible per a l'habitual concepció unidimensional de l'academicisme. En canvi, soc de l'opinió que es tracta d'una dimensió que afegeix riquesa a la perspectiva que Isidor Marí adopta en treballar en i per la llengua. L'Isidor que canta, alhora dedica els seus primers treballs acadèmics, precisament, a estudiar la cultura popular i particu-

larment a la cançó i la música d'Eivissa i Formentera, com a *La nostra pròpia veu* (1984, amb Jean Serra). L'Isidor que posa ordre a la política lingüística catalana és alhora un dels principals redactors de la Declaració Universal de Drets Lingüístics (1996). L'Isidor que ensenya és un dels promotors de la xarxa Europa Diversa, un àmbit territorial al qual també ha dedicat nombroses recerques. I l'Isidor que fa recerca és el poeta d'*Illes a trenc d'alba* (1997).

Seria arrogant que jo pretengués valorar l'extensa obra acadèmica de l'Isidor Marí, tant perquè escric des de fora del seu àmbit de competència com perquè, tot i haver-la seguit amb una certa extensió, no la conec exhaustivament. Però sí que puc citar, entre les seves obres més rellevants, *Un horitzó per la llengua* (1992), *Plurilingüisme europeu i llengua catalana* (1996) o el recull de textos més recents *Les Balears en un context global* (2018). I fins allà on en puc parlar, he de dir que es tracta de treballs d'un rigor excepcional i d'una gran originalitat. I això, sense oblidar la constant dedicació de Marí a la divulgació, pacient i didàctica, com ara a *Conocer la lengua y la cultura catalanas* (1993).

És el conjunt de totes aquestes dimensions allò que fa de l'Isidor Marí un autor prolífic, un activista incansable, un intel·lectual complet i, sobretot, un acadèmic total.

Salvador Cardús i Ros

Escriu Xavier Aldekoa (Barcelona, 1981) en *Indestructibles*: «El periodisme exigeix tenacitat, ètica, esforç, posar-hi l'ànima, matinar, treballar, escoltar i estar disposat a aprendre cada dia. A canvi, de vegades, regala tresors inesperats.»

Indestructibles és un llibre de tresors amagats en cròniques en les quals Aldekoa recorre més de vint països de l'Àfrica narrant històries (dramàtiques o felices) d'éssers humans que no es rendeixen. És un llibre de preguntes i de respostes, i per tant de periodisme, un ofici que exigeix empatia per a poder ser exercit dignament. L'autor escriu: «La principal eina de la feina que fem són uns ulls i unes orelles obertes. Com a la vida, per a un reporter créixer és canviar de preguntes.»

Els ulls i les orelles obertes d'Aldekoa, i les preguntes que van canviant per adaptar-se al terreny i a la gent que l'habita, ens demostren que l'Àfrica no cap tota en un mateix sac i ens desmunten eixa espècie d'aforisme que assegura que només les males notícies són notícia. També ens ajuden a desprendre'ns del paternalisme que ens fa veure els africans com a xiquets perpetus que necessiten la nostra cura europea per a tirar endavant.

Per això, Aldekoa ens parla de Gawane (el germà del qual va morir en naufragar la seua pastera quan intentava arribar a Espanya) amb les paraules següents: «Estava trist però no volia la meua compassió: volia no haver d'anar-se'n com havia fet el seu germà. Sovint em fa sentir incòmode l'afirmació que els periodistes anem a l'Àfrica per donar veu a qui no en té. Els africans ja tenen veu [...]. El problema és que nosaltres no els escoltem.»

Si escoltàrem més, ens hauria de resultar obvi, per exemple, que, com ens recorda el reporter, ningú s'exposa a una infinitat de maltractaments, robaris o violacions, ni a la possibilitat de morir al desert, ser esclavitzat o ofegar-se al Mediterrani, només per millorar la seua pròpia vida. En relació amb les «vides suspeses» dels subsaharians que esperen encallats a les platges per a poder travessar la mar, l'autor escriu: «La migració no s'explica només per un anhèl de pau o riquesa individuals. Si aquells nois no sucumbien a la por era per amor als que havien deixat enrere.»

Dolor, alegria i tresors inesperats a l'Àfrica

Moltes de les històries que recull *Indestructibles* són un cop de puny a l'esclatxa vuitcentista per la qual continuem mirant a l'Àfrica amb un cert interès aventurer nascut dels atlas antics i dels llibres de Salgari, Conrad, Burroughs o Tintín. Escriu Aldekoa sobre el sudanès Abdaha: «Durant mesos, cada dia, uns guàrdies libis l'havien despertat a fuetades a les cinc de la matinada per obligar-lo a picar pedra sota l'indiscutible sol del sud del país. Sense a penes aigua ni menjar ni descans, a cops. Fins que es feia fosc. Va veure com aquells païos degollaven o engegaven un tret als que eren incapços de continuar o miraven de defensar-se durant una pallissa.»

Xavier Aldekoa
Indestructibles
Columna Edicions, Barcelona, 2019
240 pàgs.

Però més que estremir-nos amb històries com la de l'esclau Abdaha, o amb cròniques com la de l'Ebola (el virus que ataca allò que ens fa humans perquè «utilitzava l'empatia i l'expressió humana —les llàgrimes de dolor, la suor de l'esforç, la saliva dels petons— per introduir-se dins d'un cos sa i destruir-lo per dins»), el que Aldekoa fa millor és recordar-nos dues coses òbvies. La primera és que l'Àfrica no és lluny. Ens ho mostra de manera efectiva fent aparèixer en les cròniques les seues filles que viuen a Barcelona. Les anècdotes, els jocs i les ocurrències de les filles serveixen al periodista per a parlar, sense canviar de paràgraf, d'altres vides que es desenvolupen a milers de quilòmetres d'allí.

L'altra cosa òbvia que ens recorda *Indestructibles* és que els africans són éssers humans que, com sol fer qualsevol, intenten tirar endavant quan les coses no surten bé, intenten ser indestructibles. Corresponsal a l'Àfrica de *La Vanguardia* i amb més de vint anys exercint el periodisme al continent, Aldekoa ho té clar: «Si s'hi dedica prou temps, d'aquesta cicatriu afloren les històries ocultes sota tanta tristesa; sorgeix la dignitat de la quotidianitat. Les vegades que es parla de la felicitat en explicar l'Àfrica són raríssimes, perquè es parla massa de ferides i poc d'éssers humans.»

Això és *Indestructibles*: un llibre sobre éssers humans que, com el mateix Aldekoa descriu en parlar de «l'encés» de l'Àfrica, «no se sosté en la bellesa o l'exotisme», sinó que «sorgeix dels detalls i brolla de les preguntes senzilles». «Si quan recorres l'Àfrica estàs disposat a interessar-te per l'altre i a regalar-te pausa, a destinar paciència necessària davant la quotidianitat insignificant, el continent hi correspon», assegura.

I et correspon amb els «tresors inesperats» als quals féiem referència al començament; «tresors» com la resposta que Mutambo, llauradora d'una aldea de Namíbia assolada per una sequera de dècades, dona al reporter quan aquest li pregunta per què manté l'arbre sec amb les branques arrugades que hi ha al costat de la seua cabanya. No dona fruits, confessa Mutambo a Aldekoa quasi al final del llibre, però «serveix perquè els ocells dormin a les branques».

Temps i psique

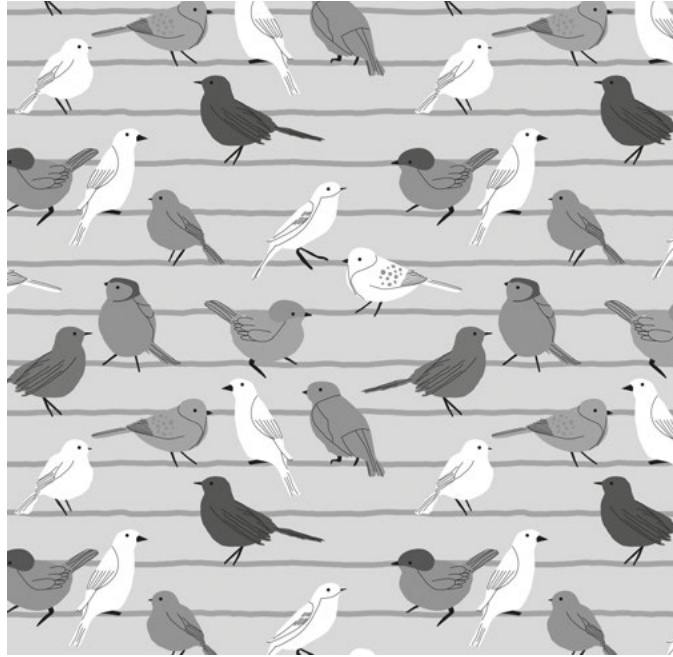
La gota negra és el novè recull de poemes de Cèlia Sánchez-Mústich, una poeta que també ha sabut conrear una narrativa acollidora amb estils variats. L'edita el segell lleidatà Pagès Editors i té un *post scriptum* del poeta valencià Joan Navarro sotmès a l'estil torbador i diasprat del seu excel·lent *La nit transeünt*.

La gota negra sembla destil·lar un desencant total amb un món que, ja ho sabem, no és per a tirar coets. El títol ens remet al trànsit de Venus, que ens va deixar el juny de l'any apocalíptic i que no tornarà com a fenomen visual i mesurable fins al 2117, un any que tindrà una quantitat d'espècies molt més reduïda que l'actual. La fita astronòmica em recorda lectures relativament recents, però divertides i profitoses, de Thomas Pynchon o de Richard Tarnas.

Temps i psique, diria d'aquest llibre especialment descarat en l'exposició d'unes idees que no són, precisament, les que copen els llibres de les aules, vull dir, de la perillosa cultura mínima que els inconscients encara confonen amb un dret o amb una victòria. *La gota negra* exposa, amb dosis calculades i amb humilitat, tot un seguit de certeses que romanen a l'ombra però que parlen de la llum.

No és l'atzar una expressió del desordre, sinó el reconeixement, la constatació, de la multitud d'escales, de la confusió dels diversos ordres de magnitud que col·lideixen i firmen salconduits al sentit de la vida. Per aquest motiu, l'alternança de telescopis i microscopis, la voluntat d'astrofísica i de cèl·lules rabents seguint lleis que encara no s'entenen. Instants. Molts instants amb el pamflet punyent del relativisme. A l'enfront, el «jo soc un sentiment» de Sánchez-Mústich. Una veritat interna de tothom, exacta com un nombre enter. Un jo variable com una profecia a temps real, on ressona Rimbaud i ressona Isherwood i un jo itinerant («Viatgi itinerant, el jo») que m'ha recordat el remot Jesús de Natzaret de l'Evangelí de Tomàs i aquell «Sigueu transeünts».

La gota negra creix o cau i s'expandeix o esclata en diverses direccions i

amb imatges que retornen com una espècie de reacció en cadena que ens aboca, sense remei, a la curiositat insigne de la relectura. Els versos tenen l'amabilitat de ser sovint incòmodes i descansen en imatges que evocuen en l'inconscient col·lectiu l'amargor i la bèstia. Certament, no podem demanar amabilitat després de la Història?

Tènue és l'alegria d'aquest llibre que no confia ni vol demanar massa, aquest teler d'una Penèlope saberuda que juga a destriar una perspectiva ajustada al remolí dels dies. No pot ser d'una altra manera. El cos, els astres, les catàstrofes, la pena... Quina sort, de vegades, el miracle.

Però fa escudella tanta pellofa vana, tanta insistència del temps a fer de temps. Quin és l'or líquid que ens queda a la mà? Qui juga a l'alquimista vida a vida?

Cal destacar la suma de les veus interiors, de vegades contradictòries, els diàlegs latents que afronta Sánchez-Mústich per tal de pair un passat que s'ondula com si fos una seqüència de Tarkovski. El jo que gira i balla i és, alhora, solament realitat psicològica sobre el present, allà on el temps és un estrany. Més enllà hi ha altres palaus, unes altres possibilitats de fer o d'interpretar, i els balls són uns altres balls de gravetat zero: «¿Fàstic jo, descomposta contra el temps, / varada entre les passes?»

La darrera part del llibre, que comença després de quatre compassos musicals, és més íntima, més tendra, i retorna a la pàtria humana que defuig les cabòries. Es pot interpretar com a renúncia o com a assentiment, tot i no deixar de ser provocadora i de seguir arriscant en els camps semàntics. En qualsevol cas, sorprèn aquest darrer recull de versos breus que modifiquen, *in extremis*, els que s'han escrit abans.

Hi ha una mena de malenconia en aquestes pàgines. Una malenconia rara, difusa, amb una tendència a no ser contemplativa ni estàtica sinó, més aviat, a esdevenir queixa, malson, crit. O joc, en el millor dels casos. Les històries, els finals, els principis i tots els mons que caben en un dit que assenyala el cel o toca l'univers que estimava. Aqueixa malenconia. I tot després, quan el record fereix i quan «els éssers semblin pedres».

L'amor, tema principal del llibre, omès sovint pel dolor d'esmentar-lo, amagat sota la recerca contínua del sentit vital, apareix ara i adés amb records o projeccions que emet el territori de la pèrdua. L'amor, Venus, el trànsit de Venus. *La gota negra*, la llàgrima única en una vida humana, que si torna, com els fenòmens rars, ha de tornar tard a la força. Massa tard.

Cèlia Sánchez-Mústich
La gota negra
Pagès Editors, Lleida, 2018
104 pàgs.

Ivan Brull

Clàssics revisitats

És ben sabut que el cànon cal revisar-lo ara i adés i que, en l'exercici de relectura dels clàssics, sol ser molt útil comptar amb l'ajut d'un mediador. Per què algunes obres es continuen rellegant i d'altres, per contra, deixen de ser memorables? Perquè les primeres ens segueixen interpel·lant i connecten amb els nostres gustos, i les segones, no. I per què sovint necessitem mestres, historiadors de la literatura o crítics que ens facin de mediadors amb els clàssics? Perquè ens proporcionin eines i estratègies de descodificació d'un text del passat —més o menys allunyat del nostre temps i context cultural— a fi de facilitar-nos-en la comprensió i estimular-ne el gaudi.

Aquest elemental exercici de reescriptura del cànon i de mediació quant a textos literaris catalans que comencen a quedar-nos ja força lluny en el temps és el que du a terme Vicenç Pagès Jordà a *Clàssics revisitats* (2018). El volum, oportunament il·lus-

trat amb fotografies d'escriptors i paisatges, i amb reproduccions gràfiques d'obres i documents de distinta naturalesa, com ara cartells de pel·lícules, aplega més d'una cinquantena de lectures publicades a la *Revista de Girona*. El fet que la tribuna original dels comentaris fos la revista local explica la clara preeminència d'autories gironines; que el figuerenc sigui professor universitari explica l'amena tessitura didàctica i l'útil univers de relacions intertextuals que s'hi desplega, a fi de permetre connectar les obres amb sensibilitats i interessos dels joves; i, en darrera instància, que l'autor d'*Els jugadors de whist* sigui novel·lista explica que en el seu cànon personal hi predominin obres en prosa.

Perquè *Clàssics revisitats* és un catàleg marcadament personal amb obres canòniques i, malgrat la rúbrica, d'altres que no ho són. D'una banda, Pagès contravé als dictats disciplinaris prioritzant la subjectivitat en la tria i la glossa d'autors tan consagrats com ara Ramon Muntaner, Caterina Albert, Ruyra, Espriu i Pla, al costat de *desconeguts* com Carles de Camps o Maria Assumpció Soler. D'altra banda, en el perspicaç exercici interpretatiu, estableix relacions insòlites entre llibres catalans amb referents d'altres cultures i gèneres artístics, tot il·lustrant la imbricació del local amb l'universal. I ho fa desplegant una retòrica irònica salpebrada de llicències humorístiques en un estil de prosa que és tot un model de llengua. Curt: per a l'envigoriment dels estudis literaris catalans ens convidrien més lliçons d'heterodòxia com la de Pagès.

Teresa Iribarren

Pujar a dalt, trencar el permagel

El 1997, *Veronika decideix morir* perquè «ningú no sap on és Eslovènia». La idea del suïcidi a l'obra de Paulo Coelho és una proposició que el títol introdueix d'una manera tan contundent que el narrador considera necessari recolzar-la en una explicació, per increïble que pugui semblar.

Al seu *Permagel* (Club Editor), Eva Baltasar considera que no cal donar explicacions —o, si cal, fa veure que no li importa— i ens puja directament a dalt. Perquè ja som al 2018 quan es publica la seva novel·la, i és més important traslladar el lector allà on la jove protagonista està a punt de llançar-se al buit. Mirant cap avall, experimentem amb ella el vertigen d'un íncipit potent com n'hi ha pocs: veiem els cent metres de vidre verticals que baixen als seus peus i respirem l'aire pur que ha deixat olors i sorolls al nivell zero del carrer. Sorprenentment, aquest és «un buit habitable», però nosaltres no hi sabríem arribar sols. Fa massa por. Hi som perquè ella ens hi ha pujat. En aquesta rare-

facció d'aire, en la suspensió d'un cos pròxim a la caiguda, la prosa també es fa pura perquè hi trobin espai tots els temes incòmodes que ens contarà. Ara sí: allà dalt, amb els sentits oberts a tota percepció, serem capaços d'entendre'ls.

És una metàfora magníficament encertada, aquest inici de novel·la, que desvela, d'una banda, l'aptitud poètica de la Baltasar (ja autora d'una dotzena de poemaris), i, de l'altra, un treball narratiu previ, o sigui, un exercici escrit d'introspecció com a teràpia psicològica. Res a veure amb l'ecocrítica que el títol suggereix, sinó amb una capa imaginària de gel que protegeix la protagonista del món exterior. Com ella explica, «la duresa del glaç preserva un món habitable» a dins.

El fet és que no és gens fàcil, encara avui, parlar d'un univers femení que s'escapa de tot allò que la societat

espera d'una dona: trobar la felicitat fora de l'àmbit familiar, descrit com a tòxic, i no desitjar la maternitat. Fins i tot parlar de masturbació femenina. I ser lesbiana.

Itàlia necessita novel·les que parlin de temes incòmodes: si pensem que *visibilitzar* pràcticament no ha entrat al diccionari comú de la llengua parlada, *sororitat* es troba en un grapat de pàgines web eclesials sobre feminisme (la combinació és sorprenent), i *empoderament* encara és un terme desconegut per a la majoria i no s'ha traduït de l'anglès. Queda molta feina per fer per tal de trencar el permagel del silenci generalitzat al voltant dels temes que l'Eva fa entrar —per mitjà de la veu de l'Amaranta Sbardella, traductora sublim— a l'editorial Nottetempo, amb el títol de *Permafrost* (2019). És una obra pionera aquí, i tant de bo n'arribin d'altres, germanes, per fer sororitat i provocar soroll. Des de dalt es veu tot molt clarament.

Katiuscia Darici

Calidoscopi de lletres catalanes

L'ecosistema d'una literatura es manté puixant quan tots els elements, fins i tot els més col·laterals, minoritaris o prescindibles, funcionen a ple rendiment i assoleixen un alt nivell de desenvolupament i qualitat. Els dos volums d'estudis acadèmics que ací ressenyem són la millor prova de la vitalitat actual de la literatura catalana, malgrat la seua suposada feblesa o crisi permanent al llarg de la modernitat. Qui s'apropi a aquests volums no sols obtindrà un panorama de les línies de treball que, des de l'àmbit universitari, estan portant-se a terme, sinó que desitjarà tenir temps per a poder acostar-se a la nodrida xarxa de referències literàries que s'hi ofereixen. Es tracta, doncs, de dues recopilacions importants, publicades dins de la col·lecció «Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura» de l'Institut d'Estudis Catalans —en concret, els números 17 i 18—, que tot aquell interessat en la matèria hauria de tenir presents.

Sota el títol *Literatura catalana contemporània: patrimoni i identitat*, a cura de Montserrat Corretger i Oriol Teixell, es presenten dotze articles diferents que són el fruit de la IV Jornada LITCAT celebrada a la Universitat Rovira i Virgili, l'any 2018. El recull pretén mostrar, com assenyalen els seus editors, la riquesa i la varietat patrimonial de la literatura catalana i la pluralitat de les accions de recerca interdisciplinàries que es realitzen arreu dels territoris catalanoparlants. Investigadors experimentats, com Carme Gregori, comparteixen pàgines amb joves que inicien la seua trajectòria; es fusionen així diverses generacions de filòlegs i crítics.

Encara que el volum té un toc de *totum revolutum*, per l'amplitud temàtica i l'arc temporal que abraça, configura un ventall de les indagacions contemporànies i una guia per orientar-se entre els interessos i les metodologies més recents. Una part dels textos estudien qüestions relatives a la formació i evolució de la creació literària catalana entre el final del segle XIX i la primera meitat del segle XX. Però també trobem treballs entorn del cinema («*Happy end: la paròdia de la comèdia romàntica en V.O.S. de Cesc Gay (2009)*», d'Antoni Maestre, i «El cinema de la post-transició catalana a les pàgines de *Canigó*», d'Ivan Gisbert) o d'altres que vinculen litera-

tura i música («La mirada i la música en l'obra d'Anna Dodas», de Caterina Riba, i «La difusió del patrimoni cultural a l'ESO a través de la poesia musical», de Julieta Torrents, aquest darrer, amb interessants imbricacions pedagògiques).

El recull, a més a més, conté originals treballs, com el de Llorenç Soldevila sobre Andorra i la literatura, o el de Mercè Picornell, dedicat a la tradició romàntica de les ruïnes i la

seua pervivència transversal en la poesia catalana contemporània. Tanmateix, m'agradaria destacar l'aportació de Simona Škrabec i Manel Vila: la seua anàlisi quantitativa de la traducció —i, per tant, la divulgació de la literatura catalana al món des del segle XVI fins avui— hauria d'estudiar-se com a cas pràctic en qualsevol grau de Traducció i amb la teoria dels polisistemes al darrere. L'acompanyament amb gràfics i estadístiques, que clarifiquen el treball de recopilació de dades, la comparativa i les conclusions extretes, està cridat a convertir-se en referència obligada del tema.

El segon volum que ens ocupa manté una coherència interna superior al primer i, per tant, pot llegir-se com un complet manual sobre la situació de la narrativa catalana al segle XXI. A càrrec de Maria Dacsá i Josep Camps, és el resultat d'una jornada sobre aquest tema duta a terme el 2018 a l'Institut d'Estudis Catalans i destinada a traçar la realitat de la narrativa en català des del canvi de segle en totes les seues dimensions: crítica, edició, creació, difusió, divulgació...

La ponència inicial de Francesco Ardolino destria les obres més representatives de la postmodernitat i fixa una mena de «cànon» més o menys personal (quin no ho és?), però ben argumentat. A continuació, Antoni Isarch i Manel Ollé fan balanç dels gèneres de la novel·la i el conte, respectivament. Josep Lluch analitza el sistema editorial i Màrius Serra fa el mateix amb el model de llengua emprat pels escriptors. Sense veu investigadora femenina, les dones creadores prenen la paraula a la taula rodona i paritària que es transcriu al final del volum, amb les reflexions de Manuel Baixauli, Francesc Serés, Maria Guasch i Jenn Díaz. Un tancament perfecte per a un conjunt de treballs que assenyalen, sense complaències, els reptes de futur que s'han d'abordar mentre mostren els èxits aconseguits els darrers anys. I, en conjunt, dos volums que tot amant de la literatura catalana hauria de tenir en compte.

I amb el valor afegit, en el cas del segon dels llibres, de tractar la literatura del present, sempre refractària a classificacions i anàlisis en profunditat i que, no obstant, ací es veu ben retratada.

Purificació Mascarell

Montserrat Corretger
i Oriol Teixell (eds.)

*Literatura catalana
contemporània: patrimoni i identitat*
Institut d'Estudis Catalans i
Universitat Rovira i Virgili, 2019
251 pàgs.

Josep Camps Arbós
i Maria Dacsá (eds.)
*La narrativa catalana
al segle XXI, balanç crític*
Institut d'Estudis Catalans, 2019
139 pàgs.

La triconstrucció del català

La celebració de l'Any Pompeu Fabra va comportar la publicació de desenes de llibres i d'articles d'homenatge a l'il·lustre filòleg. Antoni Ferrando i la Universitat de València van sumar-se a l'homenatge en el volum que es presenta aquí. Dotat d'una innegable fisonomia *institucional* —finançat i presentat pels directors generals de Política Lingüística de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, enquadrat en cartoné i amb fotografies il·lustratives a cada capítol—, el llibre és tanmateix una aportació de primer ordre a la història de la cultura i de la llengua catalanes del segle XX.

Ferrando recupera treballs seus dels darrers vint-i-cinc anys (el primer és de 1995, el darrer de 2013) sobre la construcció —social, nacional, lingüística— del català des de 1906 fins a la dècada de 1980. Degudament reescrits, els ofereix en un relat unitari que té, com a espina dorsal, la codificació fabriana i, d'una manera especial, la integració dels dialectes altres que el barceloní en el model comú de llengua. En aquest sentit, el llibre mostra una atenció preferent per l'evolució d'aquest procés al País Valencià, cosa que no ha d'estranyar si s'atén a la situació sociolingüística i política d'aquest territori —que coincideix amb l'origen geogràfic de l'autor.

L'estudiós teixeix la història cultural de construcció lingüística al llarg de deu capítols —precedits d'una introducció en què es fa un breu resum de cada capítol i s'esmenta on fou publicat originalment. Els capítols es poden agrupar en tres parts ben diferenciades, que he batejat com els *fonaments* (cap. 1-4), la *qüestió valenciana* (cap. 5-7) i la *integració territorial a la llengua unitària* (cap. 8-10).

Al bloc dels *fonaments* es desenvolupen les bases de la normativa actual: els antecedents (Aguiló, Verdaguer, Llorente, Alcover) i el rol bàsic del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana; i els fonaments teòrics de la normativa fabriana, que havien de permetre una integració total de totes les variants territorials, encara que es fes efectiva només en l'ortografia i, en menor mesura, en el lèxic. Es

---

Antoni Ferrando Francés
Fabra, Moll i Sanchis Guarnier:
La construcció d'una llengua moderna
de cultura des de la diversitat
Publicacions de la Universitat
de València, València, 2018
408 pàgs.

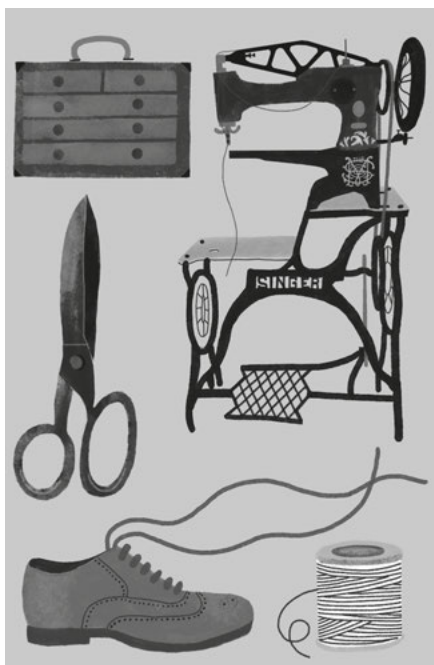
ressegueixen les relacions que Fabra tingué amb intel·lectuals del País Valencià i la concepció que tenia sobre els dialectes altres que el barceloní, i es fa èmfasi en el fet que el gramàtic gracienc sempre apostava perquè fossin els lingüistes valencians i balears els qui —paral·lelament a la tasca de l'IEC a Catalunya— contribuïssin a la construcció de la llengua comuna.

A la «qüestió valenciana» se centra essencialment a estudiar el procés d'establiment d'una normativa comuna adaptada a les peculiaritats socials i lingüístiques. Primerament, s'ocupa de l'assumpte onomàstic, desenvolupat a partir de la qüestió occitana al País Valencià i les seues derivacions unitaristes i secessionistes; en segon lloc,

tracta de manera successiva la creació d'una «norma lingüística» valenciana particular —dins de la inqüestionable unitat del català— des de 1238 fins a 1932 i el desplegament, a partir de 1932, d'aquesta norma integrada a la proposta ortogràfica de l'IEC a través de les Normes de Castelló.

En la darrera part, Ferrando aborda la «integració territorial a la llengua unitària» i, més concretament, analitza com s'ha evolucionat en la proposta de Fabra que la llengua comuna la construïssin, també, valencians i balears des dels respectius territoris. Així, s'ocupa de descriure «l'ideal idiomàtic de Manuel Sanchis Guarnier» i compara la seua tasca codificadora del valencià i les pulsions entre els diferents graus de similitud amb l'estàndard català amb l'adaptació i difusió de la normativa fabriana a les illes Balears que desenvolupà Francesc de Borja Moll. Tanca el llibre un capítol dedicat a «l'ideal idiomàtic de Joan Fuster», en què s'exposa la visió del savi de Sueca, bastant més utilitarista i menys particularista que els seus col·legues valencians.

Malgrat els mèrits intel·lectuals innegables del volum, potser s'hi troben a faltar alguns aspectes que arrodonirien encara més la seua qualitat. En primer lloc, seria molt pertinent la inclusió d'un capítol de conclusió o síntesi de les tesis principals del llibre, i també una llista de referències bibliogràfiques unificada al final del volum, i no per capítol (a banda que, com que es tracta d'un llibre basat en Fabra, hauria estat oportú citar les seues obres a partir de l'*Obra completa*), així com dels diferents apèndixs (cap. 3 i 9). En segon lloc, cal no perdre de vista que es tracta d'un recull d'assajos essencialment acadèmics. En aquest sentit, caldria indicar la referència bibliogràfica de tot de citacions del cap. 2 que, encara que siguin fàcils d'identificar, no sempre duen la indicació pertinent. Res, en qualsevol cas, que llevi mèrit a una aportació que, sens dubte, es convertirà en una referència inexcusable en els estudis d'història social del català.

Josep M. Castellet, Josep Ferrater
Mora, Joan Fuster, Joaquim Molas
i Baltasar Porcel
Debat sobre [la] cultura catalana
L'Avenç, Barcelona, 2019
168 pàgs.

Existeixen qüestions pendents que, en l'àmbit de la política cultural, evidencien continuïtats entre el present i el 1967, data de realització del debat de Vallvidrera, sortosament ara publicat i ben editat. Les relacions entre intel·lectuals, llengua i cultura, així com la seva projecció social, el balanç de la literatura de postguerra, el valor de la resistència cultural postfranquista i les dissincronies històriques entre els Països Catalans, aleshores concebuts com a comunitat nacional a partir de les «regions històriques» a través de les consciències regionals (Fuster), denoten una recurrència present, sobretot en el fet de plantejar, encara ara, si cultura catalana és únicament la produïda en la llengua nacional. Tot plegat indica l'anormalitat com a constant i la manca de voluntat política per a deixar de ser una «cultura satèl·lit», potser la categoria més rellevant —proposada pel crític T. S. Eliot i emprada pel pensador suecà— de tot l'assaig. Perquè no hi fa res d'escriure en català si el camp cultural, el «repertori cultural» segons Joaquim Molas, prové d'un altre marc de referents. És «allò» de «pensar en català» o reproduir una mentalitat de sucursal. Dessota, la qüestió d'una cultura sense estat, present en els ponents.

En conjunt, caldria situar el debat en el marc de les trobades que es feren sobre la qüestió cultural com a fet polític en el decurs de finals dels anys seixanta i la dècada dels setanta. Recordem, en aquest sentit, *Debat català*, de Baltasar Porcel (1973). Però sembla, com apunta encertadament el prologuista Cerdà —esmentant la proposta gramsciana de «nova cultura»—, que aquestes iniciatives —i fonamentalment la que ens ocupa—, amb afany

de concretar una nova manera de pensar i actuar, s'obviaren —afegeixo— en el decurs de la gestió del postfranquisme.

Velles qüestions com l'orientació internacional(ista) de l'intel·lectual (Ferrater), la integració de la cultura en la societat (Castellet), el consum cultural real entre la població (Porcel) i la manca de mitjans d'expressió en català per a determinar la socialització de l'escriptor impliquen plantejar derivades com la relació entre escriptor «localista» i la projecció de la seva obra. Ací Ferrater i Molas l'encertaven quan deien que no es tracta de saber si un autor és, o no, metropolità, sinó com tracta el tema plantejat. Qüestió ideològica i de qualitat. Doncs bé, encara ara, el que hauria de ser un plantejament superat roman sobretot en cercles acadèmics, universitaris.

El debat de 1967 ve a aportar dues qüestions:

a) La identitat entre sistema literari i llengua de la nació no esgota el dubte de la pertinença, o no, de la pràctica teòrica a una cultura nacional (la qüestió del contingut). De nou, la «cultura satèl·lit». Aquest és un debat de fons que, amb les variables de context (participar, o no, en clau de projecció i de «fer catalanisme» en plataformes editorials que empraven l'espanyol com a llengua vehicular: els famosos «casos» de *Destino* i *La Vanguardia Española*), no resta encara superat. Com també és recurrent la relació entre les cultures peninsulars (Castellet).

b) Els ponents, conscients que giravolten majoritàriament entorn de la funció de l'escriptor com a intel·lectual —identitat a qüestionar, en bastants casos, en l'actualitat—, també ho són quan vindiquen la multidimensionalitat de la producció cultural més enllà de la literària, factor definitori necessari però no pas suficient. La cultura com a fet social, material, adscriuible a la producció humana.

Comptat i debatut, passats cinquanta-dos anys, sembla que la modernitat —capacitat de «llegir» i intervenir sobre fets que ens envolten— no és una constant: pot retrocedir substancialment fins a transformar-se en la reaccionària postveritat coetània. Les múltiples idees del *Debat* són una pedra de toc que confirma aquesta sospita.

Xavier Ferré

Jaume Munar
El futur: Poesia de la inexperiència
AdiA Edicions - Cafè Central,
Mallorca-Barcelona, 2018
79 pàgs.

La poesia és l'ungla del coneixement, la que s'embruta de fang, terra i pols, la que té com a funció obrir camí, l'avantguarda de les mans. L'exploradora de terrenys desconeguts. Així és com defineix Munar, a la primera pàgina, la poesia. I segurament és una de les metàfores més importants per a entendre el tema principal de l'assaig *El futur: Poesia de la inexperiència*. Per a Munar, la funció de la poesia hauria de ser la mateixa que la de l'ungla: obrir terrenys desconeguts, anar a buscar sempre allò que és ignot, la inexperiència, en contraposició al que habitualment s'ha dit i impera cada vegada més en el panorama literari contemporani: la poesia —literatura— de l'experiència. Així doncs, l'assaig de Munar és una crítica al plantejament literari des del Romanticisme fins a l'actualitat. Poeta i filòsof, Munar aconsegueix reunir tots els seus arguments en un assaig extremadament ambiciós amb poc més de 70 pàgines.

L'assaig de Munar no és, com podria semblar pel títol, un text que tracte únicament la poesia. De fet, la poesia, tot i ser el tema principal, és només una excusa: en realitat, l'objectiu de l'assaig és mostrar com l'excés del Jo ha anorreat l'ecosistema literari. *El futur: Poesia de la inexperiència* és un assaig de poesia, de filosofia, de crítica al sistema literari, de política, de rebuig de les pràctiques que el capitalisme ha imposat a la societat. L'escriptura de Munar és densa i complexa —encavalla idees molt dispars en un espai molt reduït, pràcticament sense explicacions i amb Celan, Vinyoli, Rilke o Heidegger com a referents—, però entenedora després de l'esforç que suposa. Per a Munar el Jo ha monopolitzat la poesia, ha convertit la poesia

Les memòries d'Agustí Pons

Agustí Pons
Crònica al marge
Comanegra, Barcelona, 2019
260 pàgs.

---

en un espai per a tractar i explorar els sentiments propis. Una poesia d'autoexploració, és a dir, una poesia d'allò que ja és conegut, del passat. Es converteix en una poesia innòcua, còmoda. Però no solament això, sinó que ha servit d'esglaó perquè el capitalisme entre a la literatura. Converteix el poema, la literatura, en simple mercaderia: permet a l'autor convertir l'obra en una manera de promocionar-se a si mateix. Ja no interessa que la poesia esdevinga per ella mateixa, sinó que ajude a crear fama per a l'autor. L'obra literària és subjacent a la figura de l'autor. Es pretén escriure d'un mateix per a autopromocionar-se. I amb això s'està convertint la poesia en un producte servil, que ja no busca explorar el futur, l'ignot, sinó només crear marca, tendència d'un mateix. Munar posa l'exemple de Bauçà, poeta que va renunciar a tota biografia; quan va morir, els cenacles literaris es van centrar a esbombar curiositats vitals del poeta i a promocionar-se ells mateixos a través de la figura de l'autor. No ens ha d'estranyar, doncs, la crítica aferrissada als premis literaris, que l'autor titlla de mecanismes per a crear modes, i que no es regeixen per la qualitat, sinó per afinitats.

Tot i la brevetat de l'assaig, Munar és capaç de donar uns arguments concisos i consistents a favor de la literatura de la inexperiència, una poesia hermètica i complexa, que requereix que l'autor s'immole a favor del poema, que desaparega i deixi de buscar la comoditat de l'experiència pròpia per a esdevenir l'ungla, l'avantguarda que tempteja l'ignot, que se sent més còmoda en la pregunta que en la resposta. En definitiva, busca una poesia que faci avançar el coneixement i no l'ego dels mateixos autors i dels cenacles literaris.

El que Munar proposa és apostar per una poesia sense concessions a res que no siga la mateixa poesia: una poesia que s'utilitze per fer avançar el coneixement i que en canvi abandone la idea de la poesia com a aparador dels autors i dels cenacles literaris, eliminar la poesia com a amplificador de l'ego. És la poesia com a ungla la que cal reivindicar. Com a l'ungla del coneixement: una poesia que permeti avançar, que grate i esgarrape, que s'embrute, que no pare mai de créixer per molt que la talles. Que servisca per a descobrir camins ignots.

Marc Senabre

Agustí Pons (Barcelona, 1947) és un clàssic del periodisme català que en els últims anys s'ha convertit en autor de referència com a biògraf: li devem biografies de Salvador Espriu, Maria Aurèlia Capmany, Pere Calders, Joan Triadú i Néstor Luján. Amb *Crònica al marge* ha decidit enfrontar-se a la seua pròpia biografia.

El llibre està dividit en deu capítols, en cadascun dels quals l'autor fa referència a una etapa significativa de la seua vida, on a més de contar els fets viscuts, sovint els acompanya amb una valoració o reflexió. El primer d'aquests capítols, «Entre Déu i el mico», és segurament el més personal i íntim, ja que fa referència al seu origen familiar. Des d'un cristianisme molt conservador, evoluciona cap a una vivència de la religió influïda pel Concili Vaticà II, molt compromesa amb els més desfavorits, i la posterior pèrdua de la fe.

Agustí Pons, com tots aquells que no vam aprendre el català a l'escola, malgrat que era la nostra llengua quotidiana, explica el difícil camí recorregut per a ser capaços d'aprendre-la als vint anys. No va ser fins que no va entrar a treballar al diari *Avui* que no es va llançar a practicar-la i perfeccionar-la.

Em sembla especialment interessant la seua visió del periodisme com a persona que ha conegut les antigues redaccions i ha viscut tota la revolució que ha patit la professió en els últims anys. M'agrada una frase que diu: «A nosaltres, els periodistes, no ens paguen perquè expliquem la nostra ideologia sinó les coses que passen.» Pensem que aquesta hauria de ser la divisa de qualsevol professional del periodisme.

En la seua època en el diari *Avui*, Agustí Pons va dedicar-se durant algun

temps a escriure cada dia un retrat literari d'un personatge. Això li va servir de rodatge per a dedicar-se a l'ofici de biògraf. En un capítol es dedica a explicar per què ha triat els personatges biografiats i quins són els seus criteris a l'hora d'escriure una biografia.

El llibre parla del procés d'escriure la biografia de Néstor Luján, a qui considera un autèntic mestre. I també la de Salvador Espriu. Hi ha un apartat on parla del gènere de l'entrevista, i en destaca dues que va fer, una amb Ramón Serrano Súñer, cunyat de Franco i ministre d'Afers Estrangers en el seu primer govern, i l'altra amb Mercè Rodoreda, de la qual va sortir molt decebut, atès el difícil caràcter de l'escriptora i les respostes que li va donar. Són molt interessants les reflexions que fa sobre el gènere periodístic de l'entrevista.

En el capítol «Independentista convers», fa referència a diverses vicissituds històriques sobre el difícil encaix de Catalunya amb Espanya, i l'enorme dificultat que davant els esdeveniments dels darrers anys suposava defensar una tercera via. El llibre acaba amb dos capítols en què, a partir de la seua experiència personal, reflexiona sobre el possible conservadorisme de Catalunya i analitza el moment polític internacional, amb especial atenció al paper que té Alemanya en la Unió Europea. Les darreres línies del llibre li serveixen per a elogiar l'ofici de periodista, gràcies al qual s'ha format una visió del món que no parteix de cap teoria, sinó «del que he vist, del que he viscut, del que he llegit i de les persones que he conegut».

Crònica al marge és un llibre molt interessant perquè, d'una banda, hi trobem la vivència personal de l'autor, bastant comuna entre les persones de la seua generació: la ruptura radical amb el tipus de formació rebuda en aquells anys. D'altra banda, coneixem els grans canvis que ha sofert el periodisme des dels anys seixanta fins a l'actualitat a través d'algú que els ha viscut en primera persona; i finalment, se'ns narren fets de la història de Catalunya des dels darrers anys del franquisme fins a l'actualitat, que l'autor ha conegut des de la seua faceta de periodista, acompanyats, a més a més, amb unes reflexions que poden ser motiu d'interessants debats. Per tot això, és un llibre de lectura molt recomanable.

Josep Manuel San Abdón

Aurora Bertrana, ara més que mai

El nom d'Aurora Bertrana (Girona, 1892 - Berga, 1974) apareix des de fa un temps amb certa freqüència en suplementos literaris, en programes culturals de televisió, a les universitats de Girona, Barcelona i València. Una Aurora Bertrana alliberada del ressò de son pare, Prudenci Bertrana, perquè per ella mateixa la Bertrana ja és i diu molt, per la vida de novel·la insòlita que va viure i per com va novel·lar aquesta vida, entre tantes altres apostes literàries.

Sí, Aurora Bertrana —que no debades ha estat elegida protagonista d'un dels documentals elaborats per la televisió italiana per a la sèrie *Lady Travellers*— torna a posar-se en boca de molts. De fet, en poc temps, entre 2017 i 2019, han vist la llum tres llibres seus: *Paradisos oceànics* (Editorial Rata_, ja per la segona impressió), un llibre de viatges amb què Bertrana va debutar en la literatura als anys trenta tot deixant bocabadats els lectors; la novel·la *La ciutat dels joves* (Editorial Males Herbes), editada per primera vegada en 1971, una «crítica devastadora» a l'Espanya del franquisme que no havia superat la censura; i *Entre dos silencis* (Club Editor), on Bertrana fa un retrat molt fidel d'allò que va escoltar i palpar com a membre d'una missió humanitària a la població francesa d'Étobon durant l'ocupació nazi, i una de les poques novel·les catalanes que s'enfrontà als grans temes europeus de la Segona Guerra Mundial.

Per a Bertrana el món, aquell lloc «meravellós», i la vida, «una quiniela amb poquíssims resultats i un o dos encerts», eren la matèria primera de la seua escriptura, assentada des de ben d'hora en la connexió entre la vida i la literatura, una relació que, com escriu Neus Real, «va mantenir tossudament durant els temps més difícils de la postguerra».

El cas és que Bertrana va viure molt i diversament: va tastar l'entusiasme de la Catalunya dels anys vint i trenta, la dinàmica cultural de l'Europa d'entreguerres, el daltabaix de la Guerra Civil espanyola, l'exili a Suïssa entre 1938 i 1948, el conflicte armat europeu de 1939 a 1945 i els seus efectes, la dura postguerra catalana i la represa cultural malgrat el franquisme.

Tot aquest còctel va donar en el seu cas uns resultats únics: va ser una dona jove i aventurera de vida nòmada,

intèrpret en el primer trio de jazz femení d'Europa, una viatgera valenta —entre 1926 i 1929 va estar-se a la Polinèsia i el 1935 va fer un viatge tota sola pel Marroc— i una conferenciant, assagista, periodista, cronista i escriptora ben versàtil. Producte d'aquests viatges van ser *Paradisos oceànics* (1930) i *El Marroc sensual i fanàtic* (1936), llibres que la van fer emergir com una autora d'èxit en el seu moment.

Més enllà del viatge exòtic, però, Aurora Bertrana va viure la seua època daurada durant els anys republicans, com a escriptora i com a veu en la vida pública i política. Ras i curt, l'autora gironina esdevingué una intel·lectual de referència en el camp del feminisme i de les qüestions polítiques i socials que afectaven les dones del moment, fos organitzant la xarxa femenina esquerrana a Barcelona, sent l'única candidata dona de les llistes d'Esquerra Republicana de Catalunya a la Ciutat Comtal, fundant el club de dones intel·lectuals Lyceum Club Barcelona o escrivint en la revista comunista *Companya* durant la Guerra Civil.

L'exili forçat pel final de la guerra la va dur a refugiar-se a Ginebra el 1938, on va conèixer amb fugitius i artistes d'arreu d'Europa, «els meus veritables companys, els vagabunds, els meus germans de destí», en deia ella. El 1949 va tornar a Catalunya, i llavors començà una etapa amarga alhora que productiva pel que fa a producció literària: *Tres presoners* (1957), *Entre dos silencis* (1958), *Fracàs* (1966), *Vent de grop* (1967), *La ciutat dels joves* (1971), la biografia del seu pare *Una vida* (1965), *Memòries fins al 1935* (1973) i *Memòries fins al retorn a Catalunya*, publicades pòstumament.

Dels fracassos, «els amics més fidels de l'home o la dona que han triat com a companys de vida», i d'una vida, *quiniela* «amb poquíssims resultats i un o

dos encerts», Bertrana en va fer veu i literatura. I igual que Simone de Beauvoir o que Sanmao, pseudònim de l'escriptora xinesa Echo Chen, va ser —en paraules de Iolanda Batallé, editora de Rata_— un «exemple de dones amb un desig de llibertat que potser cap home ha experimentat».

Coincidisc amb Batallé quan escriu: «Em pregunto si és possible ser dona i no sentir el desig, la necessitat de fugir.» Potser per això els llibres de viatges escrits per dones —Beauvoir va escriure *L'Amérique au jour le jour*, traduït com a *América al desnudo*; Sanmao, *Diaris del Sàhara* i *Diaris de les Canàries*, i Bertrana, *Paradisos oceànics* i *El Marroc sensual i fanàtic*— són, com li agrada dir a Batallé, «llibres especialment feliços, llibres que constaten una doble victòria». Això fa referència, d'una banda, al fet de deixar el confort de la cultura, la família i el paisatge propis, i d'altra banda, a la circumstància de fer-ho sota la condició de dona.

Foren lliures i decidides: Bertrana va explorar primer la Polinèsia, i nou anys després, en 1935, va navegar cap a l'Àfrica; Beauvoir va recórrer Amèrica en 1947, i Sanmao va viatjar i escriure amb passió per Occident. Totes tres van escriure les seues impressions sobre els viatges, dietaris i cròniques, que fan palés com pot arribar a ser d'altament seductora i aguda la literatura de viatges i memòries mirada i contada per dones. Com escriu Neus Real: «Moltes escriptores del segle XX difuminaren, a consciència, les fronteres entre els espais tradicionalment oposats i separats jeràrquicament en el sistema patriarcal —és a dir, les esferes pública i privada, professional i personal, col·lectiva i individual, història amb majúscules i biogràfica amb minúscules.»

Per tot això, i pel que no diré, és motiu d'alegria atiar la veu d'Aurora Bertrana, la vitalitat que mostra i la vigència que mereix i conserva encara, aportació vital i literària, espill en què moltes de nosaltres ens podríem reconèixer avui: una prosa de vegades incisivament i intensa, d'altres preciosista i delicada, sempre plena de vivacitat, i uns relats sense estridències, plens d'humor i de detalls, peces d'un puzzle que el lector acaba per ajuntar en la ment amb total goig i llibertat.

Lourdes Toledo

Un país de paraules, el renaixement de la rondalla

Una cultura necessita referents compartits, actuals i passats. La cultura popular va ser, fins no fa massa, un dels pocs senyals d'identitat assumits per tot el poble, de nord a sud. Estudiosos com Joan Amades, a Catalunya, o Antoni Alcover, a les Illes, se'n van adonar. I van dedicar una part important dels seus esforços a la recerca del patrimoni rondallístic. En el cas del País Valencià, de tots és conegut que la tasca la va assumir Enric Valor, ben bé en solitari i en temps advers. És un procés que han anat mamprenent totes les cultures d'Europa: Rodríguez Almodóvar a Castella, els Grimm a Alemanya, Perrault a França, Afanàssiev a Rússia...

La recuperació no va ser fàcil i hagué de superar prejudicis i entrebancs. Després de la Segona Guerra Mundial, el món meravellós de rondalles i llegendes era mal vist. Se l'acusa de transmetre una ideologia conservadora, de fomentar la ignorància, d'anar en contra del progrés, d'inocular estereotips en els infants. La rondalla queda proscriu entre les elits intel·lectuals. Enmig d'aquest debat, troba dos aliats excepcionals: Gianni Rodari, amb *Gramàtica de la fantasia*, ofereix un taller pràctic sobre l'ús de la tècnica rondallística en l'educació; i el psicòleg Bruno Bettelheim en dona els fonaments teòrics, amb *Psicoanàlisi dels contes de fades*. Dues obres mestres, que tot educador o lletraferit hauria de conèixer.

A casa nostra, el debat coincideix amb els primers esforços per a introduir el català a l'ensenyament. Quin model literari cal seguir? Quin model narratiu s'havia mantingut viu entre el poble i resultava familiar, als possibles lectors? La rondalla. Les rondalles deixen de ser un material folklòric per convertir-se en lectures per a l'ensenyament. Enric Valor no va escriure les *Rondalles valencianes* pensant en infants, sinó en adults. Ara, però, se'n fan

edicions il·lustrades a València, en Gregal. Com se'n fan d'altres recopiladors en PAM o El Mèdol, al Principat, i en Moll, a Mallorca. Molts autors s'adonen que publiquen obres segons les pautes de Rodari. *El savi rei boig*, d'Empar de Lanuza (Premi Folch i Torres 1968), n'és l'obra més reeixida. Amb pròleg d'Enric Valor, aspira a «crear històries noves a partir d'històries novel·les». Al País Valencià, segueixen aquest model Carles Cano, Enric Lluch o Empar de Lanuza.

La rondalla com a model narratiu va perdent embranzida a mesura que avancen els anys. En total, només al País Valencià, hi ha publicats més de trenta reculls de rondalles aptes per a la lectura escolar (a banda, els estudis i aplecs més filològics). La literatura infantil es diversifica, amb tendències per a tots els gustos. Cap als anys noranta, comença un fenomen insòlit. El món rural, caliu de la cultura popular, entra en crisi definitiva. S'acaba, físicament, l'última generació de iaies rondallaires. S'intensifica el procés de recopilació, estudi i divulgació de material rondallístic com no s'havia vist fins aleshores. Després de les trenta-sis *Rondalles valencianes*, de Valor, només dos autors es van interessar per conti-

nuar la recerca. Ximo G. Caturla publica les *Rondalles de l'Alacantí* i les *Rondalles del Baix Vinalopó*. I Ferran Bataller va oferint a poc a poc una sèrie d'estudis i materials interessantíssims. Però poca cosa més. A partir dels noranta, es multipliquen les recopilacions de rondalles. Com si s'haguera donat la veu d'alarma. Com si el que no se salvava de les urpes del temps es perdria per sempre. Apareixen autors com Jordi Raül Verdú, amb més de 250 rondalles arreplegades i publicades en reculls —*Això era una volta, Una nit prop del foc, Contalles de iaies i iaies...*— i en contes infantils independents, i Joan Borja, amb *Llegendes del sud*. Es consolida una línia d'acció etnopoètica que combina investigació i divulgació. Les *Llegendes valencianes* de Víctor Labrado posen el punt de mira en la divulgació no solament de les trames, sinó també dels personatges de la mitologia popular valenciana; fenòmens musicals com Dani Miquel popularitzen l'univers rondallístic amb les cançons de *Musiqueries* o els espanyolismes de *La Maria no té por...*

I no obstant això, faltava un pas més. Les rondalles són orals, per escrit perden la gràcia. Calia mudar-les i presentar-les de nou al públic. Als anys noranta, ben pocs s'atreuen a contar oralment. Llorenç Giménez, Carles Cano, Rodamons Teatre... El segle XXI, i en especial, l'última dècada, han experimentat un auge de la narració oral. Animacions lectores a escoles i biblioteques, rutes de contacontes com a motor de dinamització turística i cultural, festivals de narració oral... Hi ha una generació de contacontes que suma espenta i qualitat: Almudena Francés, Tània Muñoz, Eva Andújar, Blai Senabre, el Gran Jordiet, Sílvia Colomer, Domingo Chinchilla, Lluís Abad... Narradors que combinen tota classe d'històries i que saben fer brillar les nostres rondalles amb la màgia de les paraules.

Revista cultural amb reportatges i entrevistes sobre els diferents municipis que formen part de la comarca de l'Horta Nord, al País Valencià. També conté una agenda amb els esdeveniments més destacats de la zona. El primer número d'*Espai Carraixet* va eixir al carrer en març de 2018 amb uns principis i objectius clars: ser un mitjà de comunicació de qualitat íntegrament en valencià que ajudés a articular el territori a través de la difusió de la cultura. Dirigida per Núria Garcia i Eduard Ramírez, *Espai Carraixet* és un espai de reivindicació d'un mode de vida, d'unes tradicions locals pròpies, d'una sensibilitat artística variada i d'unes relacions humanes habitualment molt properes. Espais peculiars, gastronomia, literatura, música i cinema són alguns dels temes que es poden trobar a les seues pàgines i al web: <http://www.espaicarraixet.es/>. La publicació, editada per Alamida Periodisme i Comunicació, és distribuïda gratuïtament per tots els pobles de l'Horta Nord.

Concret: Economia i pensament

Concret és una revista que neix amb el doble objectiu d'estimular l'estudi i difondre els resultats d'aquelles recerques que tenen en l'Arc Mediterrani el seu marc de referència. Editada per Tres i Quatre i l'Institut Ignasi Villalonga d'Economia i Empresa, té com a director Antoni Serra Ramoneda. Els

Revista de revistes

continguts estan dividits en dos grans apartats: «Economia» i «Pensament». En aquest primer número hi col·laboren Josep Acebillo, Oriol Amat, Jordi Bayona, Andrei Boar, Josep Vicent Boira, Albert Botran, Gabriel Bracons, Joan B. Casas, Eulàlia Duran, Andreu Domingo, Nicole Kalemba, Maria Lacueva, Carolina Luis, Antoni Martí Monterde, Gustau Muñoz, Luz Parrondo, Damià Pons, Antoni Rico, Elies Seguí, Antoni Serra Ramoneda, Violeta Tena i Joan Manuel Tresserras.

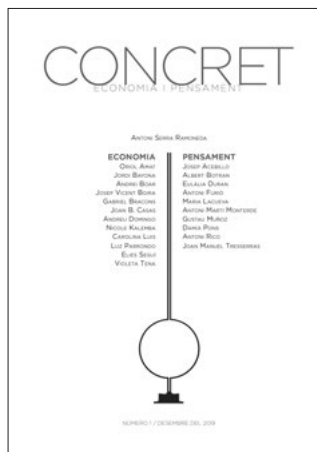
Mirall

Una publicació mensual d'origen polícticultural que aposta pel periodisme sense pressa, per l'anàlisi de l'actualitat, lluny de la immediatesa que impera en el món de la comunicació. El projecte és una evolució del diari universitari *IntocableDigital.cat*, fundat per Joan Solé. Com el nom del projecte indica, *Mirall* pretén oferir un missatge obert que reflecteixi la varietat d'opinions sobre una mateixa qüestió. El

caràcter fundacional de la revista, català sense justificació, progressista i inclusiu, no és cap condició editorial. L'esperit crític i la contraposició de postures fan que la publicació ofereixi debats intensos entre els columnistes i els lectors de lectura totalment oposada. La revista afirma creure en la joventut i la regeneració de l'art català. En definitiva, aquesta publicació és la materialització d'un projecte polícticultural que promociona noves veus del món cultural i periodístic.

Revista de Catalunya

El número 308 de la revista, corresponent al darrer trimestre de l'any 2019, inclou el dossier «Processos d'independència i consciència d'estat», a càrrec de Ferran Requejo i Marc Sanjaume. També inclou la transcripció de la taula rodona «L'art contemporani a debat», que va tenir lloc a la Fundació Joan Brossa i que va comptar amb la participació de Ricard Mas, Vicenç Altaió, Marko Daniel, Antònia Maria Perelló i Pepe Serra. Frederic Ribas hi aporta l'article «Tres visites singulars a Montserrat»; Marina Porras escriu sobre «Francesc Trabal i nosaltres»; Rosa M. Martínez, al voltant de «Shakespeare, alquimista del llenguatge», i Alfons Almendros, sobre «Cambó i la viabilitat econòmica d'una Catalunya independent». Agustí Pons, actual director de la publicació, titula l'editorial corresponent a aquest exemplar: «I després de la sentència, què?».

Aquestes pàgines de novetats bibliogràfiques són patrocinades pel Servei de Política Lingüística de la Universitat de València

ADESIARA EDITORIAL

Svevo, Italo: *La història del bon vell i la bonica joveneta*, traducció de Marina Laboreo Roig, 74 pàgs.

Zola, Émile: *La taverna*, traducció de Carles Llorach-Freixes, 552 pàgs.

ANGLE EDITORIAL

Macfarlane, Robert: *Sota terra*, traducció d'Alexandre Gombau, 544 pàgs.

Missiroli, Marco: *Fidelitat*, traducció d'Alba Dedeu, 288 pàgs.

Perich, El: *Un abric verd penicil·lina*, 136 pàgs.

ARA LLIBRES

Casas, Ferran; Pruna, Gerard; Martínez Amat, Marc; Tomàs, Neus; A.-Etxearte, Odei; Mateos, Roger: *Tota la veritat*, 384 pàgs.

Marimon, Sílvia; Solé, Queral: *La dictadura de pedra*, 160 pàgs.

BALANDRA EDICIONS

Ricart, Raquel: *El temps de cada cosa*, 320 pàgs.

Serrano, Rosa: *Les petjades del temps: Memòries*, 200 pàgs.

CLUB EDITOR

Puixkin, Aleksandr: *Eugeni Oneguín*, traducció d'Arnau Barios, 320 pàgs.

Sales, Joan: *El vent de la nit*, 320 pàgs.

COLUMNA EDICIONS

Cercas, Javier: *Terra Alta*, 384 pàgs.

COSSETÀNIA EDICIONS

Correig, Teresa M.; Nogués, Joaquim M.: *Guia de punts d'interès geològic de Catalunya*, 176 pàgs.

Gordó, Laura: *La noia de les ovelles pigallades*, 144 pàgs.

Herce, Enric: *Sofregit*, 160 pàgs.

EDICIONS BROMERA

Escartí, Vicent Josep: *El mas de les ànimes*, 232 pàgs.

Franco, Josep: *Els hereus de la derrota*, 248 pàgs.

Lemaitre, Pierre: *Els colors de l'incendi*, traducció d'Albert Pejó, 456 pàgs.

Moncho, Jesús: *La taverna del Negre*, 232 pàgs.

EDICIONS DEL BUC

Gas, Anna: *Llengua d'àntrax*, 62 pàgs.

EDICIONS DEL BULLENT

Andrés i Serer, Joan Elies: *Tot és una llarga nit*, 176 pàgs.

Codoñer, Àngels; Fos, Simón: *Les plantes del nostre entorn: Flora silvestre de Paiporta*, 208 pàgs.

Picó Carbonell, Liris: *Ventalls de paper*, 136 pàgs.

EDICIONS DEL PERISCOPI

Plath, Sylvia: *La campana de vidre*, traducció de Marta Pera, 312 pàgs.

Rooney, Sally: *Gent normal*, traducció d'Ernest Riera, 304 pàgs.

Winterson, Jeanette: *Frankissstein*, traducció de Dolors Udina, 368 pàgs.

EDICIONS SALDONAR

Ash, Alec: *Senyals de llum*, 384 pàgs.

Olesa, Elena: *Rabassa morta*, 128 pàgs.

Sidera, Alba: *Feixisme persistent*, 288 pàgs.

EDITORIAL AFERS

Álvaro, Francesc-Marc; Sabata, Mònica (eds.): *Víctor Alba. El cronista revoltat*, 242 pàgs.

Ucelay-Da Cal, Enric; Pich, Josep; González, Arnau (eds.): *L'aparença d'un poder propi: La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*, 334 pàgs.

Ferragud, Carmel: *Una ciutat medieval en cerca de la salut (Xàtiva, 1250-1500)*, 200 pàgs.

Garcia-Oliver, Ferran: *Els murs fràgils dels calls: Jueus i jueves dels Països Catalans*, 376 pàgs.

Muñoz, Gustau: *La vida dels llibres*, 238 pàgs.

Pubill Brugués, Joan: *Populisme en l'extrema dreta al segle XX*, «Afers», XXXIV:94 (2019), 480 pàgs.

EDICIONS DE 1984

Garolera, Narcís: *Galeries del record: Memòries d'un filòleg*, 624 pàgs.

EDICIONS 96

Álamo García, Manel: *Benvingut, Excel·lència*, 200 pàgs.

Llopis, Carles: *Simetria imperfecta*, 20 pàgs.

Świrszczyńska, Anna: *El llapis amb què escric*, traducció de Josep-Antoni Ysern Lagarda, 302 pàgs.

EL GALL EDITOR

Gomis Sintés, Aina: *Les hores seques*, 92 pàgs.

Pons Cortès, Antoni: *La Catedral de Mallorca i la Consuetud antiga d'animals*, 298 pàgs.

Serrahima, Xavier: *La vida que no vam viure*, 466 pàgs.

L'AVENÇ

Castellet, Josep M.; Ferrater Mora, Josep; Fuster, Joan; Molas, Joaquim; Porcel, Baltasar: *Debat sobre [la] cultura catalana*, 176 pàgs.

LLETRA IMPRESA EDICIONS

Gomar, Rafa: *Vidres en la moqueta*, 212 pàgs.

Muñoz, Gustau: *Corrents de fons: Cultura, societat, política*, 258 pàgs.

METEORA EDITORIAL

Díez Carmona, Javier: *Correr a ciegas*, 288 pàgs.

Rafart, Claustr: *Los paisajes de la Barcelona de Picasso*, 216 pàgs.

PERIFÈRIC EDICIONS

Bou Jorba, Anna: *El cirurgià de màscares*, 70 pàgs.

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Diversos autors: *¿A quién pertenecen los muertos? Su memoria y descanso en la literatura*, 430 pàgs.

Diversos autors: *Naufragis*, 166 pàgs.

Diversos autors: *Educación y enseñar desde la traducción: estado de la cuestión y evolución diacrónica*, 430 pàgs.

Diversos autors: *Guía práctica para la implantación del reporting no financiero*, 78 pàgs.

Mètode 103, Formes infinites, 112 pàgs.

Pasajes 58. Intelectuales y comprometidos en la época contemporánea, 182 pàgs.

Diversos autors: *Rebeca Plana: Riu*, 116 pàgs.

Abdulali, Sohaila: *De qué hablamos cuando hablamos de violación*, 264 pàgs.

Baydal Sala, Vicent; Ruiz Domingo, Lledó (eds.): *Els llibres de Consells de la vila de Castelló V*, 580 pàgs.

Benito Goerlich, Daniel: *La taula de la Mare de Déu de la Sapiència de la Universitat de València*, 262 pàgs.

Borrero Moro, Cristóbal J.: *Claves en el sistema europeo de protección del contenido de los derechos fundamentales*, 312 pàgs.

Cabedo Nebot, Adrián; Hidalgo Navarro, Antonio (eds.): *Pragmática del español hablado. Hacia nuevos horizontes*, 546 pàgs.

Canovaca de la Fuente, Enrique: *El periodismo digital amb valor*, 208 pàgs.

Durán Heras, María Ángeles: *La riqueza invisible del cuidado*, 524 pàgs.

Fuertes Muñoz, Carlos: *Dones i repressió franquista*, 160 pàgs.

Hamlin, Cinthia María: *Traducción, humanismo y propaganda monárquica*, 388 pàgs.

Martín Cubas, Joaquín; Soria Olivas, Emilio (coords.): *Innovación e inteligencia artificial al servicio del desarrollo rural*, 194 pàgs.

Mauri Aucejo, Adela (coord.): *Valències: Joga i formula*, 48 pàgs.

Méndez Gutiérrez del Valle, Ricardo: *Ciudades en venta*, 322 pàgs.

Monleón Pradas, Mau: *#Equal Work Equal Rights*, 128 pàgs.

Montesinos Gilbert, Antonio: *El fruto de la vida diversa*, 370 pàgs.

Mota Muñoz, José Fernando: *¡Viva Cataluña española!*, 462 pàgs.

Mut Montalvè, Elena: *El activismo de las refugiadas políticas colombianas*, 64 pàgs.

Niewiadomska-Flis, Urszula: *Ex Centric Souths*, 240 pàgs.

Royo Pérez, Vicent; Garcia Edo, Vicent (eds.): *Els llibres de Consells de la vila de Castelló IV*, 354 pàgs.

Sales Dasí, Emilio: *Blasco Ibáñez en Norteamérica*, 310 pàgs.

Silvestre Vañó, Ricard: *L'art mou molt a pensar: Diàlegs de prop i lluny des de la llibertat, la identitat i la independència*, 100 pàgs.

Tomàs Martínez, Alexandre: *De vino y Sefué*, 52 pàgs.

Ruiz de Samaniego, Alberto: *Paradís del somnàmbul: D Miguel Borrego*, 100 pàgs.

García Forner, Anna (ed.): *Colecciones de Historia Natural de la Universitat de València*, 162 pàgs.

RAIG VERD EDITORIAL

Levi, Simona i et al.: *#FakeYou*, 224 pàgs.

Smith, Ali: *Tardor*, traducció de Dolors Udina, 240 pàgs.

SEMBRA LLIBRES

Fleming, Anne: *La cabra*, traducció de Ferran Ràfols, 120 pàgs.

Ramos Tolosa, Jorge: *Palestina: Una història essencial*, 144 pàgs.

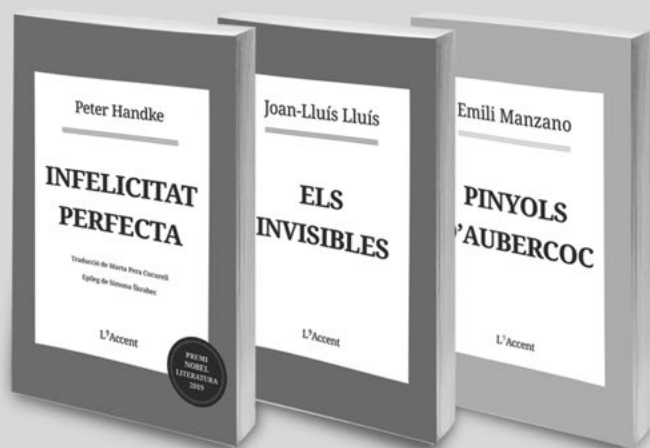
Rodari, Gianni: *Les aventures d'En cebeta*, traducció d'Àlvar Valls, 140 pàgs.

TRES I QUATRE EDICIONS

Igual Febrer, Josep: *L'eternitat enamorada. Notes d'un diari, 2016-2017*, 318 pàgs

Martí Monterde, Antoni: *París, Madrid, Nova York? Les ciutats de lluny de Josep Pla*, 178 pàgs.

L'AVENÇ INICIA UNA NOVA COL·LECCIÓ: L'ACCENT

L'Accent és una col·lecció de llibres de narrativa, en format breu i mida petita, tant d'autors catalans com de textos traduïts, que comparteixen la característica d'estar escrits en primera persona i tenir un caire memorialístic.

La col·lecció s'inicia amb la sortida de tres títols:

- Peter Handke, *Infelicitat perfecta*
- Joan-Lluís Lluís, *Els invisibles*
- Emili Manzano, *Pinyols d'aubercoc*

Presentació
dimecres 25 de
març en una festa
a la llibreria
La Memòria
a les 19h.

www.elsllibresdelavenc.cat

A la venda el 5 de març

No hi ha bocí de terra que no amague alguna cosa formidable

Des que al setembre de 2019 es va presentar en societat *L'esperit del temps* (Proa, 2019), de Martí Domínguez, la novel·la ha focalitzat l'atenció de crítica i de lectors. La qual cosa, no cal dir, fa justícia a l'obra, al tema profund que tracta, a l'ambició literària del seu autor. I tot plegat reconforta, honestament, en una època en què el silenci i la invisibilitat són el destí al qual s'abocuen la immensa majoria de títols que s'editen en català. Però el cas és que Martí Domínguez havia publicat, només deu mesos abans, un llibre esplèndid titulat *Històries naturals* que, a parer meu, ha passat massa desapercebut entre el públic lector.

El volum, en una bella edició il·lustrada per Perico Pastor, recull, fonamentalment, articles que fa anys havien estat publicats a la revista *El Temps*. Cent vint-i-cinc en total, escrits per algú que s'autodefineix des de les pàgines del pròleg com un «lletraferit de la natura» en qui convergeixen «totes les forces del meu enteniment i totes les emocions del meu cor». Crec que amb això ens acostem bastant a la personalitat distintiva d'un llibre com *Històries naturals*.

Sospite que el seu caràcter miscel·lani hi ha pogut actuar com a dissuasiu de cara als lectors. I, tanmateix, aquest és un dels atractius del llibre: l'estructural, el que permet una lectura que es pot anar *pausant* d'article en article i que ens ofereix una diversitat de peces individualitzades, com si estiguérem davant de relats d'escriptura condensada i autònoma, i alhora entrelaçats fins a ordir un tot fascinant on els apunts naturalístics conviuen amb referències al món de l'art, de la literatura, de l'etnobotànica i fins i tot amb curiositats lexicogràfiques o etimològiques. On, en resum, des de la primera pàgina queda clar que natura i cultura són una mateixa i indestriable realitat.

Martí Domínguez és biòleg de formació, especialitzat en lepidòpters, per cert. No debades, a *Històries naturals*

trobem uns quants articles dedicats a papallones, alguns dels quals recreen, des de la més bella prosa literària de caràcter autobiogràfic, episodis i descobriments relacionats amb aquests éssers alats que són relatats amb una admiració i amb una passió encomanadisses. Pareu atenció, per exemple, a «Botja de cucs» o «Parla, *Cymbalophora!*». Però recordeu també l'autor enamorat dels lepidòpters quan llegiu *L'esperit del temps* i arribeu, quasi al final, a una escena en què el protagonista, en una situació extrema rica en simbologia, es troba cara a cara amb una papallona.

Aquest biòleg especialitzat en lepidòpters és, a més de director de la revista *Mètode*, dedicada a la divulgació científica, un humanista, coneixedor i admirador dels escriptors il·lustrats francesos. Potser per totes aquestes inquietuds intel·lectuals, a *Històries naturals* tampoc no falten moments on l'autor trau punta al seu caràcter inconformista, bel·ligerant i crític envers els temps actuals, on s'han comès vertaders atemptats contra el medi ambient. Des del mateix pròleg ja esmentat, on llegim aquesta denúncia amarga no exempta, per desgràcia, de fonament: «El naturalista, en aquests temps tan salvatges de destrucció del territori i del paisatge, és un home proscrit, un exiliat, un nyicris, un home sense autoritat. Com també s'esdevé, és clar, amb el conjunt dels escriptors. Per tant, i deixeu-me aquesta llicència, "escriure sobre la natura" és reincidir en el mal, és recaure, i per partida doble, en l'exili i en la sensació de no comptar per a gairebé res.»

Martí Domínguez
Històries naturals
Pòrtic Edicions, Barcelona, 2018
352 pàgs.

Tampoc no en surt indemne el gremi dels escriptors, i menys encara dels poetes, ai!, que són objecte en més d'una ocasió d'un retret que, al meu parer, se circumscriuria a algun període determinat i admetria, en l'actualitat, molts matisos: «La gent no es fixa en la prodigiosa diversitat de la vida. Tampoc els poetes, que de mica en mica, per raons inescrutables, han anat abandonant els escenaris rurals pels urbans, i la seua poesia apareix tollida [mancada, privada] d'elements naturals i, quan hi són, aquests elements, resulten falsos, postissos, contradictoris i pedants.» Una recança que recorre tot el capítol titulat «Com n'eren, de boniques, les papallones nocturnes».

A *Històries naturals*, la informació etnogràfica de vivor popular es combina amb referències poètiques i amb pensaments filosòfics. És el cas d'un dels articles, probablement, més redons en aquest sentit, «Rilke i la rosa», on un roser silvestre, o gavarrera, remet al poeta Antonio Cabrera i al seu poema «Al rojo escaramujo», un fruit que, de tan astringent, es coneix popularment amb el nom de *tapaculs*. I d'aquest exemple etnobotànic del roser a un altre de més exquisit —almenys pel que fa a lirisme—, el que vetlla la tomba de Rilke al cementeri de Rarogne, que, al seu torn, propicia la conclusió existencial següent: «Un roser que de segur li parla de la pura contradicció que és la vida: canina i formosa.»

I encara caldria associar a Martí Domínguez una condició sense la qual, senzillament, aquest llibre no existiria: la de l'observador atent i pacient, el que es meravella davant del misteri de la vida i comparteix amb els altres aquesta meravella per escrit, devocionalment. Llegiu: «Aquella botja de cucs del turó estèril criava una de les papallones més belles de la Mediterrània. Lliçons com aquesta em varen fer entendre que no hi ha bocí de terra que no amague alguna cosa formidable.» Amb això, ras i curt, està tot dit.

Una de les figures femenines preferides pels surrealistes és la de la dona-nena, un ésser que escapa (encara) al condicionament social i cultural tant de la dona com de l'home. Gisèle Prassinos (1920-2015) sembla encarnar aquesta fantasia, ja que va començar a practicar l'escriptura «automàtica» a l'edat de catorze anys, suposadament de manera «espontània». El grup surrealista la va adoptar com una prova vivent de les seves teories. El primer recull de Prassinos, *La sauterelle arthritique (La llagosta artrítica)*, 1935), publicat als quinze anys, el seguiran altres volums de poemes i contes, apadrinats per André Breton i Paul Éluard. L'escriptura de Prassinos es caracteritza per un sentit de l'humor peculiar, que fa palesa una clara ironia respecte al seu propi paper entre els surrealistes, el de «nena prodigi». Així, escriu: «Una mona en barnús es divertia fent cabussades, sabent que la miraven.» Finalment, va deixar el grup surrealista el 1939.

Escriptores surrealistes (3)

La dona-nena i la dona boja

La figura de la dona boja també és molt present en el surrealisme, i remet a una fantasia similar a la de la dona-nena, la d'un ésser que es troba a l'exterior de la cultura per un motiu natural, sigui l'edat, sigui la manca de raó que s'atribueix tradicionalment a les dones. L'experiència de la follia apareix en els escrits d'autores surrealistes, com ara *En bas*, de Leonora Carrington (1917-2011). Si l'obra descriu els seus deliris i somnis durant un tractament psiquiàtric forçat per la seva família (que veia amb mals ulls les companyies de la noia), hi destaca la fluïdesa de les identificacions de la

protagonista: és alhora un ésser androgin, la lluna, l'Esperit Sant, una gitana, una acròbata, Leonora Carrington i «una dona». El seu jo oficial és, doncs, només una possibilitat entre moltes altres existències, animades i inanimades.

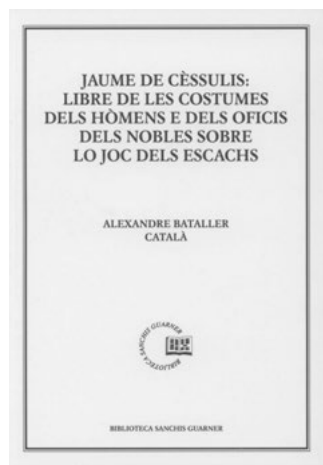
Aquestes visions apareixeran després a les seves pintures, sobretot a partir del seu exili a Mèxic als anys quaranta. L'univers surreal que crea li serveix per evadir-se de la gàbia que significa, per a ella, l'assignació a un gènere i una classe social que repudia. Leonora Carrington, que també va escriure contes i obres de teatre en francès, espanyol i anglès, és coneguda per l'estret lligam amical i artístic que la va unir a la pintora Remedios Varo (1908-1963), fet que desmenteix de pas l'estereotip que diu que no hi ha amistats entre les dones artistes o escriptores, sinó només relacions de rivalitat.

Marta Segarra

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA

L'episcopologi valencià de Gregori Ivanyes (segle XVI)
Emilio Callado, María Milagros Cárcel, Joaquim Martí i Vicente Pons

Jaume de Cèssulis: Libre de les costumes dels hòmens e dels oficis dels nobles sobre lo joc dels escachs
Alexandre Bataller Català

Caplletra, 67
Tardor, 2019 / Monogràfic sobre «Early Modern Women's Writing: More Texts and Contexts»

Puc donar fe que Gustau Muñoz es troba en bon estat de salut física, i fins i tot, diria que en plenitud intel·lectual. Ho dic així per aquelles sospites que podria suscitar el fet que Muñoz haja publicat dos llibres en qüestió de sis mesos i en tinga un altre a punt de veure la llum. Ocorre, almenys en aquest cas, que l'autor —i ho diu ell mateix— té pressa per escriure i per viure. Per tant, queda descartat tot afany com a conseqüència de cap declivi anunciat, i m'arriscaria a afirmar que, més aviat, aquesta abundància és producte de nombroses inquietuds. A banda d'un compromís cívic exigent i d'un tarannà impulsiu i feiner que el du a escriure amb gran clarividència i sensatesa a un ritme que fa feradat i causa, segons com, admiració i enveges.

Esclarits certs dubtes al respecte, és innegable que, arribat a un moment vital, el vertigen dels dies et deu enxampar, mentre toca dir adeu a companys i companyes de trajectòria vital, amics íntims i germans. Pense ara també en els dietaris *Un estiu*, de Francesc Parcerisas, o *Diario último*, d'Ignacio Carrión, de qui Muñoz parla en *El vertigen dels dies*: «La posteritat del dietarista insomne». Un llibre, ara en forma de dietari, amb més implicació personal que en altres ocasions, on Muñoz ha teixit una xarxa molt ben embastada de reflexions polítiques i culturals lligades a l'actualitat i a nombroses lectures, i on ha desgranat la memòria amb una intensitat especial, amb «la rememoració dels escenaris on hi vam ser o per on hi vam passar», com ell mateix escriu.

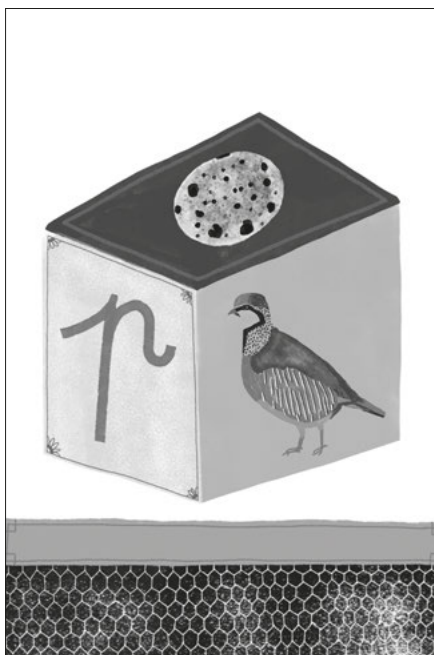
Aquests «escenaris de la memòria», que en deia Josep Maria Castellet, són la matèria primera d'*El vertigen dels dies*, «explosius de la memòria, soterrats o sembrats, com en un camp de mines, que poden esclatar o no», com escriuria Josep Iborra a propòsit de recordar. I ausades que esclaten. Records, inquietuds i connexions hi viatgen incansablement, des de la infantesa i la joventut més remota en textos —magnífics— com ara «Una història familiar» fins a una joventut de maduresa avançada en «Aquell primer curs d'Econòmiques, el 1968» o «Un any a Barcelona». D'altres vegades són evocacions i reflexions que fan balanç d'un temps i d'amistats viscudes, algunes de les quals formen un retrat sentit de personalitats clau en el

Gustau Muñoz, els escenaris de la memòria

Gustau Muñoz
El vertigen dels dies:
Notes per a un dietari
L'Avenç, Barcelona, 2019
232 pàgs.

món de la política i la cultura: «Carmen Alborch i la *joie de vivre*», «Evocació de Doro Balaguer» o «Les vides d'Ernest Lluch»; i en altres moments, hi trobem pensaments que destapen profunditats humanes i radiografies polítiques impagables a través d'enyors subtils, com és el cas d'«Una sensació recurrent d'estranyesa —però sense exagerar».

Una volta més, heus ací un escriptor que no gasta por ni inhibició a l'hora de retre comptes o de llançar amb agudesia certes veritats i provocacions, tocs d'atenció que despullen l'estat de la qüestió, com ara quan hi subratlla certa mandra intel·lectual i poca visió en els nostres investigadors. És el cas de les entrades «La posteritat del dietarista insomne» o «Un llibre d'articles».

Potser és una llicència de l'edat, aquesta d'esperonar el personal a posar-se les piles; jo apostaria, més aviat, que és el tarannà de Gustau Muñoz, temperamental i temperat alhora, o potser ambdues coses. En tot cas, trobe fascinant com a lectora la descàrrega elèctrica que aquest autor genera en pensar, recordar i escriure, i la claredat i energia amb què exposa els fets i les idees, entrelaçant-los de manera imprevisible per a dir les coses que ningú no diria mai o, simplement, dir-les pel seu nom.

Aquesta fermesa i força en la forma i en el fons —unida a una clarividència analítica excepcional i una facilitat fascinant per tal de connectar la vida amb els llibres i els llibres amb la vida— genera un còctel que, de vegades, és quasi Molotov —els explosius de la memòria, que en deia Iborra—, i que col·loquen l'autor —com a bon còctel— en una posició privilegiada i arriscada: la d'un intel·lectual que reajusta, denuncia i reclama, sense autocensures ni faltes complaences, com una veu a la plaça pública, en el sentit de Marc Bloch. Tot un agitador de cervells, capaç de sacsejar certes passivitats i pessimismes perillósament incrustats en la societat valenciana.

Continuador de Fuster —que no simplement seguidor—, Gustau Muñoz, a qui quasi res humana, cultural, polític ni social no resulta aliè, és un punt de referència, un pilar sòlid en el pensament i la cultura del nostre país, i més enllà. «Sense ell», ha dit Antoni Martí Monterde, «no s'entén l'evolució de l'assaig català dels darrers anys.» Per això, els seus escrits suposen un material de consulta i relectura de primera mà.

En definitiva, *El vertigen dels dies* és un llibre que suma i resta, que fa balanç i planteja reptes, que destil·la cert vertigen, però, sobretot, que proposa aspiracions contundents amb un to vitalista, perquè «sense aspiracions radicals, una societat, un país, es torna conformista i malenconiós, i cedeix massa fàcil a l'oprobri de la força major». Res més lluny de les expectatives d'aquest llibre, on imagine que l'autor agafa aire per a continuar immers en aquest «espectacle —a estones grotesc, a estones sublim, quasi sempre tràgic— que anomenem vida».

Ribera-Heras o de l'admiració

Parlem d'admiració com l'entenien els clàssics. Un torrent desbordant de coneixement i passió lligat a la visió d'un contemporani en deute amb un dels grans del Barroc i de la pintura universal, Josep de Ribera, conegut com l'Spagnoletto.

Sempre és suggestiu i engrescador relacionar l'art amb l'educació, amb la pedagogia. I l'admiració hi té molt a veure. Els valors que aquesta implica són els que Artur Heras busca per a si mateix. Amb aquest procés d'investigació, Heras queda atrapat per l'admiració i aquesta comença a experimentar-se quan són admirats aquells que millor semblen encarnar-la. Els clàssics ja ho deien, que la mateixa simpatia que ens inclina a admirar ens demana també arribar a ser admirables, perquè seria absurd aprovar allò que és excel·lent en l'altre sense voler-ho de seguida per a un mateix. Dit d'una altra manera, eixa educació de la qual parlem consistiria a suscitar interessos nascuts de l'emoció: una emoció que de segur que també compartiria Ribera envers Heras.

Ens trobem davant d'un dietari gràfic, barreja de quadern de dibuix, de dietari personal i de compilació d'apunts sobre trets biogràfics i també sobre algunes de les obres més importants del pintor del Barroc, entre altres coses. Aquesta curiosa i interessant proposta traspua estima, admiració i respecte. D'acord amb això, podem adonar-nos de tota la capacitat que posseeix l'escriptura, com a expressió creativa, per a sublimar, ja que l'art i la vida són indistingibles.

El dietari, i més aquest del qual parlem, té un doble interès per al lector. Per una banda, comptem amb el registre d'esdeveniments que solen ser d'ús privat i que quan es fan públics s'emmarquen dintre del gènere literari autobiogràfic. 95 dies que voldríem que en foren més. I d'altra banda, el dietari compta amb un interès afegit, ja que es tracta d'un diàleg íntim i imaginari amb una figura de la importància de Josep de Ribera, amb qui l'autor comparteix no sols el fet d'haver nascut a Xàtiva, sinó també les complicitats i inquietuds eternes de la creativitat i l'expressió artística.

Artur Heras
Ribera i jo: Un diari
Institució Alfons el Magnànim - Centre
Valencià d'Estudis i d'Investigació,
València, 2019
98 pàgs.

No ens hem d'amagar a l'hora de descriure aquesta obra com una manifestació literària de primer ordre on trobem tots els temes recurrents de la literatura: l'amor, la mort, el pas del temps, la soledat i molts altres. La literatura com a traducció d'un mateix, ja que ací Heras, a través de 95 dies, ens regala un retrat fidel i acurat de la condició humana; però també ens trobem amb un manual artístic, un quadern de viatges, un cant poètic a les grans qüestions universals, una anàlisi arquitectònica o una descripció detallada i apassionant de diferents obres cabdals de la història de l'art. Com més t'endinses en la lectura, més sorprenen la capacitat i el coneixement de l'escriptor i artista, de manera que sols esperes llegir la pròxima pàgina o contemplar la il·lustració següent.

Isidoro Valcárcel Medina comenta que l'artista inventa la seua pròpia meta i després proposa o planifica la manera d'arribar-hi. Una visió romàntica i idealista, però amb la qual crea una contradicció: què hi ha per damunt, el guany en si, la meta o l'esforç per aconseguir-la? Una bona pregunta que també nosaltres podríem plantejar als dos genis, a Ribera i a Heras; o, per què no, se la poden contestar cada lectora i lector després de llegir aquestes pàgines farcides d'acció, de vitalitat i d'art. Es fa art mentre s'està en acció. L'art, afegint un graó més, commociona, i tant que commociona! Com no ha de ser l'acció un element constitutiu de tota creació artística? Un autor, un creador, un artista, sempre es troba en permanent diàleg amb els seus coetanis i amb els seus predecessors —i, per descomptat, rememorant el poema de Luis Cernuda «A un poeta futuro», amb els que vindran. Però no ens equivoquem, no es pot ser autor sense responsabilitat. Qui coneix i ha seguit l'obra d'Heras sap que és artífex i autor d'una obra amb veu pròpia. Hannah Arendt diferencia entre autor i artífex. Aquest últim és el constructor —l'artesà, hi podríem afegir—, mentre que *actor* és el verdader autor de l'obra, en el sentit de fundador, i d'aquesta manera es converteix en un augmentador del món. Ambdues coses les representa Artur Heras i, per aquest motiu, queda legitimat per a mantenir eixe diàleg fictici amb un altre *actor*, Ribera.

Una altra lectura, igual d'intensa i atractiva, és la que cal fer amb les nombroses il·lustracions que l'artista posa al nostre abast per a fer més grata, si més no, la lectura, com una bona banda sonora d'una bona pel·lícula. I encara més, ens ofereix una oportunitat fascinant per a gaudir de la música, de la poesia, del cinema, de la fotografia, d'amistats i complicitats, de múltiples experiències i curiositats, d'art i tècniques artístiques..., en definitiva, de vida.

Com es llig a la contraportada del llibre: «Aquest és el quadern de bitàcola d'un viatge inusual i fascinant.»

Salvador Ferrer Alemany

És un poema extens. Gairebé podria ser un poema inacabable. Diria que si no hagués llegit la Louise Dupré, i si no hagués llegit concretament *Més amunt que les flames*, no hauria entès que també creació és confegir el text, l'escriptura, el discurs, més enllà d'un format de gènere concret, i a partir de la transversalitat en la forma del pensament. El poema de Dupré és una narració tràgica, una veu que manega amb gran domini el treball de les imatges com per mostrar-nos, des d'una posició que interpel·la directament aquesta època, la paradoxa de les pulsions essencials de l'existència —Eros i Tànatos— en un ball de confrontacions i resistència, d'equilibri i retroalimentació.

D'una banda, la mare que bressola el fill, que el nodreix; d'altra banda, el fill com a metonímia dels fills de la història, de la humanitat naixent a un panorama de guerres, pobresa i sofriment, amb l'Holocaust com a centre neuràlgic de les imatges. Aquesta tendresa i violència alhora, que al llarg del poema entren en contacte de manera íntima, corporitzades en el fill noutat, és doblement colpidora: el paral·lelisme tan salvatge establert entre el fet d'infantar i tenir-ne cura, i la massacre dels camps de concentració. La dona del poema és conscient que el fill innocent que creix en la calma i la seguretat d'un refugi benestant té la mateixa fam i les mateixes necessitats que els fills d'Auschwitz i Birkenau. Trio Louise Dupré perquè la seva poesia és metamòrfica, punyent sempre en la seva coherència discursiva i referencial, perquè ens apropa allò que és corporal, de vegades arquetípic, de manera actualíssima. Trio Dupré perquè l'emoció és part fonamental en la trobada del lector amb el text, i ella és profundament colpidora, perquè té capacitat transformadora de la forma, perquè demostra com la literatura, la poesia, també és un espai d'evolució, canvi i moviment.

comme ces enfants
sur les photos de Birkenau

croquées juste avant l'arrachement

leurs cris crevés
qui hantent encore
les champs

tel un vent revenu
de la mort

derrière la honte
il y a aussi des mères
au cœur éclaté

le cœur n'est pas une abstraction

le cœur est une mécanique
muette, une corne
d'abondance

où l'on recueille
la douleur.

com aquells infants
de les fotos de Birkenau

captades just abans d'ésser arrabassats

i els seus crits ofegats
que encara rondan
pels camps

com un vent que tornés
de la mort

darrere la vergonya
també hi ha mares
amb el cor esberlat

el cor no és una abstracció

el cor és una mecànica
muda, un corn
de l'abundància

on recollim
el dolor

De *Més amunt que les flames*

Traducció de Lídia Anoll. Cafè Central, Vic, 2016.

CENTRE CULTURAL

LA NÀU

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

EXPOSICIONS

TEATRE

MÚSICA

CONFERÈNCIES

BIBLIOTECA

CINEMA

TENDA **enda!**

CAFETERIA

ENTRADA GRATUÏTA

Carrer Universitat 2,

46003, València

dilluns-dissabte 08-21h.

diumenges 10-14 h.

EXPOSICIONS

dimarts-dissabte 10-14h 16-20

diumenge 10-14 h.

www.uv.es/cultura

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

PALAU DE CERVERO

Institut d'Història de la Medicina
i de la Ciència López Piñero.

EXPOSICIONS

CONFERÈNCIES

BIBLIOTECA

CINEMA

ENTRADA GRATUÏTA

Pl. Cisneros 4,

46003, València

dilluns-divendres 09-20h.

CLAUSSIMO SEER, NI SVB
LI PRAESTANTOSAM PHILOSOPHO
IOANNI LYOVICO VIVFS